HITLERS Derde Rijk

Nummer 20

Alle verschrikkelijke geheimen onthuld

Hitler en oorlog
Verliefd op de dood

Joodse emigratie
Op de vlucht voor de terreur

Fw 190
De vliegende dood

Alfred Rosenberg
Nazi-filosoof

Nachtjagers
Dood in het donker

HITLERS Derde Rijk

Deel 20 Inhoud

Geheim Hitler-archief 109 t/m 114
Hitler en oorlog

Holocaust 103 t/m 106
Joodse Emegratie

In het Derde Rijk 115 t/m 122
Duitse oppositie

Nazi Verschrikkingen 107 t/m 112
Leiding over de kampen

Hitlers Handlangers 75 t/m 78
Alfred Rosenberg; "Nazi-Filosoof"

Hitlers Veldslagen 151 t/m 158
Nachtjagers, dood in het donker

Hitlers Oorlogsapparaat 131 t/m 134
Focke-Wulf Fw 190 - De vliegende dood

Nazi-Symbolen 79 t/m 82
Reichsarbeits Dienst

A tot Z van het Derde Rijk 77 t/m 80
Nacht und Nebel Erlass - Nero Befehl

Fotoverantwoording:

Geheim Hitler-Archief 109-114: US National Archives, Aerospace Publishing; **In Het Derde Rijk 115-122:** Aerospace, Süddeutscher Verlag; **Holocaust 103-106:** US National Archives, Süddeutscher Verlag; **Nazi Verschrikkingen 107-112:** Popperfoto, Bundesarchiv, US Holocaust Memorial Museum, Berlin Document Center, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie; **Hitlers Handlangers 75-78:** Süddeutscher Verlag, Aerospace, US National Archives; **Hitlers Veldslagen 151-158:** Aerospace, John Weal; **Hitlers Oorlogsapparaat 131-134:** Aerospace; **Nazi Symbolen 79-82:** Aerospace; **A – Z 77-80:** Aerospace, Süddeutscher Verlag, Bayerische Staatsbibliotheek, Popperfoto, US National Archives.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Midsummer Books Ltd. en Maxwell B.V. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgave mag niet in gewijzigde vorm of tegen een hogere prijs dan de aanbevolen verkoopprijs uitgeleend, wederverkocht, verhuurd of op andere wijze op commerciële basis aangeboden worden.

© 2002 Maxwell B.V.
© 2001 Midsummer Books
Brightstar Publishing plc. 2001

Hitler beschouwde de wereld in termen van strijd: strijd van de ariërs tegen de joden of van de rijken tegen de armen. Al op jonge leeftijd schuwde hij het conflict niet. Later werd zijn karakter in sterke mate bepaald door zijn ervaringen in de loopgraven tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij zei vaak dat zijn dagen bij het List-regiment de beste tijd van zijn leven was. Daarom had hij er geen problemen mee om een oorlog te riskeren om zijn doelstellingen te bereiken.

HITLER EN OORLOG

Hitler was opgegroeid met oorlog en hield van het harde leven in de loopgraven. Zijn oorlogservaringen kleurden de rest van zijn leven. Waar anderen zware psychische klappen hadden overgehouden aan de Eerste Wereldoorlog, beweerde Hitler altijd dat hij aan die periode zijn succes te danken had.

VEEL veteranen van de Eerste Wereldoorlog werden jaren later naar hun graf gedragen zonder ooit aan hun familieleden verteld te hebben wat ze in de loopgraven hadden meegemaakt. Alleen temidden van hun oude kameraden bespraken ze de vreselijke gebeurtenissen die hun jeugd getekend hadden. In Groot-Brittannië en Frankrijk ontstond er een mentaliteit van 'dit nooit meer' en werd agressief chauvinisme verdrongen door pacifisme. Maar er waren ook mannen die goede herinneringen hadden aan de oorlog. Voor mannen als Hitler leidde de oorlog ertoe dat ze een gemeenschappelijk doel hadden en voelden dat ze ergens bij hoorden. Hitler noemde zijn oorlogsjaren 'de mooiste en meest onvergetelijke periode van mijn aardse bestaan'. Hitler sprak graag over de loopgraven: het was zijn favoriete gespreksonderwerp na het diner op de Obersalzberg. (Zijn assistenten probeerden de gasten er altijd discreet op te wijzen dat ze dit onderwerp beter konden vermijden omdat er anders een urenlange monoloog volgde waardoor iedereen tot laat in de nacht uit bed werd gehouden.)

EEN GOEDE OORLOG

In zijn oorlogsmemoires *In Stahlgewittern* concludeerde Ernst Jünger: "Met de tijd word ik alleen maar gesterkt in mijn overtuiging dat dit een goed en zwaar leven was en dat de oorlog, ondanks alle vernieling, een ongeëvenaarde scholing van het hart was." En dit waren niet de woorden van iemand die tijdens een diner wilde laten horen dat hij een goed patriot was: Evenals Hitler was Jünger diverse malen gewond geraakt en onderscheiden met het IJzeren Kruis vanwege zijn moed. *"Als jongen,"* zo schreef Hitler in Mein Kampf, *"verlangde ik vaak naar de kans om te bewijzen dat mijn vaderlandsliefde meer was dan loze woorden"*. Hij kreeg het IJzeren Kruis Tweede Klasse in 1916 en het IJzeren Kruis Eerste Klasse in augustus 1918.

Boven en links:
Hitler verachtte de officierenklasse die Duitsland in zijn ogen tussen 1914 en 1918 verraden had. Waarschijnlijk werd dit veroorzaakt door een diepgeworteld minderwaardigheidscomplex. Het is niet duidelijk of Hitler de ambitie had om officier te worden. Zijn moed stond buiten kijf, maar zijn superieuren droegen hem nooit voor voor een bevordering omdat het hem zou ontbreken aan de juiste leiderskwaliteiten. Degene die dergelijke opmerkingen over Hitler had gemaakt, zou dat later nog bezuren.

De glorie van de dood

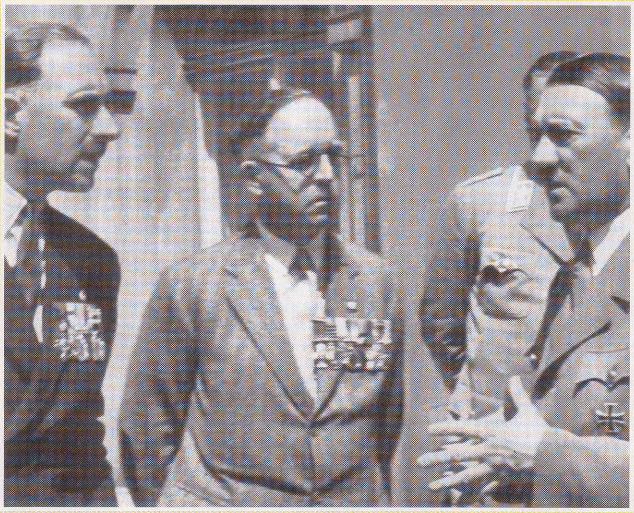

Hierboven:
Hitler ontmoet Britse veteranen van de Eerste Wereldoorlog. Hij sprak altijd met graagte over zijn tijd aan het front, vooral met gelijkgestemde zielen die het ook een 'goede' oorlog hadden gevonden.

HITLER hield van de oorlog. Alleen de dood op het slagveld was een eervolle dood. In tegenstelling tot vele anderen die de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog hadden overleefd, vond de Führer het geweldig om over zijn ervaringen aan het front te praten. Tijdens deze oorlog was hij ervan overtuigd geraakt dat lijden de kern vormde van het menselijk bestaan en dat je moest vechten om te overleven. In dit wereldbeeld dat gedomineerd werd door het conflict tussen machten met tegengestelde belangen, moest je strijden of lijdzaam ten onder gaan. Hitler was niet bang om de Duitse natie voorop te gaan in de strijd voor overleving. Het was een strijd die uiteindelijk, maar niet onvermijdelijk, tot zijn eigen ondergang zou leiden en tot de ondergang van Duitsland.

Boven:
Onder de Weimarrepubliek werden de soldaten die tijdens de Eerste Wereldoorlog gewond waren geraakt aangeduid met de naam Kriegsbeschädigte. De nazi's veranderden dit in het meer pretentieuze Kriegsopfer of 'oorlogsslachtoffers' en gebruikten deze term ook voor de weduwen en wezen van de gesneuvelden.

Hieronder:
Hitler verheerlijkte de opofferingen die een oorlog vereiste. Wat voor sommigen een zinloze verspilling van mensenlevens was, werd door de Führer gezien als de apotheose van wat het betekent om mens te zijn. In 1935 werd daarom de nationale Heldengedenktag ingesteld. Op deze dag werden de gevallenen van de Eerste Wereldoorlog herdacht, samen met de 'helden' van de NSDAP. Hitler verlangde van elk individu de bereidheid "zich op te offeren voor het behoud van het bestaan van de gemeenschap."

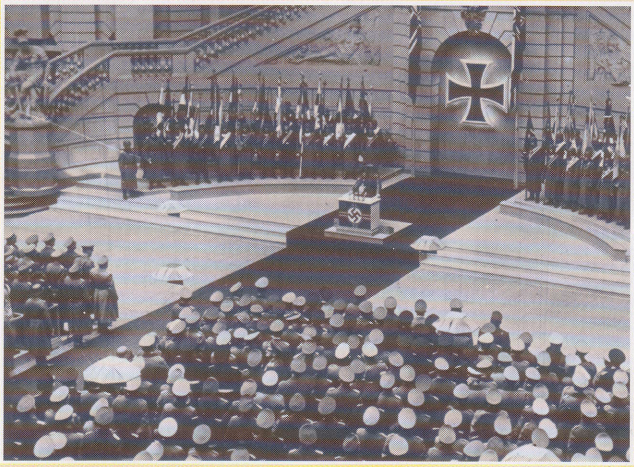

Hieronder:
De meeste Europese regeringen voelden er in de jaren 30 van de twintigste eeuw weinig voor om weer ten strijde te trekken. Daarom reageerden ze terughoudend op Hitlers doelbewuste agressieve beleid. Hij was belust op oorlog en smulde bij het vooruitzicht van een nieuw internationaal gewapend conflict in Europa. Daarom bouwde hij de Duitse strijdkrachten zo snel mogelijk weer op, als voorbereiding op het aankomende conflict.

Boven:
Nadat hij was vrijgelaten uit de gevangenis, mat Hitler zich een nieuw imago aan. Hij verscheen nu steevast in een soort militair uniform in het openbaar als aanvoerder van een leger van miljoenen bruinhemden. Hitler had nog een fikse strijd voor zich om het doel te bereiken dat hij als zijn voorbestemming zag.

Hitler verklaarde regelmatig dat een land zo ongeveer elke 25 jaar ten oorlog moest trekken om gezond te blijven. Dit lijkt een zeer boude stelling na de Eerste Wereldoorlog, maar dergelijke stellingen, die vooral aan het eind van de negentiende eeuw populair waren, werden tijdens het interbellum wel vaker door militaire figuren geuit.

NATIONALE SCHANDE

De ervaringen in de loopgraven, de *Fronterlebnis*, waren ongekend bitter voor de Duitse soldaten. Waar de Britse en Franse soldaten nog konden terugkijken op een overwinning, hadden Hitler en zijn kameraden voor niets geleden. Nu leefden ze voor wraak. Dit was de mentaliteit waardoor de *Frontkämpfer*, de oorlogsveteranen die de voetsoldaten van de nazi-partij werden, gedreven werden. Hitler begreep hen. Hij was een van hen. Zij zochten een zondebok en vergelding voor hun nederlaag en wilden de vernedering van 1918 ongedaan maken. Hitler schreef en sprak veel over de Eerste Wereldoorlog. Maar hij gaf nooit enig blijk van afkeer over wat hij had gezien. Als frontsoldaat had hij geweigerd met verlof naar huis te gaan: hij verkoos in de loopgraven te blijven. Wat hij daar zag wekte geen afschuw bij hem op, maar versterkte zijn geloof in geweld als de ultieme

Rechts:
Hitler groet een jonge nazi die gewond is geraakt tijdens een van de straatgevechten voordat de NSDAP aan de macht kwam. Hitler zag zichzelf als een strijder van de ene generatie die de krijger van de volgende generatie in zich herbergde. Voor zijn aanhangers was hij een soort Messias, de belichaming van de zelfopoffering en hij verlangde hetzelfde van zijn volgelingen.

Links:
De beelden en het taalgebruik van de nationaal-socialisten waren van meet af aan gekleurd met conflict en agressie. De partij bleef trouw aan zijn oorsprong als paramilitaire beweging: de eerste medewerkers kwamen bijna rechtstreeks uit de loopgraven.

vorm om iets te bewerkstelligen. 'Oorlog is voor een man wat het baren van kinderen voor een vrouw is,' was een van zijn veelvuldig geciteerde uitspraken. Hij geloofde dat de oorlog hem niet alleen fysiek fit had gemaakt, maar ook zijn wil gesterkt had. Humanitaire overwegingen speelden geen rol in Hitlers beeld van oorlog. Hij gaf luidkeels uiting aan zijn afkeer van de spontane wapenstilstand tijdens de kerstdagen van 1914, toen gewone soldaten aan beide kanten van het front uit eigen beweging tijdelijk de wapens neerlegden.

NECROFIEL

Na wat hij tijdens de oorlog had gezien en gedaan, kende Hitler geen vrees meer, noch medelijden. Zijn biograaf Sir Alan Bullock zegt dat Hitlers diensttijd tijdens de oorlog een bevestiging was van de 'fascinatie voor onbegrensde vernietiging, die zijn grootste leidraad werd tijdens de Tweede Wereldoorlog, na de aanval op Rusland.' Psychoanalist Erich Fromm voerde aan dat Hitler zo geobsedeerd was door dood en vernieling dat het te vergelijken was met necrofilie. Hitler was evenals necrofielen niet in staat om volwassen relaties aan te gaan en deelde hun typische angst voor seksueel overdraagbare aandoeningen. Het is typisch dat de manier waarop Hitler oorlog voerde na verloop van tijd steeds destructiever werd zonder dat daaraan militaire tegenslagen ten grondslag lagen. De volkerenmoord in Rusland en Polen werd mogelijk gemaakt door de militaire overwinningen van de Duitsers en men zou kunnen beargumenteren dat het uitroeien van de Slavische volken het uiteindelijke doel was van Hitlers oorlog in het Oosten. Ook de massamoord op de Europese joden was het resultaat van militaire zege: de vernietigingskampen van *Aktion Reinhard* werden in de nasleep van de militaire successen gebouwd.

Tijdens de laatste drie maanden van 1916 lag Hitler in het Rode-Kruishospitaal in Beelitz bij Berlijn om te herstellen van zijn verwondingen. Dit was de eerste keer dat hij sinds het begin van de oorlog naar Duitsland was teruggekeerd en hij haatte het. De stemming achter de linies werd steeds pessimistischer. Gewonde soldaten schepten erover op hoe ze hun herstel zo lang mogelijk wisten te rekken door kleine stukjes cordiet in te slikken of door een munt onder hun verband te stoppen om een infectie te veroorzaken. Hitler was blij dat hij in maart 1917 kon terugkeren naar zijn bataljon.

'DOLCHSTOSS'

Hitler lag in oktober 1918 weer in het ziekenhuis toen het Duitse leger massaal uit elkaar begon te vallen. Volgens hem had het leger een 'dolkstoot in de rug' gekregen, doordat er onvoldoende steun van het thuisfront kwam. Napoleons uitspraak 'het moreel staat tot de fysiek als drie staat tot één' paste perfect in Hitlers beeld. Als de burgers aan het thuisfront de strijd met dezelfde ijzeren wil hadden voortgezet als hij en zijn kameraden in Vlaanderen aan de dag hadden gelegd, dan zou Duitsland niet verslagen zijn. Hitler

Links:
Elke oorlog kent zijn slachtoffers. De rode draad door de twintigste eeuw was conflict. Het is nu moeilijk te vatten dat heel veel mensen begin twintigste eeuw over oorlog spraken als een bijna religieuze ervaring, waar nationale eenheid interne verschillen zou overwinnen. Hitler en zijn medestanders bereidden de wereld zonder wroeging voor op een nieuwe bloederige periode.

besteedde hoofdstuk zes van *Mein Kampf* aan een vergelijking tussen de geallieerde en de Duitse propaganda tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij vond dit even belangrijk als de feitelijke militaire strijd. Daarbij concentreerde hij zich vooral op het medium in plaats van op de boodschap. Het ging om de methode waarmee propaganda verspreid werd en de overtuiging en kracht waarmee de onderwerpen behandeld werden. Hij zou deze conclusies eind jaren 20 zelfs op effectieve wijze in praktijk brengen. Hitlers geloof in 'de overwinning van de wil' lag gedurende de rest van zijn leven ten grondslag aan zijn militaire en politieke strategie. Hij wist niets over de praktische aspecten van het verplaatsen van grote groepen soldaten en hij was vrij onwetend over economische planning voor de lange termijn. Generaal Alfred Jodl had een verklaring voor Hitlers afkeer van de generale staf en diens methodes: 'Hij dacht dat als hij ooit vanuit het gezichtspunt van een officier in de generale staf leerde denken, hij bij elke stap zou moeten stoppen om eerst het risico te berekenen dat hij de volgende stap niet zou bereiken. In dat geval zou hij nooit hebben geprobeerd om aan de macht te komen, aangezien objectieve berekeningen duidelijk zouden maken dat hij eigenlijk geen enkele kans op succes had.' Om aan macht te komen, had Hitler telkens weer een grote gok genomen. Begin 1920 zou niemand geloofd hebben dat hij binnen tien jaar zou uitgroeien tot de leider van de grootste politieke partij van Duitsland. *Zoals in de bekende film verbeeld werd, was het een 'Triumph des Willens'*. Op basis van rationele berekeningen had hij nooit zo ver kunnen komen. Terwijl zijn generaals veel respect hadden voor het Franse leger, zag alleen Hitler in dat het Franse leger van de jaren 30 van de twintigste eeuw nog maar een schim was van het oude leger. De succesvolle Duitse strategie van 1940 was van Hitler en gaf hem een onbegrensd vertrouwen in de kracht van zijn wil als het op militaire problemen aankwam. Zoals de Engelse Lord Dacre opmerkte: 'Zijn kracht lag in het vertrouwen dat bergen verzet kunnen worden door te geloven in plaats van door de spade op de juiste wijze in beweging te brengen.'

VERVELENDE VERRASSING

Ondanks zijn oorlogszuchtige uitspraken, had ook Hitler nooit verwacht in september 1939 in een oorlog verwikkeld te zijn. Tot het laatste moment had hij verwacht dat de Engelsen en Fransen wel weer zouden terugkrabbelen. Ze hadden zich tot nog toe niet geroerd over de agressiedaden van de Duitsers, dus waarom zouden ze wel ten strijde trekken vanwege Polen? De Duitse overwinningen van 1939-40 leken het gelijk van Hitlers strategische visie te bewijzen: de Franse verdediging was als een kaartenhuis ineen gezakt en Hitler werd heer en meester over Europa. Maar de Duitse luchtmacht en marine waren nog niet klaar voor de oorlog: hun herbewapeningsprogramma zou pas zo'n 5 jaar later zijn vruchten gaan afwerpen. De situatie was al behoorlijk ernstig voor de *Luftwaffe*, die tijdens de Slag om Engeland al minder nieuwe vliegtuigen en piloten kreeg dan de RAF. Het was helemaal catastrofaal voor de *Kriegsmarine*, die veel te weinig slagschepen en onderzeeërs had om een gevaar te kunnen vormen voor de Royal Navy .

UIT OP VERNIETIGING

Hitler, de gepassioneerde voorvechter van de oorlog, had Duitsland veel te vroeg in een nieuw conflict betrokken. Met zijn eerste overwinningen wist hij nog te verhullen dat het Duitsland ontbrak aan een goed georganiseerde oorlogseconomie. Terwijl Hitler zijn gasten in Berchtesgarten tot vervelens toe zijn verhalen over de loopgraven vertelde, dreven de tegenstanders van Duitsland hun industriële productie op en kregen de geallieerden een enorm numeriek voordeel op het land, op zee en in de lucht. Wilskracht zou niet voldoende zijn om hen af te stoppen.

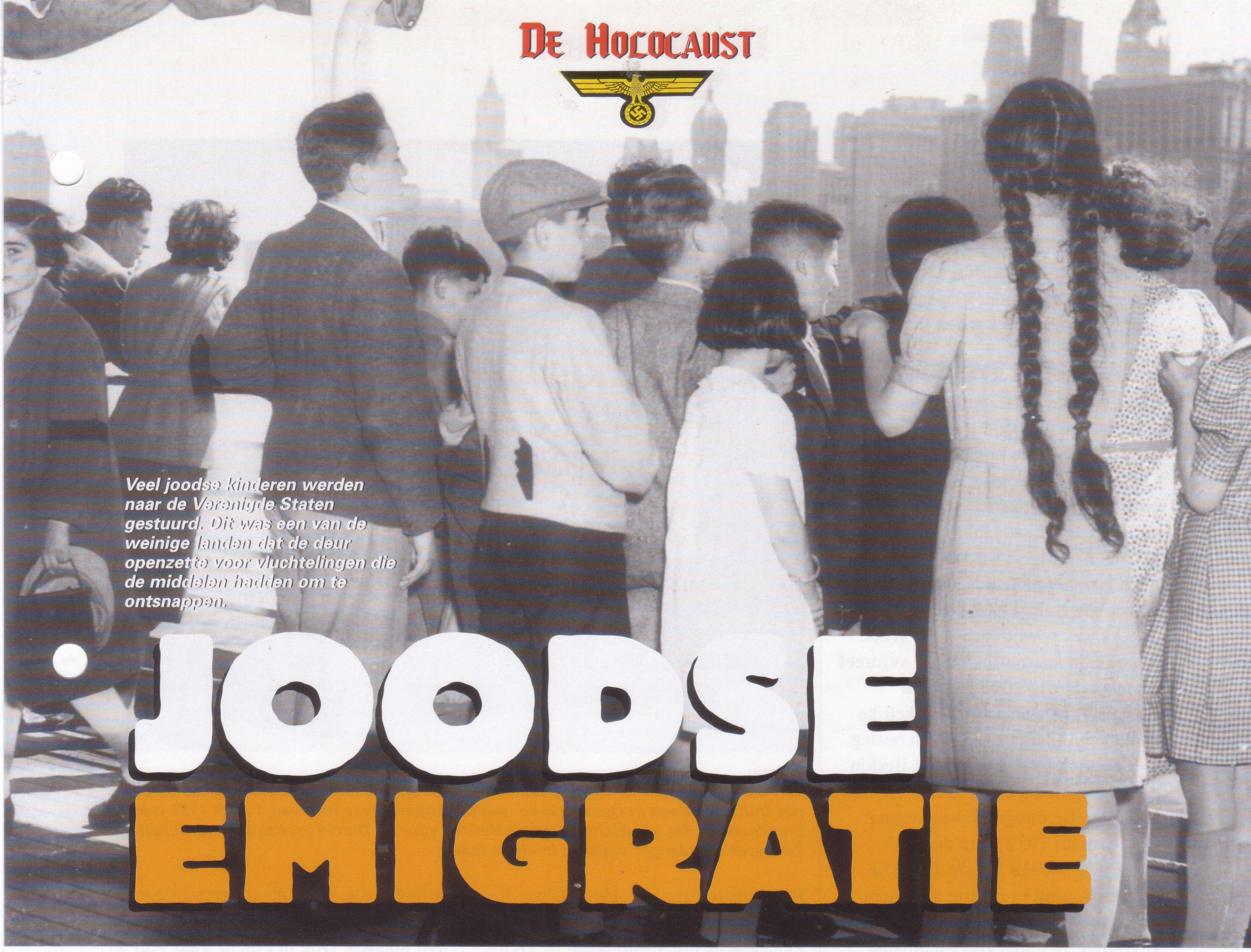

Veel joodse kinderen werden naar de Verenigde Staten gestuurd. Dit was een van de weinige landen dat de deur openzette voor vluchtelingen die de middelen hadden om te ontsnappen.

JOODSE EMIGRATIE

Het doel van het anti-joodse beleid van de nazi's tussen 1933 en 1941 was om het Duitse rijk via gedwongen emigratie vrij te maken van joden. Maar er waren maar weinig landen die de vluchtelingen wilden opnemen.

De wijk Kurfürstendamm, Berlijn, juni 1938. 'Er waren overal gruwelijke afbeeldingen te zien: Joden die onthoofd, gemarteld of verminkt werden, met obscene teksten ernaast.' Society-columniste Bella Fromm was zelf joodse en deze jongste manifestatie van het nazisme in actie sterkte haar in haar beslissing het land te ontvluchten. Dit was de 'spontane' nazi-reactie op de gedeeltelijke mobilisatie van Tsjecho-Slowakije en de interventie van Groot-Brittannië en Frankrijk. Himmler liet een synagoge in München platbranden en zette nog eens 2.000 joden in een concentratiekamp. Er werden anti-joodse rellen georganiseerd door de SA en de Hitlerjugend. In elke stad was hetzelfde patroon te zien: groepen mannen braken in joodse winkels in en sloegen ze kort en klein. Hierbij moesten de winkeleigenaren het vaak ook ontgelden. De politie keek ongeïnteresseerd toe. Als er een menigte kwam kijken, kozen die de zijde van de relschoppers en niet die van de slachtoffers.

JOODSE EXODUS

Bella Fromm wist de grens te bereiken, waar de SS haar fouilleerde en haar auto doorzocht. Al haar juwelen, voor het merendeel erfstukken, werden in beslag genomen. Ze moest een document ondertekenen waarin ze verklaarde een joodse dievegge te zijn die van de Duitse natie wilde stelen. Maar ze lieten haar wel gaan.

Naarmate de racistische ideologie van de nazi's vaster werd ingebed in de Duitse wetgeving ontvluchtten steeds meer joden het land. Tussen het moment dat Hitler in 1933 tot rijkskanselier werd benoemd en de vlucht van Bella Fromm waren er zo'n 150.000 joden geëmigreerd. Het tempo nam vooral toe na de *Kristallnacht*, de grootschalige pogrom tegen de joden in de nacht van 9 op 10 november 1938.

De wereldpers besteedde veel aandacht aan deze gewelddaden. Het was overduidelijk dat de Duitse regering de kwade genius achter het geweld was. Heydrichs besluit om de joodse verzekeringsmaatschappijen te laten opdraaien voor de schade, gecombineerd met de discriminerende wetgeving die later werd afgekondigd, maakte duidelijk dat de nazi's zich niets aantrokken van de wereldopinie. De joden mochten geen bioscopen, theaters, concerten of openbare tentoonstellingen meer bezoeken. Joodse kinderen werden geweigerd op

de staatsscholen. Joden mochten niet langer een rijbewijs halen; bestaande rijbewijzen werden ingetrokken. De wetgeving voor de bescherming van huurders werd aangepast zodat joden er geen aanspraak meer op konden maken.

GEDWONGEN EMIGRATIE

Maar voor de nazi's verliep de uittocht van de joden niet snel genoeg. Heydrich bracht daarom een jonge SD-officier naar Berlijn die zich door zijn prestaties in Wenen onderscheiden had. Adolf Eichmann had als 27-jarige SS'er de taak gekregen de joden uit Oostenrijk te verdrijven en had zich daar met ongekende toewijding voor ingezet. Vanuit zijn kantoor in Wenen verdreef hij meer dan 100.000 joden uit Oostenrijk en nam hij hun zakelijke en persoonlijke bezittingen in beslag.

Heydrich haalde hem naar Berlijn om te zorgen dat er meer schot kwam in het Duitse emigratieprogramma. Op 1 januari 1939 werd de *Reichzentralstelle für die Jüdische Auswanderung* in Berlijn opgericht. Een tweede kantoor werd in Praag gevestigd. In totaal zou Eichmann tijdens de oorlog zo'n drie miljoen joden uit hun huizen verdrijven. De meesten kwamen in een getto of vernietigingskamp om het leven.

De joodse uittocht uit Duitsland bood de SS voor de oorlog allerlei kansen. Rijke families werden bedreigd en afgeperst. Het werd joden verboden goud, zilver of edelstenen te hebben. Joodse zakenlieden die niet snel genoeg hun beurs openden, werden gearresteerd en opgesloten. Ze konden zich voor geld vrijkopen uit het concentratiekamp. Deze gangsterpraktijken vonden in alle openbaarheid plaats en gingen gewoon door als de joden hun strijd tegen de gelegitimeerde discriminatie opgaven en wilden emigreren. Het was verboden om geld uit te voeren uit het land en als een gezin geen familieleden in het buitenland had, was het moeilijk een land te vinden waar ze werden toegelaten.

WAARHEEN?

Via allerlei routes wisten vele joden de eerste joodse vestigingen in

Boven:
Een SA'er blokkeert de ingang van een joodse winkel met een bord waarop staat dat Duitsers alleen in Duitse zaken moeten kopen. Deze foto van 1 april 1933 was bloedserieus. De boodschap was glashelder voor de Duitse joodse gemeenschap. Ze waren niet langer welkom in eigen land.

Palestina te bereiken. Heydrichs dienst had rechtstreeks contact met zionistische organisaties om de Duitse joden over te brengen naar Palestina en in 1939 waren er zo'n 70.000 in het land aangekomen. Anderen trokken naar de VS, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk, Australië, Nederland, België, Groot-Brittannië of Zuid-Afrika. Het feit dat de meeste landen slechts met tegenzin hun grenzen openden voor de stroom joodse immigranten was voor Goebbels aanleiding om te stellen dat de wereldopinie het eens was met de nazi's. In een SD-rapport aan Himmler staat de droeve waarheid: 'Met uitzondering van Amerika heeft geen enkel land zichzelf onvoorwaardelijk bereid verklaard zoveel mogelijk joden op te nemen.'

Internationale politici kwamen in Evian in Zwitserland bijeen om de problemen te bespreken die werden veroorzaakt door het Duitse emigratiebeleid. Het feit dat er zoveel Duitse joden in Palestina aankwamen, wakkerde de onvrede van de Arabieren over hun verraad door Groot-Brittannië nog verder aan.

De onafhankelijkheid die hen beloofd was, werd nu aangetast door de oprichting van een joodse staat in hun midden. Ook in Polen, waar veel Duitse joden naartoe emigreerden, ontstond er onrust. Doordat de joodse bevolking van Polen nog verder groeide, verscherpte het aanwezige antisemitische, nationalistische sentiment. Er werd anti-joodse wetgeving uitgevaardigd. Een gedeelte daarvan was nog niet van kracht geworden toen het land door Duitsland werd binnengevallen. Op de top werden deze onderwerpen ter sprake gebracht, maar men wist geen internationale consensus te bereiken; de geteisterde joodse gemeenschap in midden-Europa hoefde nergens op te rekenen.

EMIGRATIEBELASTING

Het Duitse ambassadepersoneel kreeg de boodschap dat "de emigratie van alle joden uit het rijk het uiteindelijke doel was van het Duitse beleid ten aanzien van joden." Maar omdat men een heffing moest betalen om te kunnen emigreren, konden veel arme Duitse joodse families geen kant op.

De nazi's beseften dat hun beleid rijke joodse families bevoordeelde.

Links:
Aan de Zwitserse grens betalen joden voor hun vertrek uit Duitsland. Op verzoek van de Zwitsers, die bang waren overspoeld te worden door emigranten uit Duitsland, werd de letter J van Jude in het paspoort van joden gestempeld.

Linksmidden:
Albert Einstein en zijn vrouw in Palm Springs, januari 1932. De nazi's hechten meer belang aan bloed dan aan verstand. Nadat Hitler aan de macht kwam, werden Einsteins bezittingen in Berlijn in beslag genomen en in 1934 werd zijn rijksburgerschap ingetrokken. Hij keerde nooit meer terug naar zijn geboorteland.

Linksonder:
Het opvanghuis voor joodse vluchtelingen in Parijs. Na de barbaarsheden tijdens de Kristallnacht van 9 november 1938 werden de Westerse regeringen wat inschikkelijker. Toen de nazi's in mei 1940 Frankrijk binnenvielen waren de helft van 350.000 joden in dat land joden die onlangs uit Duitsland waren geëmigreerd.

Daarom stelde Eichmann een quotasysteem in om buitenlandse groeperingen te dwingen mee te betalen aan de emigratie van de armen. Dit leverde een goede respons op van joodse organisaties uit het buitenland: Reinhard Heydrich opende de vergadering in Wannsee in januari 1942 met de melding dat joodse groeperingen miljoenen hadden betaald aan de Reichsbank. Hij zei dat er tussen 1933 en 1941 in totaal 360.000 joden gedwongen geëmigreerd waren uit Duitsland, 147.000 uit Oostenrijk en 30.000 uit Bohemen en Moravië. Twee joodse dames hadden een onverwachte voorvechter in de persoon van Hermann Goering. De chef-staf van de *Reichmarshall*, generaal Karl Bodenschatz, was verbaasd toen hij in 1939 het bevel kreeg om naar München te gaan en daar Frau Ilse Ballin en haar zuster op te sporen. Ze werden naar het Argentijnse consulaat gebracht, waar hun visa werden geregeld. Daarna kregen ze toestemming om met hun spaargeld Duitsland te verlaten. In 1923 hadden zij Goering in hun huis verpleegd nadat hij gewond was geraakt tijdens de Hitler-Ludendorff-Putsch. Goering kwam ook tussenbeide om een aantal theatervrienden van zijn tweede vrouw te beschermen. Verder bracht hij een aantal kunsthandelaren in veiligheid met wie hij tijdens de oorlog gewoon zaken bleef doen. Een Amsterdamse jood die een prachtige collectie oude meesters voor hem had gevonden, kreeg een visum voor Zwitserland en mocht zijn niet-geringe provisie houden.

VERNICHTUNG

De vooroorlogse joodse gemeenschap in Duitsland maakte slechts een klein deel (minder dan 2 procent) van de totale bevolking uit. Toen de oorlog uitbrak had tweederde daarvan gedwongen het land verlaten. Of dit geheel naar wens was van Hitler, is niet duidelijk. Wat had hij nu precies voor ogen toen hij zijn beruchte toespraak hield voor de Rijksdag op de dag dat hij zijn zesjarig rijkskanselierschap vierde? Op 30 januari 1939 zei hij: "Als de joodse internationale financiers erin slagen de naties in een nieuwe oorlog mee te slepen, is het resultaat niet een wereldwijd bolsjewisme en dus een overwinning voor het jodendom; het resultaat is de vernietiging van de Europese joden." Gaf Hitler eigenlijk de voorkeur aan *Vernichtung* ('vernietiging' of 'uitroeiing') boven emigratie?

BRAINDRAIN

Een van de ongewilde effecten van het rassenbeleid van de nazi's was dat ook de joodse wetenschappers naar het buitenland trokken. Dit leidde tot een 'braindrain' uit nazi-Duitsland waardoor het academische leven sterk verarmde en een aantal topnatuurkundigen naar Amerika trok om daar later te gaan meewerken aan de bouw van de atoombom. De bekendste wetenschapper was Albert Einstein, die al internationaal beroemd was voordat Hitler aan de macht kwam; hij had sinds 1914 een leerstoel aan de Universiteit van Berlijn en was directeur geweest van het Kaiser Wilhelm Instituut voor Fysica. Hij was begin 1933 in Californië. Daar vernam hij dat de nazi's hem zijn functies hadden afgenomen. Hij ging nooit meer naar huis. Na een verblijf in Engeland aanvaardde hij een aanstelling op Princeton. Later waarschuwde hij president Roosevelt ervoor dat de Duitsers waarschijnlijk in staat waren een bom op basis van uranium te bouwen. Naar aanleiding daarvan gaf de Amerikaanse president zijn goedkeuring voor het 'Manhattan Project'. Otto Frisch en Rudolph Peierls, twee geëmigreerde joden die in Londen werkten, hadden berekend dat het in theorie mogelijk was om bepaalde hoeveelheden van de uiterst radioactieve isotoop U235 te scheiden. Peierls voorzag dat men met 5 kg U235 een bom kon maken die dezelfde uitwerking had als 'duizenden tonnen dynamiet.' Na de val van Frankrijk verleenden meer joodse vluchtelingen hun hulp aan het Britse onderzoeksprogramma: zo droegen de nazi's er met hun emigratieprogramma onbedoeld toe bij dat de geallieerden een grote voorsprong kregen op het gebied van atoomonderzoek.

MADAGASCAR PROJECT

ADOLF EICHMANN kreeg de taak het joodse probleem op te lossen door de mogelijkheden van massale herhuisvesting te onderzoeken. In 1938 kwam hij met het oude idee om de zeer dun bevolkte Franse kolonie Madagascar met joden te bevolken. Na de verovering van Polen waar zo'n drie miljoen joden woonden en de verovering van Frankrijk in 1940, kreeg zijn voorstel vastere vorm.

Eichmann bedacht een *Nahplan* of 'voorlopig plan' om de totale joodse bevolking in het *General Gouvernement* onder bestuur van Hans Frank samen te brengen. Vervolgens zou er dan een *Fernplan* (langetermijnplan) moeten worden uitgevoerd voor de deportatie naar het Afrikaanse eiland-getto. Zelfs in de allergunstigste omstandigheden zou het nog moeilijk zijn geweest om dit plan te realiseren. De realiteit was dat de Britten de zeeverbindingen controleerden, de Vichy-regering niet in staat of bereid was om mee te werken aan de exploitatie van de Franse kolonie en Duitsland er in 1941 niet in slaagde om een snelle overwinning te boeken op Rusland.

Rechtsboven:
Het feit dat het vrijwel onmogelijk was om de joden naar Madagascar te deporteren, is reden voor twijfel over de echte bedoelingen van de nazi's op lange termijn. In 1938 stond in het SS-blad Das Schwarze Korps*: "Omdat het nodig is, omdat we de wereld niet meer horen schreeuwen en omdat geen enkele macht ter wereld ons kan tegenhouden, zullen we het joodse vraagstuk permanent oplossen."*

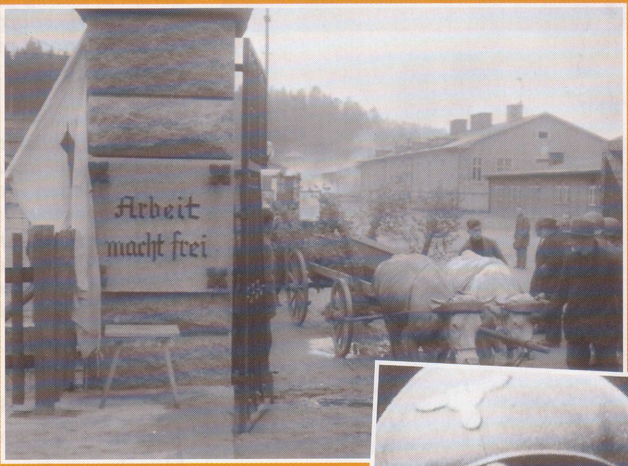

Rechtsmidden:
Oorspronkelijk werden de concentratiekampen opgezet als terreurinstrument om de tegenstanders van het regime af te schrikken. Uiteindelijk werden de kampen echter instrumenten van de dood. 'Herhuisvesting' had een heel andere betekenis gekregen dan Eichmann aanvankelijk bedoelde.

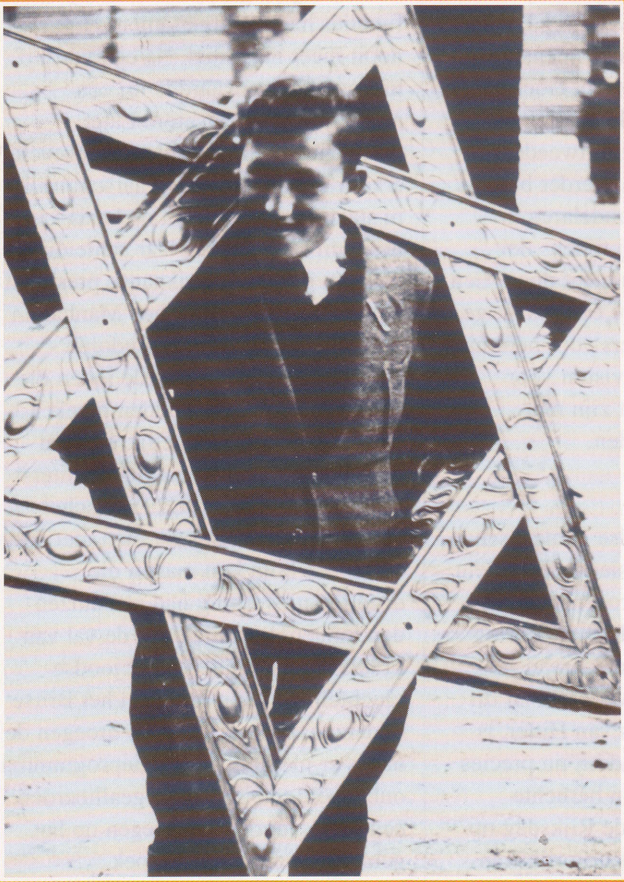

Linksonder:
Een Duitser neemt een souvenir mee uit een synagoge die is platgebrand. Voor de joden in Duitsland was er weinig twijfel meer over welk lot hen beschoren was.

Rechts:
Eichmanns idee was niet nieuw. Het voorstel om Madagascar te bevolken met de Europese joden werd voor het eerst geopperd door Paul Lagarde in de negentiende eeuw en werd vervolgens in de jaren 20 van de twintigste eeuw overgenomen door antisemieten. Zij wilden hun joodse landgenoten in dunbevolkte streken elders huisvesten, zolang ze maar ver van hen verwijderd waren.

Hieronder:
Joden worden door Baden-Baden gevoerd op de ochtend na de Kristallnacht. Het brute gedrag van de nazi's ten opzichte van de joden was erop gericht hen zover te krijgen dat ze het land verlieten met achterlating van hun eigendommen.

DUITSE OPPOSITIE

Vanaf 1933 werden de SA, de SS en de politie ingezet om politieke tegenstanders van de nazi's onschadelijk te maken. Communisten, socialisten en vakbondsleiders werden opgepakt en naar concentratiekampen gestuurd. Democratische oppositie werd volledig onmogelijk gemaakt door het uitgebreide netwerk van informanten waarvan de Gestapo gebruikmaakte.

Vanaf het moment dat hij in 1933 aan de macht kwam, stelde Hitler alles in het werk om zijn vijanden onschadelijk te maken. En hij beschouwde iedereen die het niet met zijn denkbeelden eens was als vijand. Maar ondanks de brute onderdrukking door de Gestapo, bleef er in Duitsland oppositie tegen Hitler bestaan.

OPPOSITIE of *Widerstand* (van *widerstehen* - weerstand bieden) was er in nazi-Duitsland in allerlei vormen, ondanks dat er bijna twaalf jaar lang een uitgebreid apparaat van staatsterreur en onderdrukking bestond om oppositie tegen te gaan. Er waren drie belangrijke groeperingen: de socialisten en de vakbonden, de kerken en het leger met het gevestigde overheidsapparaat. Daarnaast waren er nog kleinere verzetsgroepen van studenten en jongeren, kunstenaars en intellectuelen, 'asocialen' en joden die door de wetgeving en de staatsvervolging tot vijanden van het Duitse rijk verklaard werden. Het verzet werd vormgegeven door drie ontwikkelingen in nazi-Duitsland: de crisis in Tsjechoslowakije in 1938, het uitbreken van de oorlog in 1939 en de tegenslagen waarmee de nazi's vanaf 1942 te kampen kregen. De socialisten, communisten en vakbondsleden werden evenals de joden en 'asocialen' met de *Machtergreifung* (het moment waarop Hitler op 30 januari 1933 werd benoemd tot rijkskanselier) van de ene op de andere dag tot staatsvijand verklaard. De kerk in Duitsland bestond uit zowel katholieke als protestante stromingen. De katholieken hadden een overeenkomst met de nazi-regering gesloten in de vorm van het Concordaat van 1933. De leiding van de kerk vormde echter geen gesloten front. Clemens August

Graf von Galen, kardinaal en bisschop van Münster, uitte openlijk kritiek op de nazi's. Von Galen, die bekendstond als 'de Leeuw van Münster' vaardigde in 1933 een geschrift uit tegen de rassenleer van de nazi's en publiceerde in 1934 *een kritiek op Rosenbergs 'Mythus der Zwanzigsten Jahrhunderts'*.

PROTEST TEGEN EUTHANASIE

Von Galen bleef kritiek spuien op de nazi-regering en in 1941 sprak hij openlijk zijn afkeer uit over het beleid van euthanasie - 'genadedood' - gericht op mensen met ernstige geestelijke of fysieke handicaps. Door dit protest werd het programma stopgezet. Na de mislukte aanslag op Hitler in juli 1944 werd Von Galen enige tijd in Sachsenhausen gevangen gezet. In augustus 1941 stuurde pater Bernard Lichtenburg, proost van de Sint-Hedwigskathedraal van Berlijn, een brief naar dokter Leonard Conti waarin hij protesteerde tegen het euthanasieprogramma. Lichtenburg, die als aalmoezenier had gediend tijdens de Eerste Wereldoorlog, schreef: "Als mens, christen, priester en Duitser eis ik van u, de Eerste Geneesheer van het Rijk, dat u verantwoording aflegt voor de misdaden die op uw instructies en met uw toestemming zijn gepleegd en die de wraak van de Heer zullen afroepen over de hoofden van het Duitse volk."

Hij was zo dapper en dwaas om kopieën van deze brief naar een aantal ministeries, de Reichskanzlei en de Gestapo te sturen. Hij werd gearresteerd en tot een gevangenisstraf van twee jaar veroordeeld. Na zijn straf werd hij niet vrijgelaten, maar naar Dachau gestuurd. Op 3 november 1943 stierf Lichtenburg op 68-jarige leeftijd terwijl hij naar het concentratiekamp werd gebracht.

STAATSKERK

Hitlers eis dat de kerken in Duitsland zijn rassenleer en leiderschap moesten aanvaarden, leidde in 1933 tot een schisma in de protestante kerk. Een groep onder aanvoering van Ludwig Müller koos de zijde van Hitler, waarna Müller op 23 juli van dat jaar werd aangesteld als rijksbisschop. Zo'n 7000 van de 17.000 dominees in

Boven:
Theodor Eicke spreekt gevangenen toe in Dachau. Het oorspronkelijke doel van de kampen was mogelijke tegenstanders van het regime afschrikken. Dit systeem werkte in grote lijnen, maar er bleven toch nog Duitsers die zich actief verzetten tegen Hitler.

Duitsland richtten onder aanvoering van Pfarrer Martin Niemöller als tegenbeweging echter de *Bekennende Kirche* op. Niemöller dacht aanvankelijk dat de nazi's orde zouden brengen in de maatschappij, maar verzette zich tegen hen toen hij hoorde over hun plannen voor de antichristelijke *Deutsche Glaubensbewegung* (Duitse geloofsbeweging). In 1934 richtte hij de *Pfarrer-Notbund* (noodbond voor dominees) op. Het doel van deze bond was de Lutherse kerk te verdedigen tegen de invloeden van de Glaubensbewegung. Hitler was zeer ontstemd dat het verzet afkomstig was van Niemöller, die zich nog als onderzeeërkapitein had onderscheiden tijdens de Eerste Wereldoorlog.

LAATSTE PREEK

Op 27 juni 1937 hield Niemöller zijn laatste preek onder het Derde Rijk voor een grote groep gelovigen in de sjieke Berlijnse voorstad Dahlem.

"Niet langer," zo sprak hij, "zullen wij op bevel van een mens zwijgen als God ons gelast te spreken. We moeten God gehoorzamen en niet de mens!" Op 1 juli 1937 werd Niemöller na een persoonlijk bevel van Hitler gearresteerd. Hij zat acht maanden in hechtenis voordat hij werd voorgeleid voor het *Sondergericht* - een rechtbank die speciaal was opgezet om verdachten van misdaden tegen de staat te berechten. Niet alleen verdedigde hij zichzelf tijdens zijn rechtszaak, maar hij viel ook nog eens zijn aanklagers aan. Hij werd schuldig bevonden en veroordeeld tot een boete van 2000 Reichsmark en zeven maanden gevangenisstraf. Hitler was woedend over deze lichte straf en zorgde ervoor dat Niemöller in *Schutzhaft* - beschermende hechtenis - werd gesteld in het concentratiekamp Sachsenhausen en later in Dachau. Hij overleefde de oorlog en werd in 1945 door Amerikaanse troepen bevrijd.

Hieronder:
Sommige tegenstanders van het regime hadden zoveel aanzien dat ze weg konden komen met de ergste kritiek. De aristocratische bisschop van Munster, Graf von Galen was een van hen: zijn preken droegen eraan bij dat de nazi's hun euthanasieprogramma beëindigden.

Hierboven:
Dietrich Bonhoeffer was een evangelische theoloog die zich niet alleen met woorden tegen de nazi's verzette. Hij was betrokken bij de samenzwering binnen het leger en hielp actief joden uit Duitsland te ontsnappen.

BONHOEFFER

Ook Dietrich Bonhoeffer was een belangrijk lid van de *Bekennende Kirche*. Deze theoloog raakte in 1938 betrokken bij de samenzwering tegen Hitler vanuit het leger. Hij was tevens betrokken bij het smokkelen van joden uit Duitsland en had contacten met de geallieerden via Zweden en Zwitserland.

Op 5 april 1943 werd Bonhoeffer gearresteerd door de Gestapo op verdenking van 'opruiing van de strijdkrachten'. In afwachting van zijn proces zat hij in hechtenis in de Tegelgevangenis. Na de mislukte bomaanslag op Hitler in juli 1944 werd hij op wrede wijze ondervraagd op het hoofdkwartier van de Gestapo in de Prinz-Albrecht Strasse. Op 7 februari 1945 werd hij overgebracht naar Buchenwald en snel daarna naar het concentratiekamp Flossenbürg. Hij werd door een krijgsraad berecht en op 9 april 1945 geëxecuteerd. Door Bonhoeffers geschriften en levenswijze is hij uitgegroeid tot een martelaar van deze tijd.

UNIVERSITAIRE OPPOSITIE

Professor Kurt Huber was een katholieke conservatieve academicus die filosofie en psychologie doceerde aan de universiteit van München. Hij verzette zich tegen het nazi-concept van *Gleichschaltung*: de 'coördinatie' van de Duitse maatschappij volgens een nationaal-socialistisch model. In 1942 riep hij een groep studenten ertoe op zich tegen het regime te verzetten. Deze studenten verenigden zich onder leiding van een broer en zus, Hans en Sophie Scholl, in een groep genaamd *Die weisse Rose*.'

Geïnspireerd door de preek van bisschop Von Galen tegen het euthanasiebeleid, startte de Weisse Rose een campagne met pamfletten die ze uitstrooiden vanuit de ramen van hoge gebouwen op het universiteitsterrein. Ze waren waarschijnlijk de eerste groep die ruchtbaarheid gaf aan het werk van de *Einsatzgruppen* in de USSR, gebaseerd op de gruwelverhalen van voormalige leden van de groep die opgeroepen was voor dienstplicht en die met verlof uit Rusland was teruggekeerd.

PAMFLETTEN

Die weisse Rose kreeg een donatie van RM 500 van een zakenman uit Württemberg, waardoor de groep vanaf januari 1943 hun pamfletten op grotere schaal kon verspreiden in diverse plaatsen in midden-Duitsland. In de ochtend van 18 februari 1943 deelden Hans en Sophie Scholl in het openbaar pamfletten uit aan de universiteit van München. In de pamfletten stond onder andere, "Er zal eeuwig een smet rusten op de naam van Duitsland als de Duitse jeugd niet onmiddellijk in opstand komt, wraak neemt, de beulen verplettert en een nieuw, spiritueel Europa opbouwt".

De Gestapo was gealarmeerd door universitaire medewerkers en arresteerde Hans en Sophie Scholl en andere leden van de groep. Sophie Scholl werd 17 uur lang verhoord, maar weigerde evenals haar broer de namen te noemen van de andere leden van *Die weisse Rose*.

Op 22 februari 1943 verschenen Hans en Sophie Scholl samen met Christopher Probst voor het *Volksgericht* dat werd voorgezeten door de beruchte Roland Freisler. Ze werden wegens hoogverraad ter dood veroordeeld en snel daarna onthoofd in de gevangenis van Stadelheim. Ook Professor Huber werd gearresteerd en ondervraagd door de Gestapo. Hij verdedigde zichzelf tijdens de rechtszaak tegen hem, maar ook hij werd schuldig bevonden. Hij werd op 13 juli 1943 onthoofd.

HIGH SOCIETY

Het effectiefste verzet tegen de nazi's kwam uit de hogere kringen van de maatschappij en de strijdkrachten. De oppositie startte zodra Hitler aan de macht kwam; al in 1933 werd de Kreisauer Kreis opgericht door een klein groep invloedrijke personen, waaronder Helmuth James Graf von Moltke, eigenaar van het landgoed Kreisau, en Peter Graf Yorck von Wartenburg. In 1943 waren er twintig actieve leden waaronder geleerden, liberalen, conservatieven, socialisten, katholieken en protestanten. De leden van de Kreisauer Kreis waren geen voorstanders van een staatsgreep tegen Hitler, maar bezonnen zich op hoe Duitsland na het nazi-tijdperk moest worden ingericht. In januari 1944 arresteerde de Gestapo Von Moltke omdat die een kennis had gewaarschuwd voor een op handen zijnde arrestatie en viel de kring uiteen. Na de bomaanslag op Hitler in juli 1944 werd Von Moltke door Freisler in het *Volksgericht* berecht. De nazi-rechter zei tegen deze overtuigde christen: "Nu is het masker verwijderd. Slechts in één opzicht

Hieronder:
Martin Niemöller was een dominee met rechtse politieke overtuigingen die een held was geworden als onderzeeërkapitein tijdens de Eerste Wereldoorlog. Niemöllers steun aan de nazi's was van korte duur: hij besefte dat de kerk een donker lot beschoren was onder een totalitaire antikerkelijke beweging als die van Hitler. Hij werd daarom een van de grootste tegenstanders van de Führer.

Kerk en Staat

Hoewel veel hogere nazi's, zoals Rosenberg, Heydrich en Himmler, fel tegen het christendom gekant waren, zag Adolf Hitler ook wel de voordelen van de kerk. Hitler die katholiek was opgevoed, besefte dat de kerk van Rome veel invloed had in de bakermat van het nazisme: het zuiden van Duitsland en Oostenrijk. Het is waarschijnlijk dat hij te zijner tijd geprobeerd zou hebben de priesters uit de weg te ruimen: iets wat Heydrich al wilde doen zodra het jodenprobleem was opgelost. In eerste instantie was de Führer echter bereid een regeling te treffen met de Paus en de leiding over katholieke scholen en charitatieve instellingen over te laten aan de kerk. Als gevolg daarvan kwamen er vanuit de katholieke geestelijkheid maar weinig protesten tegen het beleid van de nazi's.

Maar Duitsland kende twee grote geloofsbewegingen. De noordelijke helft van het land was het land van Luther en de Reformatie. De regionale protestante kerken of *Landskirche* waren minder centraal georganiseerd en aanzienlijk autonomer dan de katholieken en liepen daardoor veel meer gevaar te worden overgenomen door nazi-sympathisanten. Na de Eerste Wereldoorlog was er een sterke *völkische* stroming naar boven gekomen en in de jaren 30 van de twintigste eeuw kregen Hitlers volgelingen binnen de 'Duits-christelijke' beweging steeds meer macht. Het idee van één enkele *Reichskirche* was aantrekkelijk voor veel protestanten en toen Hitler aan de macht kwam, benoemde hij de voormalige aalmoezenier Ludwig Müller tot rijksbisschop. Een belangrijke minderheid, die geleid werd door de leden van de Bekennende Kirche, verzette zich echter tegen staatsbemoeienis in kerkelijke aangelegenheden.

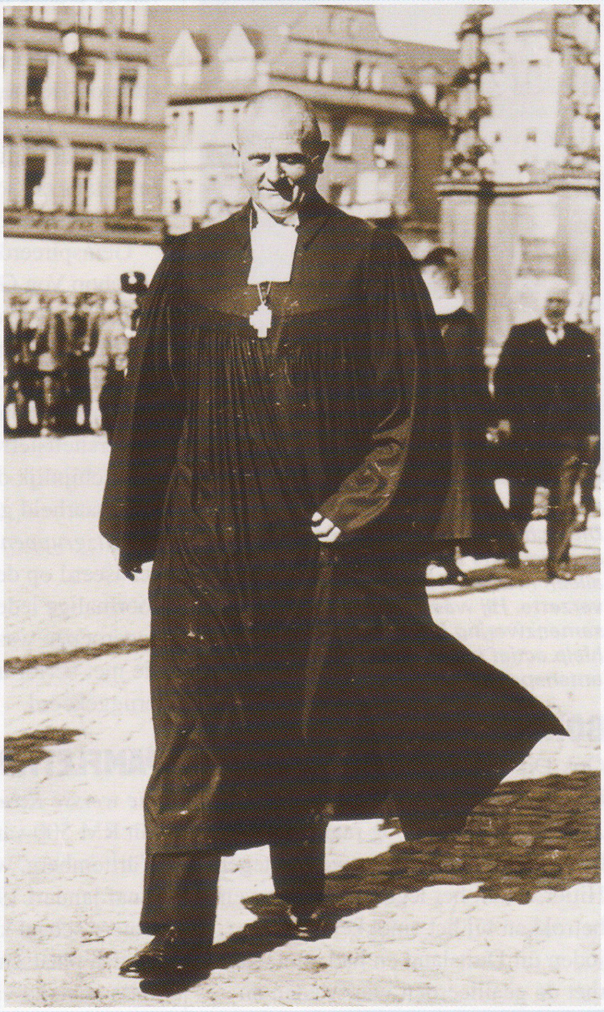

Boven:
Ludwig Müller ontmoette Adolf Hitler eind jaren 20. Hij kreeg van de nazi's de taak het Führer-principe ook toe te passen op de gefragmenteerde evangelische en Lutherse gemeentes in Duitsland.

Links:
Rijksbisschop Müller voert een parade aan van geestelijken tijdens de Synode van de Evangelische Kerk van november 1933. Deze vond plaats in Wittenberg, de bakermat van de Reformatie. Martin Luther, een nationalist en een overtuigd antisemiet, zou voorstander zijn geweest van een aantal denkbeelden van Hitler - maar hij zou staatsbemoeienis in zaken van de kerk nooit hebben goedgekeurd.

Rechts:
Bernhard Lichtenberg was een van de weinige katholieke priesters die protesteerde tegen de manier waarop de nazi's de joden behandelden. Zijn lot - arrestatie door de Gestapo, twee jaar in de gevangenis en tenslotte sterven tijdens de reis naar Dachau - weerhield waarschijnlijk anderen van protesteren.

lijken wij op het christendom: ook wij eisen totale loyaliteit". Na zijn terdoodveroordeling schreef Von Moltke in de laatste brief aan zijn vrouw: "Het is een enorm voorrecht te mogen sterven voor iets dat (a) we werkelijk gedaan hebben en dat (b) de moeite waard is". Hij werd op 23 januari 1945 op 37-jarige leeftijd geëxecuteerd in Plötzensee. Een van de Duitse regeringsleiders die oppositie voerde tegen de nazi's was Johannes Popitz, waarvoor Hitler ironisch genoeg veel respect had. Popitz was de Pruisische minister van financiën. Deze briljante geleerde en jurist die onderscheiden was met het *Goldenes Parteiabzeichen* - de gouden partijspeld - had een zeer lage dunk van Hitler. Zijn aanvankelijke minachting groeide uit tot deelname aan een samenzwering en uiteindelijk tot openlijk verzet.

OP BEZOEK BIJ HIMMLER

In 1943 bezocht hij samen met Carl Langbehn Himmler en probeerden ze hem zover te krijgen dat hij een staatsgreep zou steunen en vrede zou sluiten met de geallieerden. Himmler hield dit voor zich en hoewel Langbehn later gearresteerd werd, bleef Popitz tot de aanslag in juli 1944 buiten schot. Daarna werd hij gearresteerd en door het *Volksgericht* ter dood veroordeeld. Hij werd op 2 februari 1945 in Plötzensee opgehangen. Terwijl sommige oppositiegroepen pamfletten uitdeelden of in het geheim vergaderden, wilden de legerofficieren en de ambtenaren die betrokken waren bij de samenzwering voor de bomaanslag op Hitler in juli 1944 harde actie ondernemen. Al in 1938 maakten ze plannen voor een staatsgreep, maar na de rampzalige ontwikkelingen bij Stalingrad realiseerden ze zich dat ze Hitler zouden moeten vermoorden. Daarom werden er in 1943 twee pogingen ondernomen voor een bomaanslag.

Generaal-majoor Helmuth Stieff verborg kneedbommen van Britse makelij in een watertoren op het hoofdkwartier van de Führer in Rastenburg. Stieff zorgde ook voor de bom die Von Stauffenberg in juli 1944 gebruikte. Op 13 maart 1943 wist generaal-majoor Henning von Tresckow een bom aan boord te brengen van het vliegtuig waarmee Hitler van Smolensk naar Rastenburg vloog. De ontsteking weigerde echter, waardoor de bom niet tot ontploffing kwam.

DE BAND MET DE ABWEHR

Een van de grote mannen achter het

Boven:
Sophie Scholl en Christopher Probst nemen in de zomer van 1942 afscheid van Hans Scholl die naar het Oostfront vertrekt. Ze studeerden alle drie aan de Universiteit van München en waren lid van de christelijke protestbeweging **Die weisse Rose.**

Hieronder:
Professor Kurt Huber doceerde muziektheorie en psychologie in München.Volgens Angelika Probst ontdekte je, als je in de lessen van Huber zorgvuldig luisterde, dat veel van zijn opmerkingen een subtiele vorm van kritiek waren op de actuele situatie. Hans Scholl zocht contact met de professor, waarna deze de mentor werd van de leden van Die weisse Rose. Maar hij liet het niet bij woorden alleen; hij was vastbesloten iets te ondernemen."

Boven:
In 1933 was Hans Scholl kortstondig lid van de Hitlerjugend, maar hij zag al snel in dat het nationaal-socialisme hem weinig te bieden hadden. Als medicijnenstudent aan de universiteit van München sloot hij zich aan bij een kring van gelijkgezinde vrienden die zich steeds meer gingen verzetten tegen de ideeën van de nazi's.

Boven:
Sophie Scholl sloot zich bij haar broer aan en steunde zijn verzet tegen Hitler en de nazi's. Na haar verplichte periode bij de Reichsarbeitsdienst, ging ze naar München om biologie en filosofie te studeren. Ze was een vrome christen en kwam tot de conclusie dat een mens zich altijd tegen een dictatuur moest verzetten.

Boven:
Willi Graf was een vrome katholiek die als jongen alle verleidingen had weerstaan om lid te worden van de Hitlerjugend. Terwijl hij medicijnen studeerde in München, werd hij opgeroepen voor militaire dienst. Hij vocht in Frankrijk, de Balkanlanden en aan het Oostfront. Hij was voor Die weisse Rose een van de belangrijkste bronnen van informatie over de wreedheden die begaan werden in Rusland.

De jeugd rebelleert

Die weisse Rose was het enige serieuze verzet tegen de nazi's door Duitse studenten. Dit betekent niet dat alle andere jonge Duitsers gelukkig waren als lid van de Hitlerjugend. Er waren steeds meer jonge mannen en vrouwen die zich belemmerd voelden door de beperkingen van de nazi-jeugdbewegingen.

Zij vormden daarop hun eigen groeperingen zoals de Edelweisspiraten uit het Rijnland, de Dresdener 'Mobs' en de Hamburgse Totenkopfbande of 'doodskopbende'. De leden van deze groepen waren van een bont pluimage: soms waren het ex-leden van de Hitlerjugend die overgeslagen waren bij een promotie en die zich verbitterd tegen het regime keerden, terwijl anderen oprecht tegen de nazi's waren. Soms waren het ook gewoon jonge criminelen die wat spanning zochten.

SWING KIDS

Omdat veel van de jongens lang haar hadden en samen met hun vriendinnen naar Amerikaanse swingmuziek luisterden, kregen ze de bijnaam Swingjugend. Een groot aantal van deze jongeren werd in Hamburg gearresteerd waar ze met meer dan 500 man een illegaal swingfestival bijwoonden. Na verloop van tijd werd de 'Swingjugend' helemaal verboden en in 1944 gaf de Gestapo naar aanleiding hiervan zelfs nieuwe regels uit ter bestrijding van samenscholingen van jongeren. Eind dat jaar werden er in Keulen dertien Edelweisspiraten gearresteerd en in het openbaar opgehangen - het jongste lid van deze groep was de 16-jarige Bartholomäus Schink.

Rechts:
De zestienjarige Bartholomäus Schink was lid van de Edelweisspiraten. Hoewel deze groepering gestart was als een rebelse reactie op de strikte gedragslijnen van de Hitlerjugend, voerde de groep in 1942 actief oppositie. De piraten boden onderdak aan deserteurs, hielpen krijgsgevangenen en dwangarbeiders ontsnappen en overvielen de nazi's met partizanenachtige hinderlagen.

Links:
De Gestapo pakte de jeugdgroepen in Keulen in december 1942 hard aan door duizenden bendeleden in het hele Ruhrgebied op te pakken. Ze maakten in 1944 een einde aan Edelweisspiraten door de leiders van de groep op te pakken wegens sabotage. Na hun veroordeling werden deze op 10 november 1944 opgehangen.

Politieke samenzweerders

Toen het begin 1943 duidelijk werk dat het Derde Rijk weinig kansen had de oorlog te winnen, centreerde de Duitse oppositie tegen Hitler zich rond drie hoofdgroepen. De Kreisauer Kreis was een kleine groep veelal elitaire Duitsers die ervan overtuigd waren dat er alleen nog hoop was voor Duitsland indien Hitler werd afgezet. De groep bestond onder andere uit leden van de oude Pruisische aristocratie, politici, hogere ambtenaren, vakbondsleiders, academici en geestelijken. Zij wezen een gewelddadige staatsgreep af en bezonnen zich vooral op een hervorming van de Duitse maatschappij. Dit stond in scherp contrast me de conservatieve oppositie, die onder andere bestond uit gepensioneerde militaire officieren als generaal Ludwig Beck en veldmaarschalk Von Witzleben, en bekende politici als Johannes Popitz en Carl Goerdeler. Zij kwamen bijeen in de prestigieuze *Mittwochegesellschaft*, een academische sociëteit die in 1863 in Berlijn was opgericht. De regels van deze sociëteit stonden discussies toe over alle onderwerpen "behalve de actuele politiek." Deze beperking bleef zelfs na 1933 nog officieel van kracht, maar vrijwel niemand hield zich eraan. Vanaf eind jaren 30 gebruikten de samenzweerders tegen Hitler de debatten die hier werden gevoerd als dekmantel voor hun feitelijke doelen: Hitler afzetten en een nieuwe regering formeren.

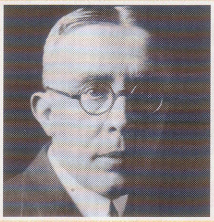

Links:
Johannes Popitz was een Pruisische financieel expert die de overgangswetten opstelde aan de hand waarvan Duitsland na een geslaagde staatsgreep geregeerd zou worden.

Rechts:
Erwin Planck was een voormalige hogere ambtenaar die zijn munitiefabriek als dekmantel gebruikte voor een koeriersdienst tussen de burger- en militaire oppositie.

Hieronder:
Helmut James Graf von Moltke bood de Kreisauer Kreis de mogelijkheid bijeen te komen op zijn landgoed. Deze diep religieuze en sociaal bewuste groepering was voornemens een christelijke, sociaal-democratische staat in Duitsland te vestigen nadat Hitler was afgezet. De aristocratische jurist staat hier voor het Volksgericht dat hem ter dood zou veroordelen.

Hieronder:
Carl Goerdeler was de politieke leider van het burgerverzet tegen Hitler. Hij was de drijvende kracht achter de plannen voor een conservatieve Duitse staat na de staatsgreep. In augustus 1944 werd hij aan de Gestapo verraden. Hij werd begin 1945 geëxecuteerd, evenals Moltke, Popitz en Planck.

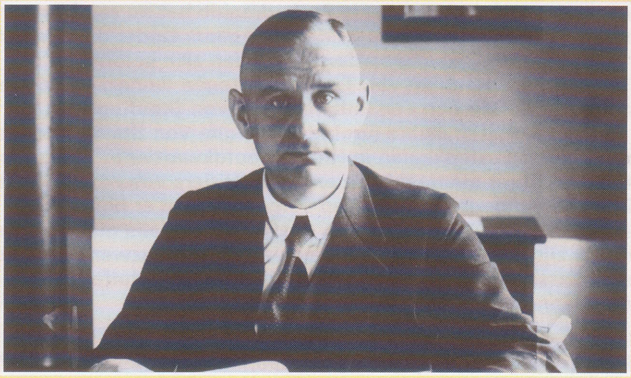

verzet was Hans Oster, een vrome christen, die in opstand kwam omdat de nazi's tegen het christendom waren. Van 1933 tot 1943 was hij chef-staf van de *Abwehr*, de Duitse contraspionagedienst. Oster, die oorspronkelijk onder generaal Kurt von Bredow en later onder admiraal Wilhelm Canaris diende, verzette zich al in 1940 actief tegen de nazi's. In dat jaar stelde hij Nederland en Noorwegen in het geheim op de hoogte van de op handen zijnde invasie in deze landen. Hij werd in april 1943 geschorst en een jaar later uit het leger ontslagen. Na de mislukte bomaanslag op Hitler werd hij gearresteerd en samen met admiraal Canaris en Dietrich Bonhoeffer op 9 april 1945 geëxecuteerd in het concentratiekamp Flossenbürg.

DE BURGEMEESTER VAN LEIPZIG

Carl Friedrich Goerdeler, jurist en burgemeester van Leipzig, was de hoogste burger die betrokken was bij de bomaanslag op Hitler in juli 1944. In 1936 was hij afgetreden als burgemeester toen hij na een buitenlandse reis tot de ontdekking kwam dat het standbeeld van Felix Mendelssohn tegenover het Gewandhaus, de concertzaal van Leipzig, verwijderd was door nazi-raadsleden. Vanaf dit moment ging hij actief verzet voeren. Hij bezocht Londen in 1938 om de Britse en Franse regering te waarschuwen voor de agressieve plannen van Hitler en om uit te leggen dat er een beweging was die van plan was Hitler af te zetten. Door het Akkoord van München van september 1938 werden de plannen van de oppositie gedwarsboomd. Het plan van de samenzweerders was om Goerdeler rijkskanselier te maken in de overgangsregering. Na de mislukte bomaanslag wist hij te ontkomen, maar hij werd aangegeven door een vrouw die de beloning van RM 1 miljoen opstreek voor zijn aanhouding. In augustus werd hij door een *Volksgericht* ter dood veroordeeld. Hij werd in februari 1945 in Plötzensee geëxecuteerd.

DUITSERS IN HET BUITENLAND

In de jaren 1933 - 1939 werden veel intellectuelen, zowel Duitsers als joden, uit Duitsland verbannen. Velen van hen gaven vanuit het buitenland uiting aan hun oppositie tegen de nazi's via geschriften, radio-uitzendingen, lezingen en later door te dienen in het leger van hun nieuwe vaderland. De schrijver Thomas Mann, zijn zoon Klaus en zijn dochter Erika, die zeer kritisch waren over het nazi-regime, ontvluchtten Duitsland. De nazi's namen hen hun Duitse rijksburgerschap af en Erika trouwde met de dichter WH Auden om te voorkomen dat ze statenloos zou worden. Zij schreef een vernietigend werk over de *School voor barbaren*, waarin zij afgaf op het schoolsysteem van de nazi's. Thomas Mann ging in 1938 naar de Verenigde Staten, waar hij aan Princeton University doceerde, terwijl Klaus Mann tijdens de oorlog in het Amerikaanse leger diende en als correspondent werkte voor de legerkrant *Stars and Stripes*.

Duitsland wordt nog altijd geteisterd door schuldgevoelens vanwege de Tweede Wereldoorlog en de Endlösung, maar de mannen en vrouwen die verzet boden bewezen dat er wel degelijk nog enig moreel besef bestond tijdens deze donkere periode.

Oppositie in uniform

DE MEEST SERIEUZE POGING om Hitler af te zetten, was het resultaat van plannen die aan het Oostfront werden gemaakt door stafofficieren die dienden onder veldmaarschalk Gunther von Kluge, in samenwerking met een oppositiegroep rond hogere functionarissen van de militaire inlichtingendienst - de Abwehr. Waar eerdere oppositie vanuit militaire kringen altijd onder leiding had gestaan van gepensioneerde generaals als Beck, draaide het nu rond jongere mannen die direct tot actie wilden overgaan. Onder de belangrijkste jonge militaire samenzweerders bevonden zich kolonel (later *Generalmajor*) Henning von Tresckow - tegen de nazi's sinds de Nacht van de Lange Messen - en kolonel Claus von Stauffenberg.

Na een aantal mislukte pogingen slaagde Von Stauffenberg erin een bom binnen te smokkelen in Hitlers hoofdkwartier in Rastenburg, maar de Führer overleefde de explosie. Hitlers wraak was keihard. Tijdens het bloedbad dat hierop volgde werden er honderden officieren gedood en duizenden gearresteerd. Zelfs mannen die slechts zijdelings verdacht werden van de samenzwering, zoals veldmaarschalk Erwin Rommel, werden het slachtoffer van de vervolgingen.

Rechtsboven:
Hoewel hij aanvankelijk de nazi's steunde, zag Claus von Stauffenberg al snel hun ware aard. Nadat hij zwaar gewond raakte in Noord-Afrika werd hij een van de leiders van de militaire oppositie. Hij plaatste de bom in de Wolfsschanze en werd standrechtelijk geëxecuteerd door Fromm.

Rechts:
Veldmaarschalk von Witzleben moet zijn broek voor het Volksgericht met zijn handen ophouden. Hij werd in 1942 ontheven van zijn functie als opperbevelhebber in het westen en werd een actieve samenzweerder. Als de aanslag gelukt was, had hij het opperbevel gekregen over de Wehrmacht.

Hieronder:
Henning von Tresckow was een van de leiders van de jongere oppositiebeweging binnen het leger. Samen met Von Stauffenberg bereidde hij de moordaanslag en de couppoging voor, maar hij pleegde zelfmoord toen duidelijk werd dat Hitler het overleefd had.

Middenonder:
Admiraal Canaris gebruikte de Abwehr als instrument om Hitlers oorlogsplannen te dwarsbomen omdat hij dacht dat ze "het einde" zouden betekenen voor Duitsland. Hij was op de hoogte van de couppoging, maar was tegen de moordaanslag. Hij werd in april 1945 gearresteerd en in Flossenburg opgehangen.

Rechtsonder:
Generaal Friederich Fromm speelde een belangrijke rol tijdens de gebeurtenissen van 20 juli. Zodra hij ontdekte dat Hitler het overleefd had, liep hij over naar diens zijde en arresteerde en executeerde hij een aantal samenzweerders. Uiteindelijk werd hij echter op bevel van Himmler gearresteerd en in maart 1945 geëxecuteerd.

DE LEIDING OVER DE KAMPEN

De Duitse concentratiekampen waren in eerste instantie een verlengstuk van het normale Duitse strafsysteem. Ze waren in principe bestemd voor 'vijanden van de staat', waarmee in feite iedereen bedoeld werd die het niet helemaal eens was met Hitler en de nazi's. Het harde regime dat aanvankelijk alleen in Dachau heerste, verspreidde zich al snel naar de andere kampen: dit is de steengroeve van Mauthausen in Oostenrijk.

Tegen 1945 was het concentratiekampsysteem van de nazi's immens groot geworden. De blauwdruk voor de organisatie van de honderden kampen werd in 1933 en 1934 in Dachau aangelegd door Theodor Eicke.

IN het voorjaar van 1933 zaten de nazi's nog niet zo vast in het zadel dat ze het zich konden veroorloven de publieke opinie tegen zich te keren. Talloze tegenstanders van de nazi-partij waren in Dachau gevangen gezet op het moment dat Hitler rijkskanselier werd. Maar de moordpartijen en mishandelingen die daar plaatsvonden konden het daglicht niet verdragen. De Beierse autoriteiten voerden een onderzoek uit naar *Sturmbannführer* Hilmar Wäckerle, de eerste commandant van Dachau, omdat hij verdacht werd van moord. Door toedoen van Himmler werd Wäckerle in juni 1933 uit zijn functie ontheven: niet vanwege de misdaden op zich, maar omdat hij zich had laten betrappen. Zijn vervanger, *SS Oberführer* Theodor Eicke, werd speciaal voor deze functie ontslagen uit het psychiatrische ziekenhuis in Würzburg: hij vormde het levende bewijs dat in het nazi-tijdperk de gekken de baas waren in het gekkenhuis. Eicke was een moordlustige psychopaat met een zeer goed ontwikkeld organisatietalent. Het systeem waarmee hij Dachau bestuurde, werd al snel toegepast in alle vooroorlogse concentratiekampen en, met een paar aanpassingen, in alle nieuwe kampen die vanaf 1940 werden opgericht.

SPECIALE KAMPWACHTEN

Eicke rapporteerde aan Sepp Dietrich, die in 1933 hoofd was van de in München gevestigde *SS Oberabschnitt Süd*. Vanaf het allereerste begin beklaagde Eicke zich er bij Himmler over dat Dietrich in Dachau alle SS-personeel dumpte waar hij vanaf wilde. Eicke misbruikte zijn persoonlijke band met Himmler om Hitlers voormalige lijfwacht te omzeilen en zijn eigen rijkje op te bouwen. Hij drong er bij Himmler op aan om van het concentratiekampsysteem een losse organisatie te maken die rechtstreeks aan het hoofdkwartier van de *Reichsführer SS* rapporteerde.

Eicke vaardigde schriftelijke orders uit voor het handhaven van de discipline onder de gevangenen die hij onder zijn hoede had. In deze regels

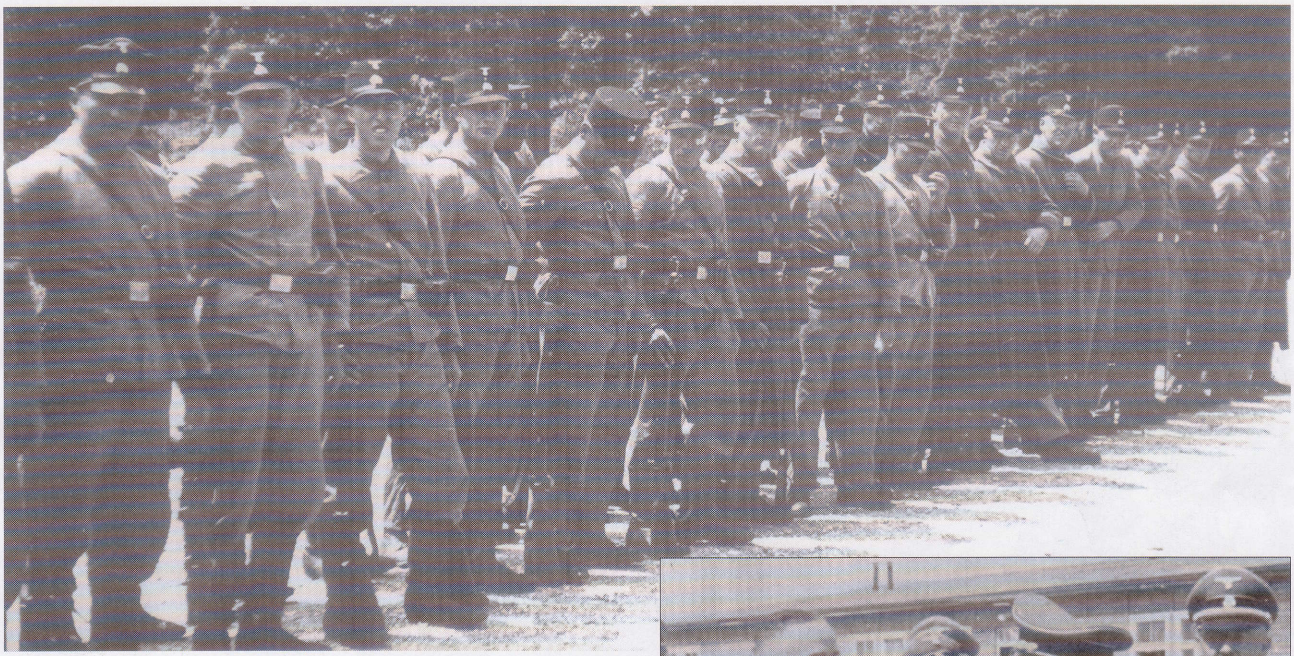

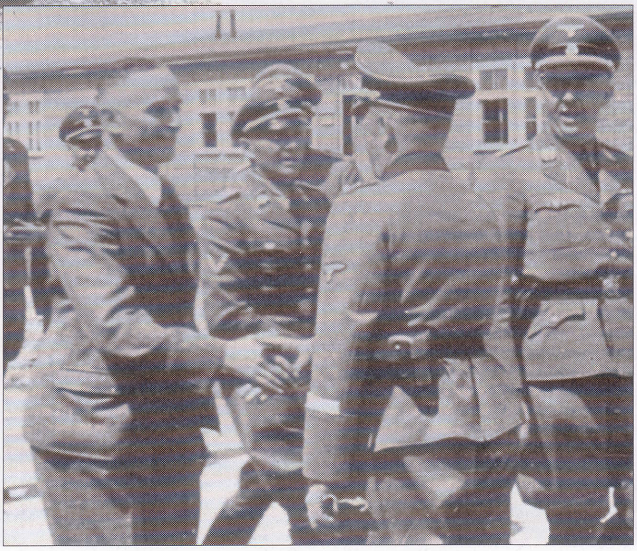

Boven:
De eerste concentratiekampen werden lukraak opgezet nadat de nazi's aan de macht waren gekomen. Ze werden geleid door een mix van SA'ers en SS'ers en de plaatselijke politie. Toen Theodor Eicke de leiding kreeg over Dachau, vroeg hij aan Himmler toestemming voor het oprichten van een speciale eenheid SS-wachten. Dit eerste **Wachverband** ***zette de toon voor alle eenheden die later deel uit zouden maken van de*** **Totenkopfverbände.**

Rechts:
Veel notoire kampcommandanten werden onder Eicke in Dachau opgeleid. Een van de meest beruchte studenten van Eicke was Rudolf Hoess, commandant van Auschwitz. Hier is hij met Himmler en de vertegenwoordiger van IG Farben te zien tijdens het bezoek van de Reichsführer aan het fabriekscomplex in Auschwitz III/Monowitz.

somde hij een hele reeks misdaden op waarvoor de gevangenen (veelal met de doodstraf) bestraft konden worden. Gevangenen konden onder andere doodgeschoten worden voor ontsnappingspogingen, maar ook voor politieke opruiing of voor het verspreiden van propaganda. In 1933 en 1934 werden de concentratie-kampwachten geworven uit de *Allgemeine SS*. Ze kregen hetzelfde loon als SS-officieren. Toen Eicke in april 1934 bevorderd werd, besloot Himmler dat de kampen voortaan rechtstreeks onder zijn eigen afdeling moesten vallen en werd er een speciale tak van de SS opgezet voor het leiden van de kampen. In juni benoemde hij Eicke als stafofficier bij zijn eigen hoofdkwartier. In die hoedanigheid nam Eicke ook deel aan de Nacht van de Lange Messen.

EÉN KAMPSYSTEEM

Eicke werd in juli beloond met de titel *Inspekteur der Konzentrationslager und Führer der SS Wachverbände* en werd bevorderd tot *SS-Gruppenführer*. Hij kreeg daarna zijn eigen hoofdkwartier op Friederichstrasse 129 in Berlijn. Elke concentratiekampcommandant rapporteerde nu aan hem. Eickes dienst moest officieel rapporteren aan het *SS Hauptamt* dat in 1934 geleid werd door *SS Gruppenführer* August Heissmeyer. Met zijn scherpe ellebogen wist Eicke echter weer te bewerkstelligen dat hij direct contact had met Himmler. Hij sloot de talloze kleine kampen die de SA in de eerste maanden van het nazi-bewind had opgericht. In 1935 waren er nog maar zeven grote kampen: Dachau, Lichtenburg, Sachenburg, Esterwegen, Columbia-Haus, Oranienburg en Felsbüttel. De laatste vier werden in 1936 gesloten en de gevangenen werden overgebracht naar een nieuw groot kamp bij Sachsenhausen. Hier vestigde Eicke in 1939 ook zijn hoofdkwartier. Sachenburg werd in

> **"De bewakers waren gezet en opgeblazen, met een dikke nek, een rond gezicht en kleine oogjes - kortom exact het tegenbeeld van het arische rassenideaal dat zij zo prezen. Het waren slechte kopieën van de Führer, luidruchtig en overtuigd van hun eigen mening. Nooit kwam de gedachte bij hen op dat ze het wel eens bij het foute eind konden hebben. Iedereen die hen tegensprak was een vijand."**
>
> **Rudolf Diels**
> **Gestapo-chef in Berlijn**
> **1933-34**

Boven:
Obersturmbannführer** Martin **Weiss werkte oorspronkelijk in Dachau. Later had hij de leiding in Neuengamme, Dachau en Majdanek. Hij werd schuldig bevonden aan oorlogsmisdaden en in mei 1946 terechtgesteld.

Linksboven:
Adolf Haas had de leiding in Bergen-Belsen in 1943 en 1944 en zag erop toe hoe het kamp van interneringskamp werd omgevormd tot een van de allerergste concentratiekampen. Hij werd in 1945 tijdens een gevecht gedood.

Boven:
Hans Hüttig werkte in diverse kampen voordat hij de leiding kreeg over Natzweiler en Herzogenbusch. Hij kreeg na de oorlog levenslang, maar werd in 1956 vrijgelaten.

Rechts:
Totenkopf-wachten buiten het huis van de commandant in het vernietigingskamp Belzec. Toen de nazi's de Endlösung in praktijk gingen brengen, hadden ze inmiddels een heel korps van bewakers opgeleid die hun gevangenen zo zeer haatten en verachtten dat ze ze zonder bedenkingen massaal om het leven brachten.

juli 1937 gesloten en de gevangenen werden naar het nieuwe complex bij Buchenwald gestuurd.

Hieronder:
Het belangrijkste doel van de Totenkopf-wachten was niet de rehabilitatie van de gevangenen die onder hun toezicht stonden: Eicke doordrong zijn mannen ervan dat de gevangenen gevaarlijke staatsvijanden waren, die meedogenloos aangepakt moesten worden.

KAMPORGANISATIE

In augustus 1937 bestond het concentratiekampsysteem uit vier enorme kampen: Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald en het vrouwenkamp bij Lichtenburg. Deze werden allemaal geleid volgens het beleid dat in Dachau ontwikkeld was.

Elk kamp bestond uit 'blokken' van 250 gevangenen onder leiding van een *SS Scharführer* (sergeant). De onderofficieren die de leiding hadden over deze blokken rapporteerden aan een *Rapportführer* (coördinerend leider). Meestal was dit een hogere onderofficier (*Hauptscharführer*). De algehele leiding over het kamp was in handen van tenminste één *Schutzhaftlagerführer*. Er werden extra kampleiders (altijd hogere SS-officieren) benoemd naarmate de kampen groter werden.

Het bestuur over de kampen was over vijf secties verdeeld. De eerste sectie omvatte het bureau van de kampcommandant, diens adjudant en de censuurafdeling. De tweede sectie was de politieke dienst die onder leiding stond van een officier van de *Gestapo* of een functionaris van de *Kripo*; hier werden ook de dossiers bewaard. Het kamp zelf vormde de derde sectie: gevangenen en bewakers die leiding gaven aan de barakken en de groepen arbeiders. De vierde sectie bestond uit bestuurlijke diensten die zich bezighielden met allerlei zaken zoals de eigendommen van de gevangenen en een technische dienst. Sectie vijf was de medische dienst onder leiding van de kamparts.

De kampcommandant had weinig te zeggen over welke officieren en manschappen hij kreeg: de kwaliteit van zijn personeel was afhankelijk van zijn aanzien binnen de SS. *Hauptsturmführer* Rudolf Hoess, commandant van Auschwitz, beklaagde er zich na de oorlog tegen zijn ondervragers over dat Eicke het kamp had gevuld met officieren die hem niet aanstonden. Als dat zo was, dan druiste dat volledig in tegen de filosofie van de *Totenkopfverbände*

Boven:
De ultieme uiting van de gruwelijke werkelijkheid van het kampsysteem: de selectie op het perron in Auschwitz II/Birkenau. De mannen zijn al van de vrouwen gescheiden: over enkele minuten zullen de bewakers bepalen wie er mag blijven leven en wie er onmiddellijk in de gaskamer zal sterven.

die voor de oorlog was ontwikkeld.

BRUUT EN TROTS

Eicke leidde de SS-Totenkopfverbände op als een zelfbewuste elite, die zoals hij het verwoordde, "trots moest zijn op hun rol als de frontlinie tegen de interne (en daarmee gevaarlijkste) vijanden van Duitsland". Hij was zich bewust van het stigma dat kon rusten op het bewaken van uitgehongerde, hulpeloze gevangenen en ging dit met succes tegen door middel van intensieve indoctrinatie.

Onder Eickes leiding werden de concentratiekampen fabrieken voor de SS waar de gevangenen uniformen en materieel produceerden voor hun bewakers. Er was werk voor iedereen: schoenmakers, elektriciens, slotenmakers en bakkers. Eicke had echter te veel succes en Himmler bracht de economische activiteiten van de kampen in 1938 onder bij het *SS Verwaltungsamt*. Onder de leiding van *SS Gruppenführer* Oswald Pohl groeide het SS-Verwaltungsamt zeer sterk uit toen het netwerk van kampen zich ook uitstrekte tot in Oostenrijk en later tot in Polen. Uiteindelijk zouden de slavenarbeiders vrijwel alles produceren: van de doodskopemblemen voor op de SS-uniformen tot V2-raketten. Er werd niets verspild: Pohl zag toe op het doorverkopen van de eigendommen van de gevangenen en de enorme collectie gouden vullingen, gestolen trouwringen en andere waardevolle goederen. De opbrengsten daarvan werden voor de SS op de *Reichsbank* gestort in de naam van 'Max Heiliger'. Ondanks het feit dat hij toegang had tot dit fortuin, slaagde Pohl er in 1945 niet in om uit Duitsland te vluchten: hij werd in 1951 opgehangen. In maart 1942 werd ook het inspectoraat van de concentratie-kampen ondergebracht onder Pohls Verwaltungsamt. Himmler zag de concentratiekampen als enorme

Hieronder:
Het kamp bij Flossenburg, 60 kilometer ten oosten van Neurenberg. Flossenburg was gemodelleerd naar Dachau. Hier zaten in 1939 1600 mensen gevangen. Tijdens de oorlog zaten er uiteindelijk maar liefst 30.000 gevangenen bij elkaar gepropt op hetzelfde oppervlak.

Heinrich Himmler bezoekt Dachau in januari 1941. Hij wordt vergezeld door (van rechts naar links) Rudolf Hoess, Karl Wolff, het hoofd van Himmlers persoonlijke staf, Anton Mussert, de Nederlandse nazi-leider en SS-Gruppenführer Oswald Pohl.

fabriekscomplexen voor de oorlogsproductie die het Duitse rijk zo hard nodig had en als de machinerie voor het uitroeien van iedereen die als vijand van de staat werd beschouwd. Hij wilde in de kampen nieuwe fabrieken bouwen, maar Albert Speer overtuigde hem ervan dat dat weinig efficiënt zou zijn.

SLAVENARBEID

Er werd weliswaar een aantal nieuwe fabrieken gebouwd, maar het merendeel van de arbeiders uit de concentratiekampen werd verdeeld over een duizendtal kleine kampjes in de buurt van bestaande fabrieken. De fabriekseigenaren betaalden de SS voor het gebruik van de slaven. Het hoogtepunt van de tewerkstelling werd in 1944 bereikt toen er enorme ondergrondse fabrieken werden gebouwd bij Porta Westfalica en bij het complex Dora-Mittelbau in het Harz-gebergte. Eicke werd in oktober 1939 overgeplaatst naar de *Waffen-SS* en kreeg het bevel over de *SS Totenkopf*-divisie, een gemechaniseerde infanterieformatie die grotendeels bestond uit leden van de *Totenkopfverbände*. Als zijn vervanger benoemde hij zijn rechterhand, Richard Glücks, die deze functie bekleedde tot 1945. *SS Gruppenführer* Glücks zocht de locatie uit voor Auschwitz, waar ook de nieuwe kolen- en rubberfabriek voor het chemische concern I.G. Farben gebouwd zou worden. Het uiteindelijke lot van Glücks is ongewis: tijdens de laatste weken van de oorlog werd hij opgenomen in een marineziekenhuis in Flenburg. Sommigen beweren dat hij hier behandeld werd voor verwondingen die hij had opgelopen tijdens een luchtaanval, terwijl hij volgens anderen plastische chirurgie onderging om zijn uiterlijk te veranderen. Men heeft hem daarna nooit meer gezien. Daarmee was de 56-jarige Glücks een van de hoogste SS'ers die ongezien wist te verdwijnen. Het is mogelijk dat hij het slachtoffer is geworden van een joodse vergeldingsorganisatie, maar misschien is hij er wel gewoon in geslaagd om voor altijd onder te duiken. De geruchten dat hij na de oorlog voor de Amerikaanse inlichtingendiensten gewerkt zou hebben, zijn zeer ongeloofwaardig. Hij was verantwoordelijk voor talloze moorden en de geallieerden wilden dat hij na een eerlijk proces zou boeten voor de misdaden die op zijn bevel begaan waren.

Hieronder:
De kleermakerij in Sachsenhausen bij Berlijn. In het begin waren de industriële activiteiten in de kampen van weinig belang, maar tijdens de oorlog werden de tienduizenden gevangenen gezien als een onuitputtelijke bron van goedkope arbeidskrachten. De omstandigheden werden in sommige kampen zelfs bewust verbeterd om een betere productiviteit te krijgen.

HIMMLERS RECHTERHAND

De uiteindelijke vorm van het concentratiekampsysteem was grotendeels het werk van één man: Theodor Eicke. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij betaalmeester in het leger. Daarna werd hij inspecteur van politie in Thüringen. Hij was actief in rechtse politieke bewegingen en werd in 1928 lid van de NSDAP en de SA en kwam in 1931 bij de SS. In 1932 vluchtte hij uit Duitsland weg omdat hij verdacht werd van betrokkenheid bij bomaanslagen, maar na de machtsovername door de nazi's keerde hij terug naar zijn vaderland. Zijn rivalen binnen de nazi-partij zorgden ervoor dat hij in een psychiatrische inrichting werd opgesloten. Himmler liet hem daaruit ontslaan en benoemde hem in juni 1933 tot commandant van Dachau.

Na de Nacht van de Lange Messen in 1934 schoot Eicke Ernst Röhm dood in diens cel omdat de SA-leider weigerde zelfmoord te plegen. Drie dagen later werd hij benoemd tot inspecteur van de concentratiekampen en bevorderd tot *Gruppenführer*. Eicke ontwikkelde de technieken voor het concentratiekampsysteem en legde gedetailleerde criteria vast voor straffen, waaronder zweepslagen, reprimandes en eenzame opsluiting.

In november 1939 *nam Eicke het commando van de derde Waffen-SS Division - de Totenkopf*-divisie - op zich. De divisie kreeg deze bijnaam omdat hij voor een belangrijk deel bestond uit SS-kampwachten. De divisie vocht onder zijn commando in Frankrijk en de Sovjet-Unie. Eicke werd op 26 februari 1943 tijdens een gevecht gedood.

Rechts:
Theodor Eicke als bevelvoerder van de Waffen-SS-divisie Totenkopf. *De moedige Eicke werd door zijn mannen 'Papa' genoemd. Het is onwaarschijnlijk dat de gevangenen die in de concentratiekampen onder zijn regime leden ook zo over hem dachten.*

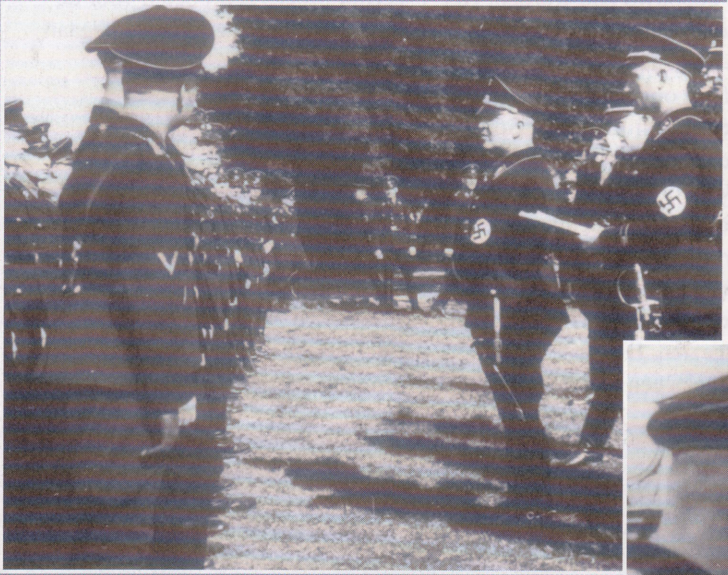

Boven:
Eicke inspecteert Totenkopf-*troepen tijdens een parade in 1936. Kort hierna kregen de kampwachten een bruin uniform om hen te onderscheiden van de* Allgemeine *SS. Het unieke uniform maakte deel uit van Eickes plan om een gevoel van onafhankelijkheid aan te kweken binnen de* Totenkopfverbände.

Rechts:
Eicke in gesprek met Otto Reich, commandant van het kamp in Lichtenburg. Als Inspekteur der Konzentrationslager und Führer der SS Wachverbände *zorgde hij ervoor dat alleen het juiste (d.w.z. wrede) type personen in de concentratiekampen werkte. Door zijn goede banden met Himmler kon hij bovendien andere hoge nazi's van zijn eigen territorium weren.*

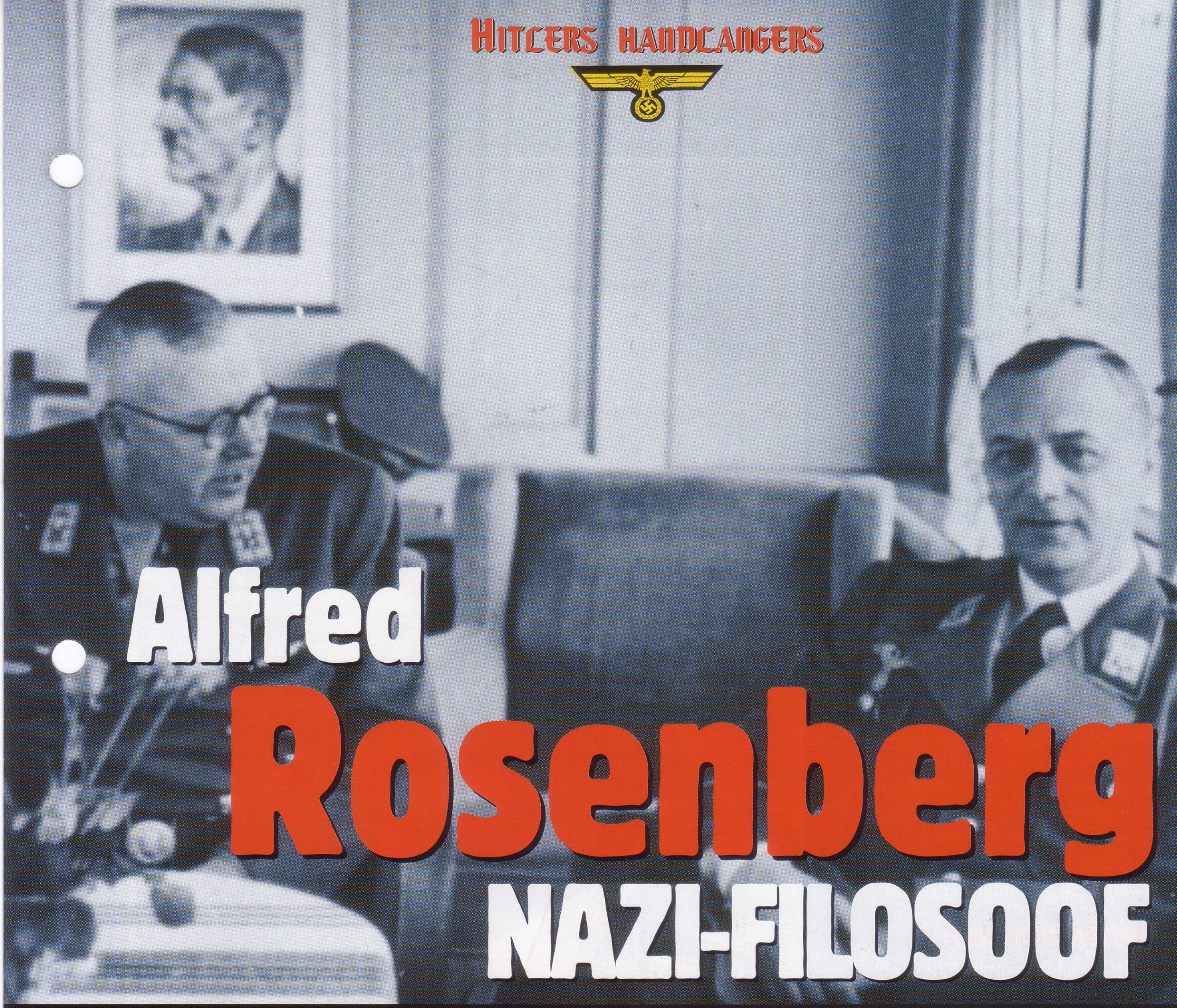

Alfred Rosenberg NAZI-FILOSOOF

Door zijn karakter en opvoeding onderscheidde Alfred Rosenberg zich van de lomperiken in de NSDAP-leiding: de nazi's waren vooral mannen van de daad en waren niet sterk in theorieën en abstracte ideeën. De foto toont Rosenberg in de Oekraïne in de zomer van 1942, in het onaangename gezelschap van de rijkscommissaris voor het 'Ostland', Heinrich Lohse.

Alfred Rosenberg was de ideoloog van de nazi-partij. Deze introverte, kleinburgerlijke man was saai, koud en arrogant. Veel andere hoge nazi's hadden een hartgrondige hekel aan hem.

DE RASSENTHEORIEËN van de nazi's waren grotendeels afkomstig van Alfred Rosenberg, een kille theoreticus die in Reval (Tallinn) Estland geboren werd op 12 januari 1893 als zoon van een Estlandse moeder en een Litouwse vader. Hij studeerde architectuur in Riga en Moskou. De verhalen over hoe hij de oorlogsjaren doorbracht, spreken elkaar tegen. Volgens de ene versie diende hij bij het Russische leger, terwijl hij volgens andere verklaringen naar Parijs is gevlucht om onder zijn dienstplicht uit te komen. Het is in ieder geval zeker dat hij in 1918 naar Duitsland vluchtte en dat hij een jaar later in München betrokken was bij de mystieke, racistische *Thule Gesellschaft*. Hier startte hij zijn carrière als schrijver in opdracht van extreme nationalisten en antisemitische extremisten als Dietrich Eckart. Zijn eerste pamflet over het spoor van de joden in de wereldgeschiedenis was een voorproefje van zijn latere geschriften: pseudo-wetenschappelijke lariekoek.

NAZI-SCHRIJVER

In 1921 werd Rosenberg redacteur bij de *Völkischer Beobachter* en werd hij lid van de nazi-partij. Rosenberg werkte ook mee aan het *Nationalsozialistische Monatshefte* dat vol stond met nazi-propaganda. Max Amann, de uitgever van de *Völkischer Beobachter,* had weinig op met zijn pedante redacteur.

Rosenberg gaf ook de controversiële *Protokolle der Weisen von Zion* opnieuw uit. Dit versterkte zijn reputatie als expert op het gebied van rassenleer. Hoewel de London Times in 1921 bekendmaakte dat de protocollen nep waren en een rechtbank in Bern ze in 1935 als

vervalsingen afdeed, twijfelden de nazi's niet aan de echtheid van deze documenten en werden ze zowel door Rosenberg als Hitler vaak aangehaald ter rechtvaardiging van hun anti-joodse theorieën. Na 1933 werden de protocollen verplichte literatuur op de Duitse scholen.

Hitler moest de trouwe Rosenberg steeds weer beschermen tegen de aanvallen van prominente partijleden. De meesten konden niet overweg met de humorloze theoreticus en noemden hem de 'buitenlander'. Rosenberg stond aan Hitlers zijde tijdens de mislukte Hitler-Ludendorff-Putsch van 1923 en toen de Führer in Landsberg zijn straf moest uitdienen, liet hij Rosenberg de leiding over de nazi-partij op zich nemen.

Op 1 januari 1924 richtte hij de *Grossdeutsche Volksgemeinschaft* op die de opvolger moest worden van de verboden nazi-partij. Hij was echter geen leider van nature en werd al snel opzij gezet door Julius Streicher. Rosenberg werd beschreven als iemand in wiens handen altijd alles moeilijk en gecompliceerd werd.

RASSENTHEORIEËN

In 1929 richtte Rosenberg de *Kampfbund für Deutsche Kultur* (de strijdbond voor de Duitse cultuur) op. Het doel was Hitlers ideeën over cultuur te promoten en de joodse invloed op het Duitse culturele leven te beperken. Volgens Hitler werd cultuur alleen maar voortgebracht door het arische ras - het ras waaruit de mensen voortkwamen die voorbestemd waren als leiders van het Duitse volk. De joden daarentegen konden vanwege hun hang naar materialisme nooit cultuur voortbrengen. Geheel in lijn met Hitlers ideeën aanvaardde de *Kampfbund für Deutsche Kultur* het principe van *Gleichschaltung*: alle culturele activiteiten in het Derde Rijk moesten voldoen aan de maatstaven van de Führer.

POSITIEVE CHRISTEN

Het 'magnum opus' van Rosenberg was zijn *Der Mythus des Zwanzigsten Jahrhunderts*. In dit boek uit 1930 probeerde hij de nationaal-socialistische leer vast te leggen en een 'wetenschappelijke' rechtvaardiging te geven voor het nazi-concept van bloed en ras. Hoewel Rosenberg meer dan acht jaar aan het boek had gewerkt, was het in feite een herbewerking van de eerdere rassenideeën van Arthur Comte de Gobineau en Houston Stewart Chamberlain. Rosenbergs bijdrage bestond uit uitingen van intense haat ten opzichte van het christendom, vrijmetselaars en communisten. Hij eiste dat het 'blanke ras' bevrijd zou worden van het christendom of, om precies te zijn, de 'Etruskisch-Syrisch-joods-Aziatisch-katholieke invloed.' Jezus was volgens hem een agressieve, moedige exponent van het Germaanse ras, een revolutionair die zich met getrokken zwaard tegen de joodse en Romeinse systemen verzette en die geen vrede bracht maar oorlog. Een van de filosofieën van Rosenberg was iets wat hij zag als 'positief christendom', een overgangsfase voordat de Duitsers de katholieke en protestante kerken totaal zouden afwijzen. Het doel van het positieve christendom was het zuiveren van het Germaanse ras, het geloof in Christus in overeenstemming brengen met de wetten van "Blut und Boden," de oude heidense Germaanse waarden herstellen en het geloof in helden in de plaats stellen van het geloof in de kruisdood. In 1933 zette een bond van *völkische* sektes de *Deutsche Glaubensbewegung* (Duitse geloofsbeweging) op die een actief voorstander was van positief christendom. Deze beweging wist

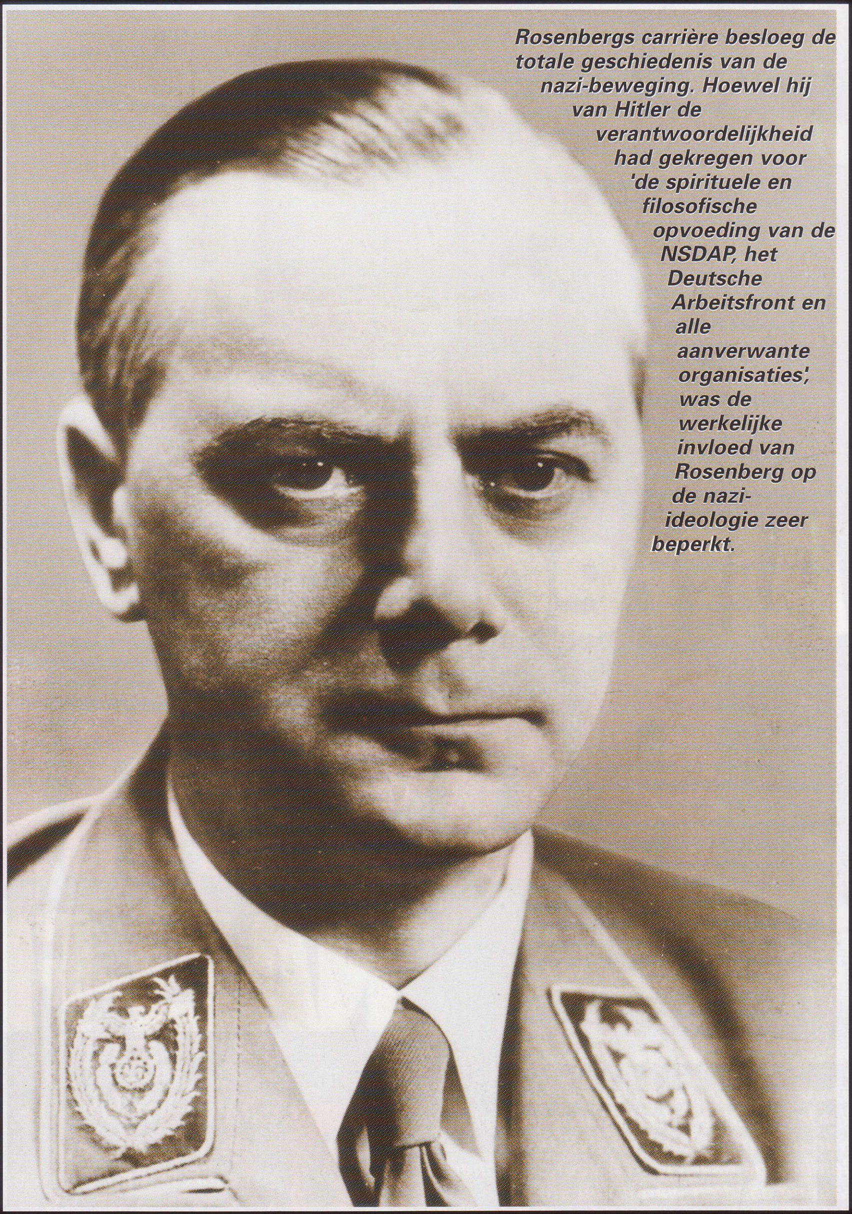

Rosenbergs carrière besloeg de totale geschiedenis van de nazi-beweging. Hoewel hij van Hitler de verantwoordelijkheid had gekregen voor 'de spirituele en filosofische opvoeding van de NSDAP, het Deutsche Arbeitsfront en alle aanverwante organisaties', was de werkelijke invloed van Rosenberg op de nazi-ideologie zeer beperkt.

Hierboven:
Rosenberg (links) naast Adolf Hitler in München, een week voor de onsuccesvolle couppoging van 8/9 november 1923. De Führer, die maar zelden betrapt kon worden op een politieke misrekening, gaf de incapabele Rosenberg de leiding over de NSDAP terwijl hij zelf in Landsberg zat.

Hieronder:
Tijdens de 14e herdenking van de Putsch op 9 november 1937 herhaalt de nazi-top hun mars door de straten van München. Rosenberg (2e rij, derde van links) had zijn positie binnen de absolute top van de nazi-partij verspeeld.

Boven:
Rosenberg en Von Ribbentrop waren grote rivalen van elkaar. Ze hadden allebei de ambitie om minister van buitenlandse zaken te worden, maar geen van beiden waren ze geschikt voor deze taak. Door Rosenbergs bezoek aan Londen in 1933 kregen de Britten zelfs een nog grotere afkeer van het Derde Rijk.

echter niet veel te bereiken en werd uiteindelijk verboden omdat hij niet strookte met de totalitaire leer van de Duitsers.

BESTSELLER

De *Mythus des Zwanzigsten Jahrhunderts* was behoorlijk succesvol. De enige nazi-publicatie die beter verkocht, was *Mein Kampf*. Voor eind 1936 werden er 500.000 exemplaren van Rosenbergs boek verkocht. Hitler zei tegen Rosenberg dat het werk "een zeer intelligent boek" was, maar achter zijn rug om noemde hij het "onlogische rotzooi! Een slappe imitatie van Chamberlain met een paar toevoegingen." Goebbels deed het af als "een ideologische oprisping." In 1933 stuurde Hitler Rosenberg naar Groot-Brittannië om het beeld van nazi-Duitsland aan een vredelievend land te verkopen. Maar door zijn onbehouwen gedrag, de vijandig gestemde pers en het grote aantal publieke blunders was het bezoek een ramp. In 1934 werd hij verantwoordelijk voor de ideologische opvoeding van alle leden van de nazi-partij.

ZELFVERRIJKING

In 1940 gaf Hitler Rosenberg de taak cultuurschatten waarvan hij dacht dat ze waardevol waren naar Duitsland over te brengen en ze daar veilig op te bergen." Rosenberg kreeg zijn eigen team, de *Einsatzstab Rosenberg*, waarmee hij in heel Europa kunstschatten wegroofde. Uiteindelijk zou het werk van *Einsatzstab Rosenberg* een van de weinige "successen" zijn in de latere carrière van Rosenberg. Door zijn Baltische afkomst en intellectuele arrogantie paste hij niet bij de harde kerels uit Zuid-Duitsland die de kern vormden van de leiding van de nazi-partij. Goebbels gaf de partij-ideoloog de bijnaam 'Fast Rosenberg' (bijna Rosenberg) omdat "Rosenberg er bijna in slaagde geleerde, journalist, politicus te worden, maar alleen maar bijna." Hieruit sprak duidelijk hoezeer deze geslepen manipulator de man verachtte die het zichzelf door zijn vage waarden en overtuigingen onmogelijk had gemaakt om een belangrijke rol te spelen in de machtsstrijd binnen de nazi-leiding.

In 1941 werd Alfred Rosenberg *Reichsminister für die Ostgebiete* en hoofd van de NSDAP-afdeling voor rassenbeleid. Hij moest Oost-Europa 'germaniseren'. Rosenberg besefte dat de Oekraïners potentiële bondgenoten

Operatie Rosenberg

Hierboven:
Rosenberg werd op 17 november 1941 tot Reichsminister für die Ostgebiete benoemd. Naast de taken die deze functie met zich meebracht, bleef hij toezicht houden op de activiteiten van zijn fliegende kunstexperts.

Hierboven:
Een foto die in 1945 werd genomen in het instituut waar onder Rosenbergs leiding onderzoek werd uitgevoerd naar het jodenvraagstuk.' Men had niet alleen kunstwerken geroofd, maar ook perkamentrollen en archiefmateriaal over diverse onderwerpen.

Links:
De combinatie van Rosenbergs hoge eigendunk en zijn gebrek aan welke vaardigheden dan ook was desastreus. Hij was een zeer aantrekkelijk doelwit voor de getalenteerde imitator Josef Goebbels.

TUSSEN 1940 en 1944 werden er 21.903 kunstvoorwerpen naar Duitsland gebracht. Daarbij waren 5.000 schilderijen, waaronder werken van Rembrandt, Rubens, Goya, Gainsborough en Fragonard, en een vergelijkbaar aantal handgemaakte stukken zoals bronzen beelden, porseleinen voorwerpen, iconen en munten en 2500 antieke meubelstukken. Na de oorlog werd het merendeel van deze voorwerpen teruggegeven aan de rechtmatige eigenaren.Toch zijn er nog altijd geschillen over schilderijen die in galerijen hangen en waarvan de vermeende voormalige joodse eigenaren in de vernietigingskampen zijn omgekomen. Om zijn opdracht uit te voeren, richtte Rosenberg in de zomer van 1940 de *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg* op. Het officiële doel achter hun werk was, zoals Rosenberg aanvoerde in Neurenberg, het voor het Duitse rijk 'veilig stellen' van 'achtergelaten joodse eigendommen'. In werkelijkheid was het echter de bedoeling dat de collectie in het door Hitler geplande museum in Linz tentoongesteld zou worden. De *Einsatzstab* startte met zijn kunstdiefstallen in Frankrijk (ondanks de felle protesten van het Vichy-regime) om van daaruit verder te gaan naar de andere bezette gebieden. Hun belangrijkste doel waren de joodse kunstcollecties, zoals die van de Rothschilds. Later werd de opdracht uitgebreid tot de eigendommen van "alle vijanden van het Duitse rijk." Deze definitie was natuurlijk voor een brede uitleg vatbaar.

Onder:
Voor het Neurenberg-tribunaal verscheen Rosenberg als een gebroken man, die echter nergens spijt van had.Hij geloofde dat Hitler gelijk had gehad, maar dat zijn beleid gedwarsboomd werd door de psychotische elementen binnen de partij. Hij werd schuldig bevonden aan alle vier de aanklachten en werd daarvoor op 16 oktober 1946 als eerste veroordeelde nazi-leider opgehangen.

waren en stelde voor daar een onafhankelijke satellietstaat op te richten. Hitler verwierp dit op raciale en economische gronden. Rosenberg bleef bezwaar maken tegen het terreurbewind van de Duitse troepen in de bezette gebieden. Hij zag niet in dat voor andere nazi's 'germaniseren' de grootschalige uitroeiing van de oorspronkelijke bevolking betekende, in plaats van deze om te vormen tot Germanen.

'HEU AKTION'

Aan het eind van de oorlog was Rosenberg zeer actief betrokken bij de uitvoering van de Endlösung; op 12 juni 1944 gaf hij opdracht voor de *Heu Aktion*: het ontvoeren van 40.000 tot 50.000 Russen in de leeftijd van tien tot veertien die naar Duitsland gebracht werden als arbeiders.

Na de oorlog werd Rosenberg schuldig bevonden aan alle vier de aanklachten tegen hem en ter dood veroordeeld. Hij liet in Neurenberg geen al te beste indruk achter. Hij zat bevend voorover gebogen om te proberen het proces te volgen.

Hij verdedigde het werk van *Einsatzstab Rosenberg* met de verklaring dat het eigenlijke doel was geweest de kunstwerken voor het nageslacht veilig te stellen en niet om ze op te nemen in particuliere collecties. Toen de aanklager hem erop wees dat er verschillende Hollandse meesters waren aangetroffen in zijn huis, zei hij dat dat geschenken waren voor zijn vrouw, die van antiek hield.

Op 16 oktober 1946 beklom Rosenberg het schavot. 90 seconden later was hij dood - dit was de snelste executie in Neurenberg.

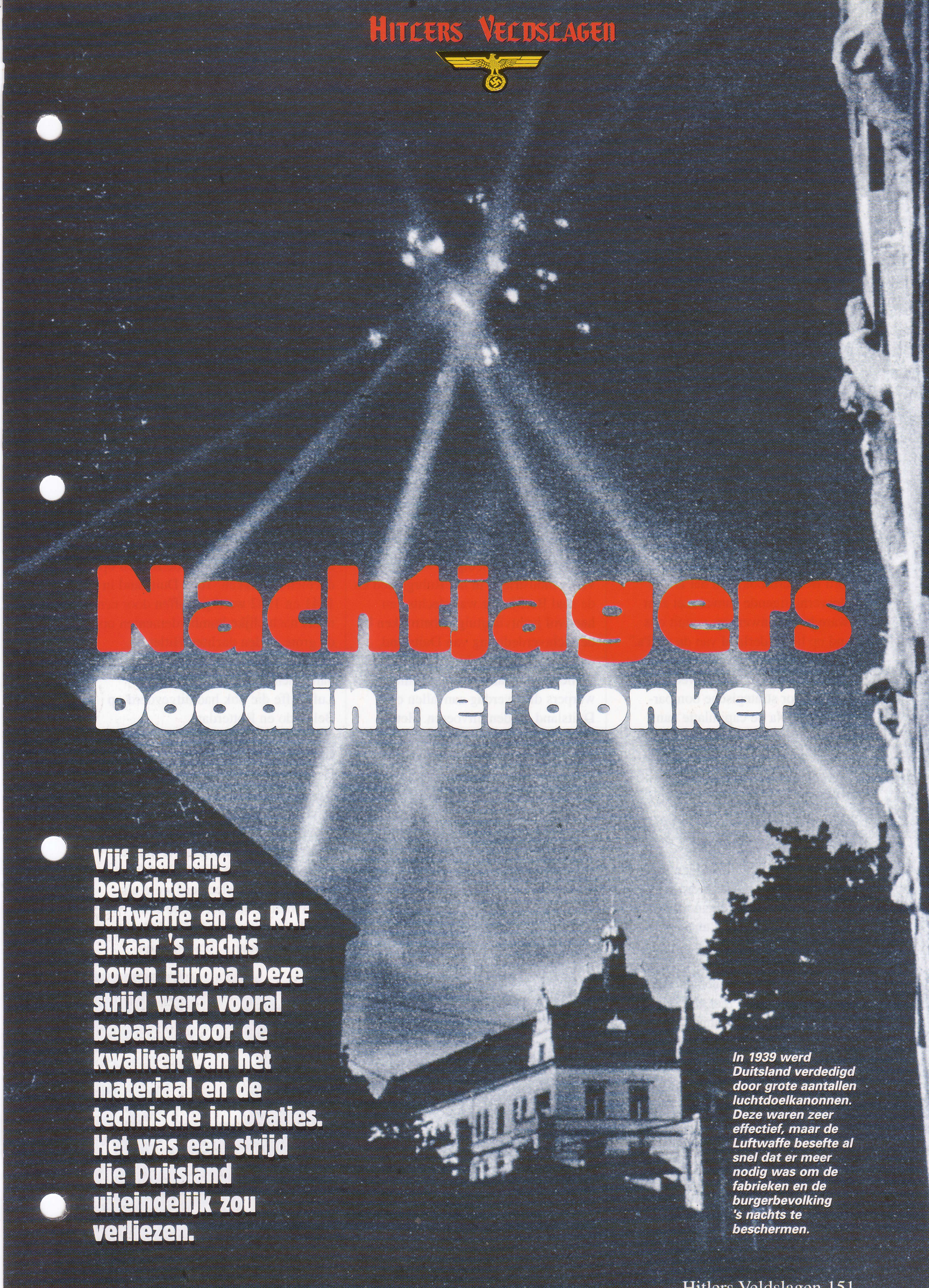

Nachtjagers

Dood in het donker

Vijf jaar lang bevochten de Luftwaffe en de RAF elkaar 's nachts boven Europa. Deze strijd werd vooral bepaald door de kwaliteit van het materiaal en de technische innovaties. Het was een strijd die Duitsland uiteindelijk zou verliezen.

In 1939 werd Duitsland verdedigd door grote aantallen luchtdoelkanonnen. Deze waren zeer effectief, maar de Luftwaffe besefte al snel dat er meer nodig was om de fabrieken en de burgerbevolking 's nachts te beschermen.

De Junkers 88 was er in allerlei versies. De G-serie zou de meest succesvolle Duitse nachtjager worden. Door zijn prima uithoudingsvermogen, goede prestaties en overvloed aan elektronica zaaide hij dood en verderf onder de bommenwerpers van de RAF.

IN JULI 1940 zette Groot-Brittannië zich schrap voor een Duitse invasie. De Britse Prime Minister Winston Churchill was vastbesloten terug te slaan. "Er is slechts één manier om Hitler op zijn knieën te krijgen," schreef hij aan Lord Beaverbrook, "en dat is een allesvernietigende aanval met zeer zware bommenwerpers vanuit ons land op het vaderland van de nazi's." Al voor de oorlog hadden diverse hoge RAF-officieren met veel passie gepleit voor strategische bombardementen. Na de capitulatie van Frankrijk en de evacuatie van de Britten bij Duinkerken was dit de enige aanvalsmethode waarmee Groot-Brittannië zich kon verweren.

NACHTELIJKE BOMBARDEMENTEN

Zoals de meeste grote landen had Duitsland na de Eerste Wereldoorlog een systeem ingesteld van militairen en burgers die het land tegen een luchtaanval moesten beschermen. Zo'n 12 miljoen Duitse burgers hadden training gehad op het gebied van burgerbescherming met gebruik van de 2600 luchtdoelkanonnen. Er was een keten van radarstations die over de Noordzee uitkeken, maar in tegenstelling tot de Britse equivalent was er geen centrale bevelstructuur die de verdedigingsvliegtuigen moest coördineren op basis van de radarmeldingen. De Duitse verdediging was vooral plaatselijk en gericht op de verdediging van de vitale industrieën in het Ruhrgebied en de stad Berlijn. Er was slechts een handvol jachtvliegtuigen betrokken bij de luchtverdediging van Duitsland.

Deze brachten echter zware verliezen toe aan de RAF-bommenwerpers die overdag aanvallen op Duitsland wilden uitvoeren. Het bereik van de Britse jachtvliegtuigen was onvoldoende om Duitsland te kunnen bereiken en de bommenwerpers waren te licht gepantserd om zich zonder escorte te kunnen verdedigen. Daarom schakelden de Britten over op nachtelijke bombardementen die echter ongelooflijk onnauwkeurig bleken te zijn. Uit een Brits onderzoek uit 1941 bleek dat nog geen tiende van de Britse bommen binnen drie mijl van het doel terechtkwam. Dit was olie op het vuur voor de Britse officieren die lukraak grote bevolkingscentra wilden bombarderen. Ook Churchill zelf verklaarde dat een aanval op het moreel van de Duitse burgerbevolking op zich een prima doel was. Vanuit Duits oogpunt maakte het niet uit waar de Britten op dachten te mikken. Toen Duitsland in 1941 en 1942 werd getroffen door een reeks nachtelijke bombardementen op de grote steden dachten Hitler en Goebbels dat dit 'terreurbombardementen' waren, zoals de Luftwaffe die ook had uitgevoerd op Belgrado en Rotterdam.

ESKADERS *ZERSTÖRER*

De Luftwaffe had een antwoord klaar voor de bommenwerpers. De Messerschmitt Bf-110 *Zerstörer* was te kwetsbaar gebleken om de beoogde rol als langeafstandsjager te kunnen volhouden. Toen Oberst Josef Kammhuber geselecteerd werd als bevelvoerder van het eerste echte eskader nachtjagers, NJG of *Nachtjagdgeschwader* 1, bestond zijn

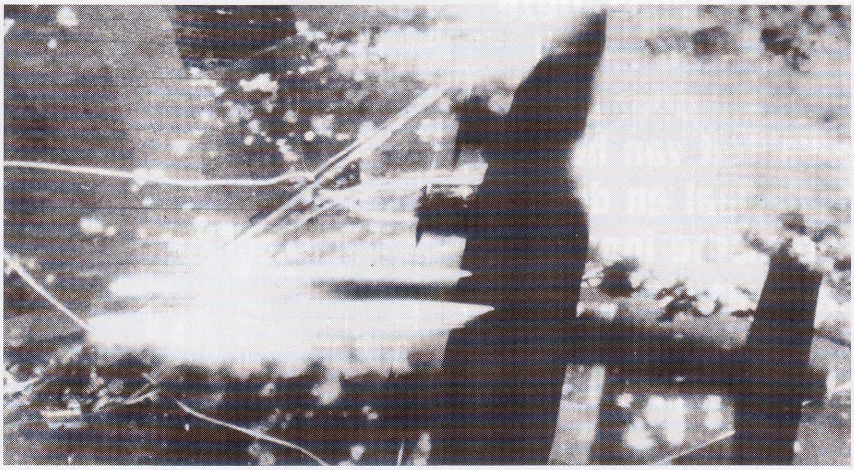

Rechts:
Een zware Halifax bommenwerper van de RAF is in juli 1944 boven Frankrijk duidelijk zichtbaar dankzij de lichtbakens waarmee het doel werd aangegeven. Het RAF Bomber Command (BC) had de bombardementen bij daglicht overgelaten aan de US Air Force. Toch bleef de RAF zware verliezen lijden. Tijdens WOII verloor BC 8.325 vliegtuigen en 58.000 bemanningsleden.

eskader voor het merendeel uit Bf-110C's. Zij hadden geen gespecialiseerde apparatuur en vertrouwden op de goede ogen van de bemanning om Britse bommenwerpers in de door zoeklichten verlichte hemel waar te nemen. De Bf-110's waren snel genoeg om de bommenwerpers in te halen en maakten met hun krachtige kanonnen en machinegeweren korte metten met de Blenheims, Whitleys en andere tweemotorige middelzware bommenwerpers van RAF Bomber Command. Al snel werden er meer *Zerstörer*-eskaders samengevoegd tot nachtjagereenheden. Ook werden in allerijl omgebouwde middelzware bommenwerpers in gebruik genomen: zoals Dornier Do 17's en Do 215's en de veelzijdige Junkers Ju 88 die van extra geschut werden voorzien om zichzelf te kunnen verdedigen.

De vliegtuigen werden helemaal zwart geschilderd, omdat men dacht dat dat 's nacht de effectiefste camouflage was. Dit lijkt logisch, maar het tegenovergestelde was het geval. Werner Streib, *Geschwader-kommodore* van NJG 1, liet zijn Ju 88 lichtgrijs schilderen en vloog later in een bijna witte He 219. Grijs gevlekte camouflagepatronen bleken beter te werken dan zwart, omdat dat het schijnsel van de zoeklichten en de branden op de grond te veel reflecteerde en duidelijk afstak tegen de wolken. De nieuw geformeerde nachtjagereenheden werden gecoördineerd door een radarsysteem dat geperfectioneerd werd door Kammhuber. Er liep een hele keten Wurzburg-radarstations van Denemarken tot aan Parijs, waarbij elk station zijn buurstations een beetje overlapte. Er konden maximaal zes jachtvliegtuigen in een baan om het radiosignaal vliegen dat bij de radarinstallaties hoorde, maar vaak was het er maar een. Het radarpersoneel volgde de koers van 'hun' jager met een blauw lampje op een scherm van matglas; anderen gaven met een rood lampje de koers van de bommenwerper aan.

De officier die de nachtjagers moest aansturen volgde beide vliegkoersen. Hij markeerde ze met krijt en gaf zijn instructies door aan de jachtvliegtuigen. Het jachtvliegtuig volgde de aangegeven koers naar het doel en haalde de bommenwerper neer of liet hem over aan het volgende radarstation waar het volgende team ermee kon afrekenen. De Duitsers noemden dit systeem het *Himmelbett* (hemels bed), maar de Britten kenden het als de Kammhuber Line.

KAMMHUBER LINE

De nachtjagers wisten heel wat RAF-bommenwerpers neer te halen die op eigen kracht hun doel probeerden te bereiken. De verdedigingswapens van de bommenwerpers waren erg licht. Meestal moesten ze vertrouwen op één of twee .303 mitrailleurs tegenover een tegenstander die gewapend was met 20-mm kanonnen.

Vanaf juli 1941 hadden de Duitse jachtvliegtuigen ook zelf radar aan boord. De FuG 202 Lichtenstein-installatie kon vliegtuigen waarnemen tot op een afstand van 4000 meter. Dit bleek een effectieve aanvulling te zijn op de grondradar, maar het maakte de vliegtuigen wel minder snel.

Kammhubers systeem had zijn beperkingen. Toen het nieuwe hoofd van RAF Bomber Command, Air Chief Marshal Sir Arthur Harris, zijn '1000 bomber raid' op Keulen startte in mei 1942, vlogen de bommenwerpers in een dichte stroom; alle vliegtuigen vielen binnen een periode van 90 minuten aan. Deze grote golf kon de Kammhuber Line niet verwerken. Vanaf dat moment werd de radar aan boord van de nachtjagers belangrijker.

'WINDOW'

Er was een manier om de radar op de grond en in de lucht uit te schakelen, maar geen van beide partijen durfde deze methode aanvankelijk in te zetten. Met metalen strookjes van bepaalde afmetingen, afgestemd op de golflengte van de radar, kon men het radarscherm overspoelen met duizenden echo's, waardoor de gebruiker als het ware verblind werd. De Duitsers staakten hun onderzoek naar deze methode toen ze beseften dat dit een eenmalig effect zou zijn: zodra het geheim bekend werd, zouden hun tegenstanders het ook gaan gebruiken. Maar in de zomer van 1943 hadden de Britten nog maar weinig te duchten van de Duitse bommenwerpers en durfden ze gebruik te gaan maken van dit nieuwe wapen met de codenaam 'window'.

In de nacht van 24-25 juli 1943 vielen 791 bommenwerpers Hamburg aan. Terwijl de vloedgolf van bommenwerpers het Duitse luchtruim binnenkwam lieten ze miljoenen 270-mm lange, metalen strookjes los waardoor er op de schermen van de Wurzburg- en Lichtenstein-radarsystemen niets meer was waar te nemen. De Duitse reactie op de bombardementen op Hamburg was creatief, maar kwam te laat. De bommenwerperpiloot Oberst Hajo Herrman formeerde drie eskaders van eenpersoons jachtvliegtuigen als aanvulling op de eigenlijke nacht-jagers. Zonder de steun van hun eigen radar moesten ze vertrouwen op het voortdurende commentaar dat via diverse kanalen werd doorgegeven

Hieronder:
Een wapentechnicus van de Luftwaffe voert onderhoud uit aan de vier 7,9-mm MG 17 mitrailleurs van een Messer-schmitt Bf 110. Het embleem van de **Nachtjäger** ***is duidelijk zichtbaar. Dit werd ontworpen door Victor Mölders en werd door alle nachtjagers van de Luftwaffe gevoerd. Het embleem bestond uit een rode lichtflits die inslaat boven Zuid-Engeland, met een witte valk in duikvlucht daarboven.***

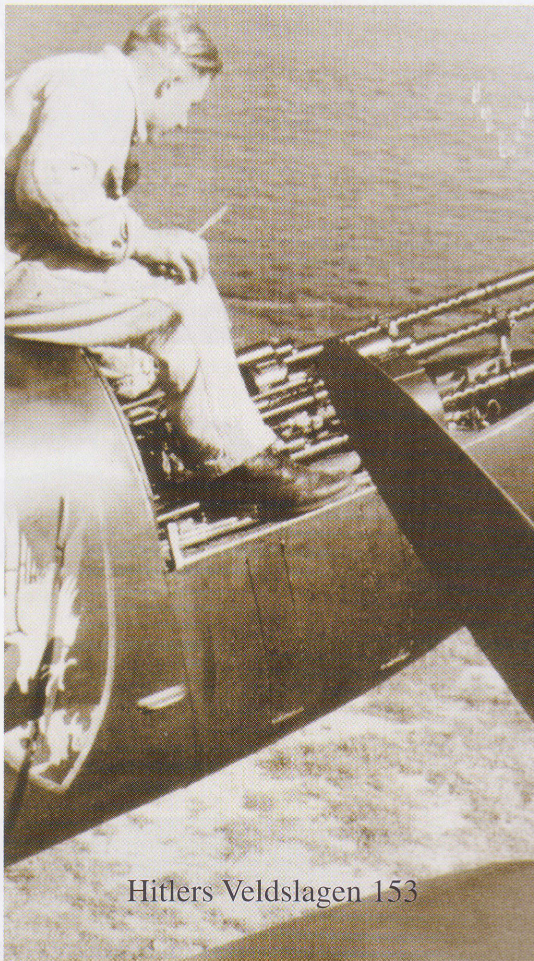

De Sterren

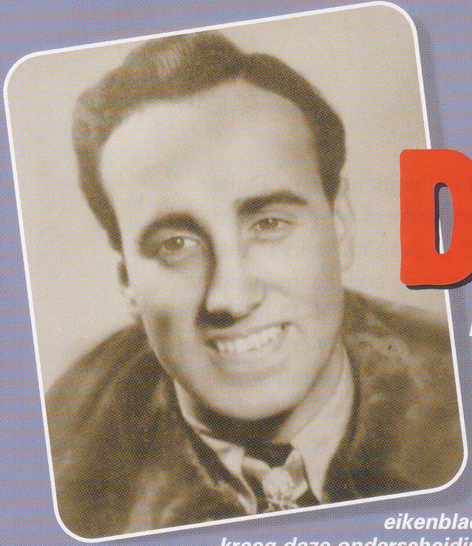

Links:
Een foto van Heinz Wolfgang Schnauffer van 16 oktober 1944 nadat hij de diamanten heeft gekregen bij zijn Ritterkreuz met eikenbladeren en zwaarden. Hij kreeg deze onderscheiding omdat hij 100 tegenstanders had neergehaald. Schnauffer, die door de Britten de 'night ghost' werd genoemd, vloog in een Messerschmitt Bf 110. Hij diende bij Nacht-Jagdgeschwadern 1 en 4. Toen hij uiteindelijk in mei 1945 in Denemarken gevangen werd genomen door de Britten stond de teller op 121 nachtelijke slachtoffers.

Rechts:
Helmut Lent was een beroepspiloot. Hij kwam in 1937 bij de Luftwaffe en behaalde zijn eerste overwinning in een Zerstörer op 2 september 1939. Toen zijn verzoek om te worden overgeplaatst naar een eenpersoons jachtvliegtuig geweigerd werd, meldde hij zich aan bij het nog piepjonge nachtjageronderdeel. Met een uiteindelijke score van 110 zeges (acht overdag) voerde hij de lijst van nachtjager-Experten vrijwel de hele oorlog aan. Hitler had Lent een paar keer ontmoet en was onder de indruk van hem. Hij wilde hem benoemen tot Inspecteur voor de Nachtjagers, maar het lot kwam tussenbeide en Lent kwam in 1944 om het leven tijdens een routinevlucht naar een naburig vliegveld.

Hieronder:
Eenpersoons toestellen waren aanvankelijk niet geschikt voor nachtelijke gevechtsacties.Piloten die door een zoeklicht gevangen werden, konden minutenlang verblind zijn. De Messerschmitt Bf 110 was een stuk beter geschikt, omdat de navigator het kon overnemen als de piloot zijn oriëntatie kwijt was. Omdat dit toestel overdag weinig effectief bleek, was de rol als nachtjager een welkom alternatief.

Rechts:
Hauptmann Prinz Heinrich zu Sayn-Wittgenstein, Gruppenkommandeur van IV/NJG 5, naast zijn Junkers 88 aan het Oostfront in de zomer van 1943. Van de 29 overwinningen die op de staart gemarkeerd zijn, stonden er 24 voor vliegtuigen van de RAF. De rest was voor Russische machines. Gekoppelde blokjes gaven aan dat hij in nacht meer malen succesvol geweest. Hoewel hij achttien maanden voor het einde van de oorlog gedood werd, bleef deze aristocraat die in Denemarken werd geboren en afstamde van een beroemde Russische veldmaarschalk de op twee na succesvolste Luftwaffe-piloot met een score van 83 overwinningen.

Rechts:
Werner Streib, die ook wel de 'vader van de nachtjagers' werd genoemd vanwege zijn pionierswerk op dit gebied, was de op vijf na succesvolste nachtjagerpiloot. Hij haalde 65 vijanden neer. Hij was op 20 juli 1940 de eerste piloot van een nachtjager die een tegenstander boven Duits grondgebied neerhaalde en hij was de tweede Nachtjäger die het Ritterkreuz kreeg. In juni 1943 werd hij benoemd tot technisch adviseur van Ernst Heinkel. Hij hielp mee bij de ontwikkeling van de He 219 en was de eerste die een van deze nieuwe toestellen in de praktijk gebruikte. Tijdens de eerste vlucht met dit toestel haalde hij binnen een half uur vijf bommenwerpers neer. Na de oorlog ging hij bij de nieuwe Luftwaffe en kreeg hij uiteindelijk de leiding over een vliegopleiding in Ladsberg.

Hieronder:
Duitse nachtjagers waren overdag een gemakkelijke prooi voor de eenpersoons toestellen van de geallieerden die overal boven Duitsland vlogen tijdens het laatste jaar van de oorlog. In deze foto die vanuit een vliegtuig is genomen, zien we hoe een Ju 88C wanhopig probeert aan een P-51 te ontkomen.

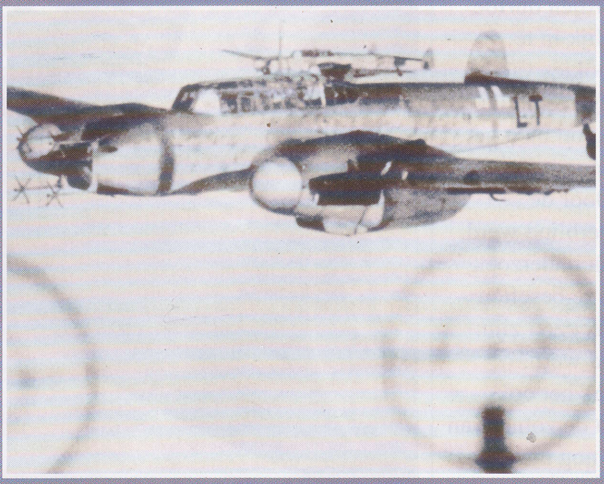

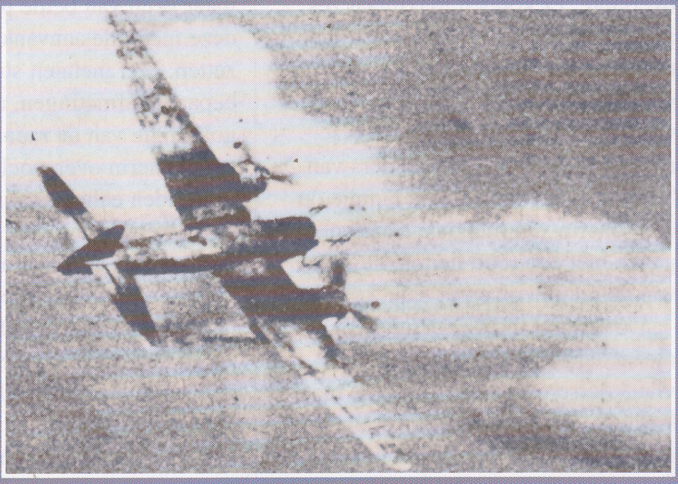

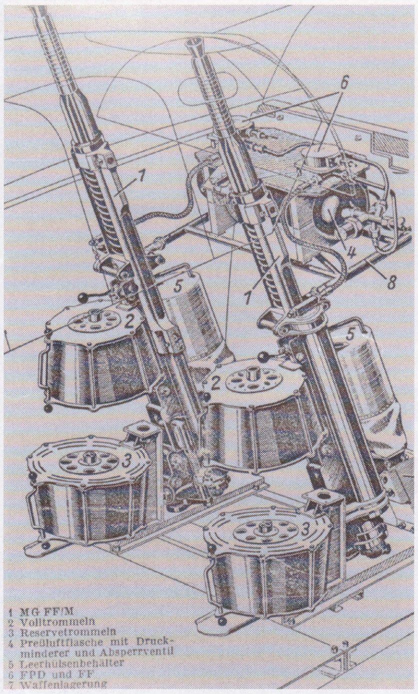

Links:
Natuurlijk waren de tactieken voor nachtjagers anders dan die voor dagjagers. Door de problemen met het zicht was het van groot belang een vijand direct uit te schakelen. In 1941 bedacht Rudolf Schönert van NJG1 het idee van kanonnen die omhoog vuurden, maar dit werd pas in 1943 geïmplementeerd toen ze op de Bf 110's van NJG5 werden gemonteerd. De kanonnen werden in een hoek van 70° gemonteerd. Nu hoefde de nachtjager alleen maar positie te kiezen onder de onbeschermde onderkant van zijn doelwit en het vuur te openen. Dit systeem met de naam **Schräge Musik** ***bleek zeer effectief en werd uiteindelijk op alle types nachtjager gemonteerd.***

door radarsystemen die op andere golflengtes werkten en geen last hadden van de 'window'. Deze *Wilde Sau* missies zouden een vast bestanddeel gaan uitmaken van de verdediging van het Duitse Rijk door *Luftflotte Mitte*. Te laat beseften de Duitsers dat de bombardementen van de Amerikanen bij daglicht geen tijdelijk fenomeen waren. Het geallieerde gecombineerde bommenwerperoffensief plaatste Duitsland voor een serieus probleem. Dit waren niet zomaar 'terreurbombardementen': dit waren systematische aanvallen die het hart uit de Duitse industrie scheurden.

Waar de Duitsers hun programma voor zware bommenwerpers vlak voor de oorlog geannuleerd hadden, waren de Britten gewoon doorgegaan. Vanaf 1942 werden de oude bommenwerpers vervangen door viermotorige Halifaxen en Lancasters. Deze konden hoger vliegen met zwaardere bommenlasten en wisten daardoor veel meer schade aan te richten. Na de introductie van nieuwe explosieven in 1944 werden de effecten alleen maar erger. De fabrieken die door Albert Speer waren opgezet om de trage Duitse oorlogsindustrie op een hoger tempo te brengen werden vernietigd; de industriële activiteiten die gespaard werden, moesten over een aantal locaties verspreid worden. Voor de nachtjagers waren de gevolgen nog ernstiger. Het totale aantal vliegtuigen dat zij tot hun beschikking hadden bleef onveranderd - zo'n 300 tot 400 -, terwijl de Britse en Amerikaanse bommenwerpers regelmatig met tweemaal zoveel toestellen aanvielen.

ELEKTRONISCHE OORLOGSVOERING

De onderhouds- en reparatie-eenheden van de Luftwaffe raakten overbelast. De radarinstallaties aan boord van hun vliegtuigen waren zeer gevoelig voor storingen en hadden slechts een fractie van de technische snufjes waarmee de geallieerden waren uitgerust. De radarinstallaties van de geallieerden waren technisch veel beter en hun elektronische tegenmaatregelen waren veel effectiever. Dankzij het SERRATE-systeem konden de Britse intruders de Duitse nachtjagers via hun radarsignalen volgen. Het latere PERFECTOS-systeem wekte het signaal op van de Duitse IFF-transponders, waardoor de Britten de koers en het bereik van hun doelwit konden bepalen. Door gebruik te maken van 'intruders' (Beaufighters en later Mosquito's) werden de jagers uiteindelijk de prooi. Zo wist Wing Commander Bob Brabham een aantal grote namen te verschalken. In zijn Beaufighter VIF haalde hij in 1943 drie Duitse toppiloten van NJG 1 neer: Hauptmann August Geiger (die al 53 vijanden had neergehaald), Oberfeldwebel Georg Kraft (goed

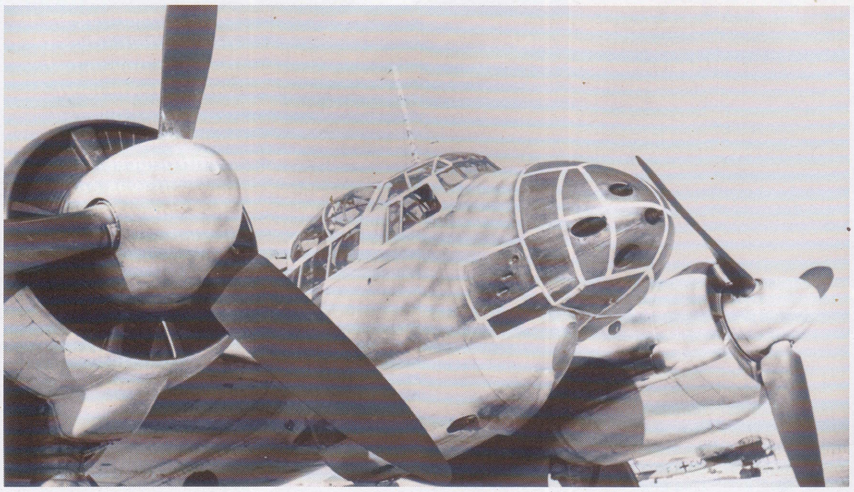

Links:
De Ju 88C-serie was als **Zerstörer** ***en als*** **Nachtjäger** ***bedoeld. Het toestel had vaste, naar voren gerichte mitrailleurs in de neus. Uiteindelijk werden er zo'n 3.200 van uitgeleverd aan de nachtjagereenheden. De neus leek van glas te zijn gemaakt om vijandelijke onderscheppingsjagers te laten geloven dat dit zwaar bewapende toestel een bommenwerper was.***

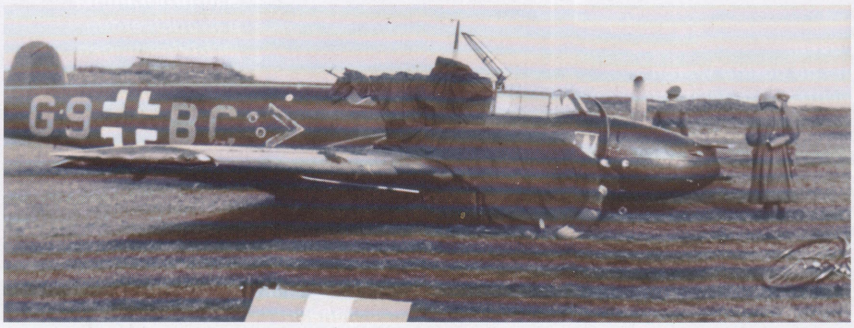

Linksonder:
Tijdens het begin van de oorlog waren de Duitse nachtjagers vaak actief boven gebied dat door luchtafweerbatterijen werd verdedigd. Dit ging met de nodige verliezen gepaard, zoals deze Bf 110 die een noodlanding heeft moeten maken.

Wilde Sau

Niets kon de groeiende aantallen geallieerde bommenwerpers tegenhouders. De Luftwaffe kon soms wel de angel uit de strategische bombardementen van de geallieerden halen, maar kon ze nooit helemaal afstoppen.

Hierboven:
De bewapening van de Bf 110 werd steeds zwaarder tijdens de oorlog. Hij was oorspronkelijk uitgerust met twee kanonnen en vier mitrailleurs. Aan het eind van de oorlog was hij soms voorzien van wel zes voorwaarts gerichte kanonnen en twee Schräge Musik-kanonnen achter in de romp die schuin omhoog vuurden.

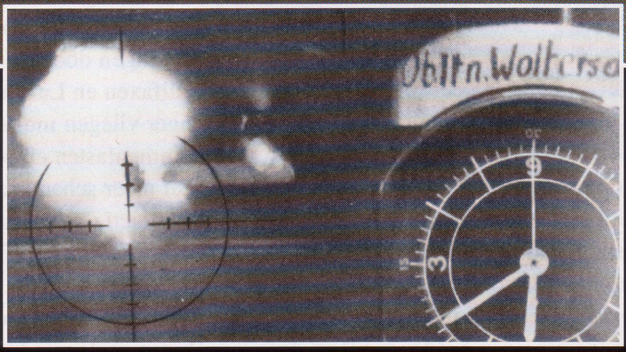

Hierboven:
Op deze zeldzame opname zien we een voltreffer tegen een Britse tweemotorige bommenwerper. De datum is niet bekend, maar het is in ieder geval voor de tweede '1,000 bomber raid' op Keulen (1/2 juni 1942), omdat de piloot wiens naam op de foto staat tijdens deze missie gedood werd.

HET GROOTSTE PROBLEEM voor de bemanning van een nachtjager was het opsporen van het doelwit. De Luftwaffe probeerde hiervoor allerlei technieken uit. Voordat het radarnetwerk van Josef Kammhuber zijn werk ging doen, moesten de piloten van nachtjagers eigenlijk een beetje op goed geluk proberen een golf bommenwerpers te vinden. In 1940/41 vlogen veel eenheden vaak wat lukraak boven een gebied waar een aanval verwacht werd en probeerden ze met het licht van de maan of van zoeklichten hun doelen op te sporen. De kans om zo daadwerkelijk een vijand neer te halen was erg klein, terwijl de gevaren voor de bemanning zeer groot waren. Toen de Kammhuber Line in 1943 werd uitgeschakeld door Operation Window gaf Herman Goering zijn goedkeuring voor het *'Wilde Sau'*-plan van majoor Hajo Hermann om een grote eenheid van eenmotorige, rondzwervende nachtjagers op te zetten. In deze moeilijke tijden waren wanhopige maatregelen gerechtvaardigd - zonder sturing vanaf de grond hadden deze toestellen de vrijheid om alle bommenwerpers die ze tegenkwamen naar eigen inzicht aan te vallen.

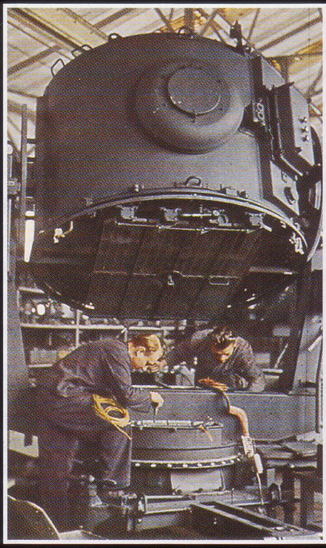

Hierboven:
Tijdens de oorlog waren zoeklichten erg belangrijk voor de nachtelijke verdediging. Meestal werden ze ingezet in batterijen van negen stuks om de doelen te verlichten voor de grote aantallen luchtdoelkanonnen. In 1939 diende meer dan tweederde van het personeel van de Luftwaffe bij de luchtafweer.

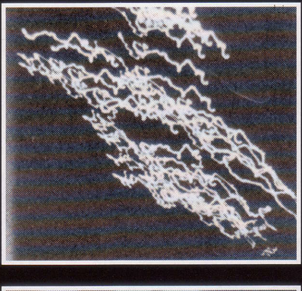

Links:
Om de nachtjagers te helpen hun koers te bepalen boven het verduisterde land, werden er diverse visuele hulpmiddelen geintroduceerd. Een daarvan was een systeem waarbij grote steden gemarkeerd werden met licht-configuraties en lichtkogels met vooraf vastgelegde kleuren. Neurenberg gebruikte drie verticale licht-stralen naast elkaar.

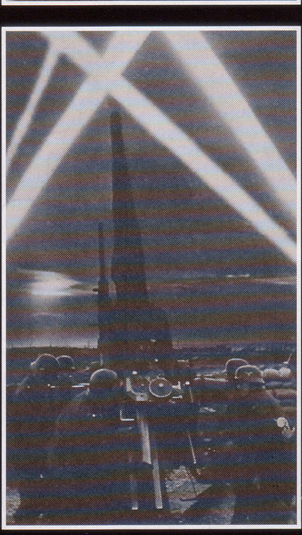

Linksonder:
Voor het Wilde-Sau*-programma patrouilleerden jachtvliegtuigen zonder radar maar met extra brandstof boven gebieden die het doel konden vormen van de bommenwerpers van de RAF. De piloten vertrouwden op de zoeklichten om hun slachtoffers te kunnen vinden. Vaak werden ze echter verblind door de zoeklichten of neergehaald door hun eigen mensen.*

voor 14 neergehaalde tegenstanders) en Feldwebel Heinz Vinke (die 54 tegenstanders uit de lucht had geschoten). De Britse Mosquito's bleken nog dodelijker te zijn: hiermee werden 249 Duitse toestellen neergehaald waaronder 83 Bf-110 nachtjagers.

NACHTJAGERS OVERDAG

De nachtjagers leden steeds meer verliezen. Ook de bemanning van een nachtjager die geen Britse bommenwerper aantrof, wist niet altijd veilig naar de thuisbasis terug te keren. Het was maar al te gemakkelijk om in alle opwinding per ongeluk boven de eigen luchtafweer terecht te komen. Ook gebeurde het nogal eens dat nachtjagers door andere nachtjagers werden neergehaald. Toen de Britse tweemotorige bommenwerpers werden vervangen door viermotorige modellen gebeurde dit echter steeds minder. Ook gingen er toestellen verloren door ongelukken tijdens de landing of botsingen in de lucht. De verliezen hadden flink beperkt kunnen worden als Goering niet de grote fout had gemaakt om zijn gespecialiseerde nachtjagers overdag in te zetten. Door kritiek van Hitler liet hij de *Nachtjagd* deelnemen aan de onderschepping van een reeks bijzonder zware bombardementen die werden uitgevoerd door de US 8th Air Force. Op filmbeelden die zijn vastgelegd door piloten van P-47's is te zien hoe weinig kans de Bf 110's en Ju 88's hadden tegen de vijandelijke eenpersoons jachtvliegtuigen.

BETERE WAPENS

Begin 1943 had de *Nachtjagd* 310 Messerschmitt Bf 110's, 80 Junkers Ju 88's en tien Dornier Do 217's. De Bf 110F was vervangen door het model G, dat speciaal ontwikkeld was voor nachtelijke missies. Dit toestel was uitgerust met een zware DB 605B-motor om het extra gewicht te compenseren van de radarinstallatie; dubbele dempers moesten de opvallende lichtgloed van de uitlaten aan het oog onttrekken. Omdat onervaren bemanningen vaak vanaf grote afstand het vuur openden, waardoor de bommenwerpers alsnog konden ontsnappen en omdat aanvallen van onderuit gemakkelijker waren aangezien de bommenwerpers dan hun verdedigingswapens niet in stelling konden brengen, brachten de Duitsers een idee uit de Eerste Wereldoorlog opnieuw in de praktijk. Ze monteerden een installatie met de bijnaam *Schräge Musik*, bestaande uit een of twee 20-mm kanonnen in de romp en plaatsen de kanonnen in een schuine hoek zodat ze naar boven konden vuren. In 1944 werd meer dan 50 procent van de geallieerde toestellen met dit systeem neergehaald. De bommenwerpers merkten pas op het allerlaatste moment dat ze werden aangevallen. *Schräge Musik* was zo succesvol dat deze installaties zelfs werden ingebouwd in een aantal Focke-Wulf FW 189 verkenningsvliegtuigen, die aan het eind van dat jaar werden ingezet als nachtjagers.

EXPERTEN

De Duitse *Moskitojäger*, de houten Focke-Wulf Ta-154, was één grote teleurstelling en de controversiële Heinkel He 219 werd ook al na zeer korte tijd uit de productie genomen. Maar de Duitsers hadden nog een toestel waarmee ze de strijd aan gingen met de houten De Havilland Mosquito's. Het eerste *Nachtjagdgeschwader* dat was uitgerust met straalvliegtuigen werd in december 1944 geformeerd en maakte gebruik van Messerschmitt Me-262's. De meeste daarvan waren eenpersoons toestellen zonder radar, maar in 1945 verschenen er ook toestellen met Neptun radarantennes en in de laatste maanden van de oorlog werden er ook tweepersoons toestellen ingezet. De snelheid van de Me-262 was echter zijn grootste handicap: omdat er tijdens de luchtgevechten vaak weinig afstand was, hadden de straalvliegtuigen meestal weinig tijd om goed te richten en te vuren voordat ze hun tegenstander al weer gepasseerd waren. Maar omdat de Mosquito ook zeer snel was, hadden de Me-262's geen problemen bij aanvallen op dit type toestellen.

Evenals bij de dagjagers het geval was, was een klein gedeelte van de nachtjagerpiloten verantwoordelijk voor het merendeel van de verliezen aan vijandelijke zijde. De 20 toppiloten haalden samen 1.245 bommenwerpers neer: 17% van de totale score van de *Nachtjagd* tijdens de oorlog. Twee piloten, Heinz-Wolfgang Schnaufer en Helmut Lent, haalden meer dan 100 tegenstanders neer; 23 anderen schoten 50 of meer bommenwerpers uit de lucht.

Hierboven:
Het einde: een foto van een vliegveld in Denemarken van 9 mei 1945. Junkers Ju 88's van NJG 3 staan hier geparkeerd. De propellers zijn verwijderd en de koepels en motoren afgedekt. Er is ook een aantal Messerschmitt Bf 110's te zien, samen met standaard Ju 88 bommenwerpers.

Hieronder:
Zoeklichten en luchtdoelgranaten gericht op een Britse bommenwerper met een brandende motor boven een Duitse stad. Dergelijke beschadigde bommenwerpers waren een gemakkelijk doel voor de nachtjagers, maar de hoop alsnog een veilige thuisbasis te bereiken was nog altijd een beter alternatief dan de zekere dood of gevangenschap die de bemanning te wachten stond als ze uit het toestel sprongen.

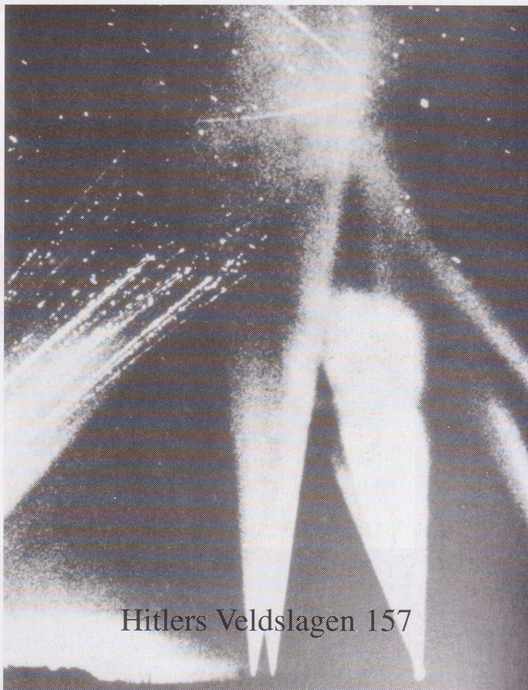

Kammhuber Line

Tijdens de bombardementen op Hamburg op 24 en 25 juli 1943 liet de RAF haar nieuwste geheime wapen los op de vijandelijke radar. 700 bommenwerpers wierpen 46.000 bundels aluminium strookjes af. Deze 'window' legde het Duitse radarsysteem helemaal lam.

Hierboven:
Generalmajor *Josef Kammhuber, een zeer begaafd leider en organisator, kreeg de onmogelijke taak het Duitse luchtruim vrij te houden van geallieerde bommenwerpers. Goering gaf hem de schuld voor de vernieling van Hamburg in 1943.*

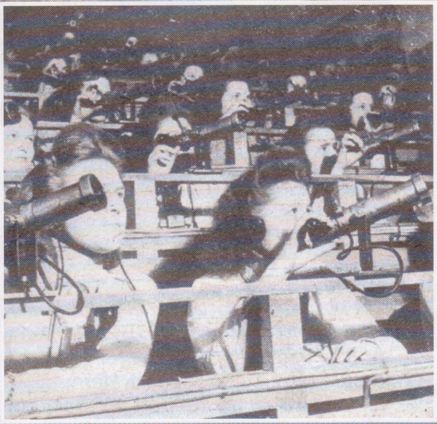

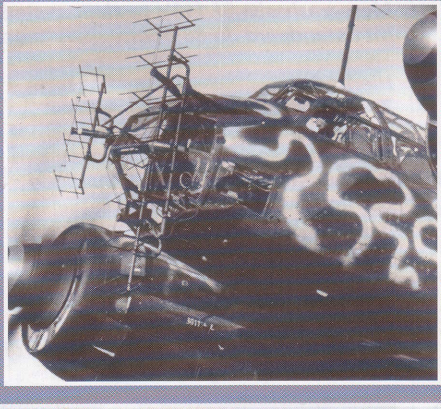

Links:
De 'Kammhuber-Kinos' *(Kammhubers bioscopen) werden voor het merendeel bemand door* Luftwaffehelferinnen. *Zij moesten zorgen voor actuele overzichten van de locaties en de koers van de vliegtuigen in de lucht. Dit werd aangegeven op een grote plattegrond voorin het vertrek. Via deze informatie werden de onderscheppingsjagers naar de golven bommenwerpers geleid.*

Links midden:.
Een Ju 88 *met een vroeg model* Lichtenstein-radar. *In aanvulling op de* Kammhuber Line *deed de* Luftwaffe *onderzoek naar de mogelijkheden van radar aan boord van de vliegtuigen. Daardoor zouden de nachtjagers veel minder afhankelijk zijn van de vluchtleiding op de grond en zouden ze zelfstandig bommenwerpers kunnen opsporen en onderscheppen.*

Linksonder:
De operaties van de dag- en de nachtjagers werden op Jagddivision-niveau *geleid vanuit enorme bunkers zoals deze in Stade in het noorden van Duitsland.*

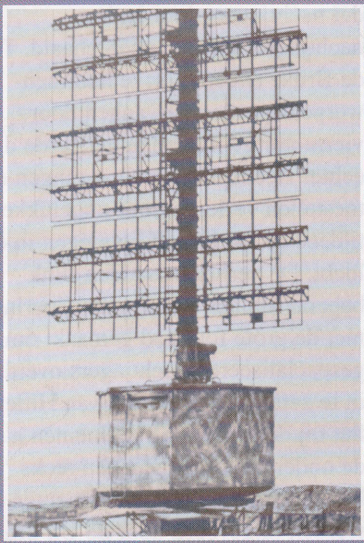

Boven:
De Himmelbett-stations *volgden zowel de geallieerde bommenwerpers als de eigen onderscheppingsvliegtuigen. De* Würzburg-Reise-eenheden *(rechtsonder) volgden de losse vliegtuigen, terwijl de* Freya-radartoren *met zijn bereik van 160 km meer inzicht verschafte in een groter gebied. Het probleem was dat één radar slechts één jachtvliegtuig kon aansturen. Toen de Britten steeds grotere golven bommenwerpers stuurden, slibden deze systemen al snel vol.*

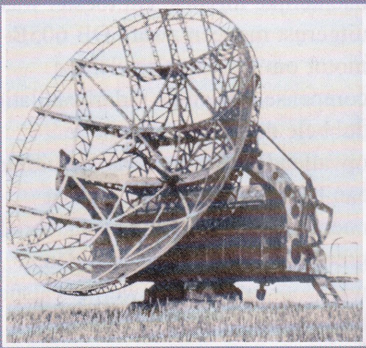

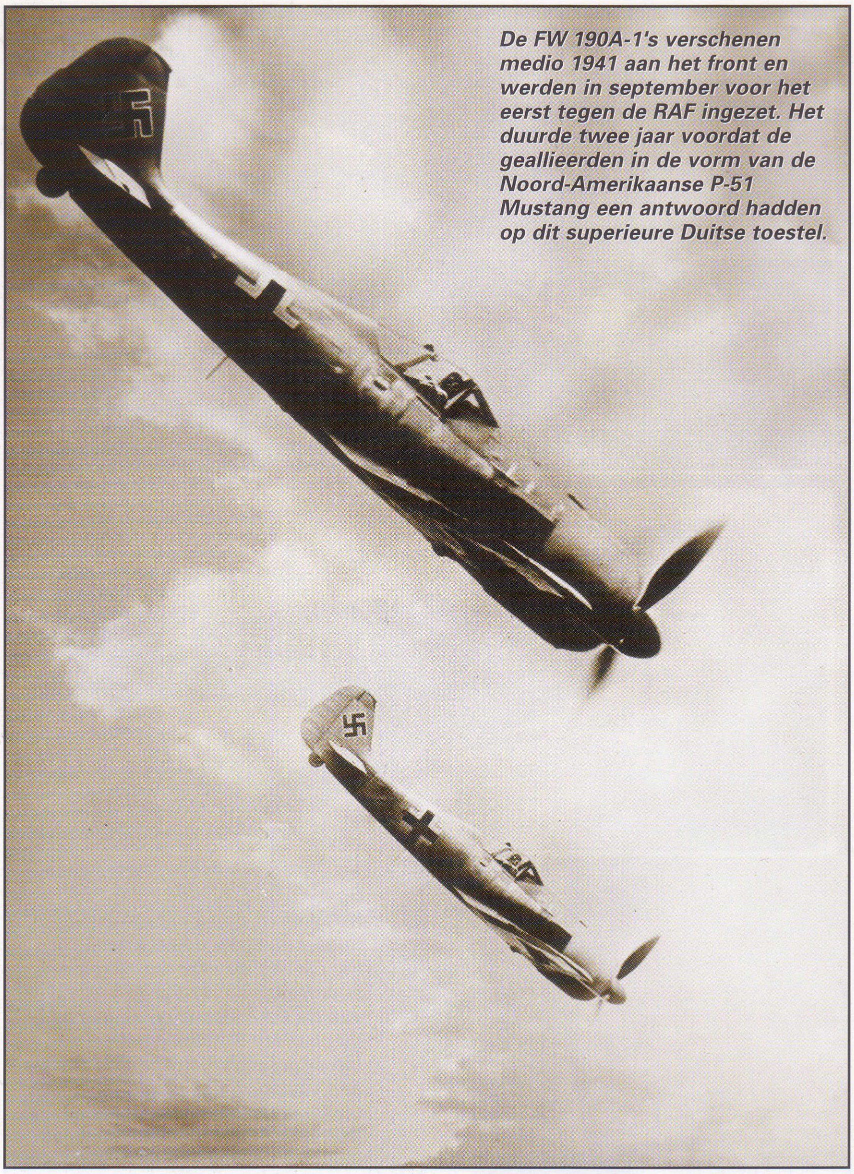

De FW 190A-1's verschenen medio 1941 aan het front en werden in september voor het eerst tegen de RAF ingezet. Het duurde twee jaar voordat de geallieerden in de vorm van de Noord-Amerikaanse P-51 Mustang een antwoord hadden op dit superieure Duitse toestel.

Focke-Wulf Fw 190
DE VLIEGENDE DOOD

De FW 190 was het meeste complete jachtvliegtuig van de Tweede Wereldoorlog. Dit snelle, wendbare en veelzijdige toestel kwam als een schok voor de Britse bemanningen die er in 1941 boven Frankrijk mee kennismaakten.

DE EERSTE VLUCHT van de Focke-Wulf Fw 190 was op 1 juni 1939 en in augustus 1941 werd hij door de Luftwaffe in gebruik genomen. Tijdens de oorlog kreeg de Luftwaffe in totaal 16.724 vliegtuigen van alle types. De Fw 190 was na de Bf 109 het duurste vliegtuig dat door het Derde Rijk werd geproduceerd.

De Fw 190 was het resultaat van een contract voor de ontwikkeling van een nieuw eenpersoons jachtvliegtuig dat in het najaar van 1937 door het *Reichsluftfahrt-ministerium* (RLM) werd verstrekt aan Focke-Wulf *Flugzeugbau*. Het eerste prototype vloog op 1 juni 1939. Er werd een aantal andere motoren uitgeprobeerd en eind 1940 kwam het eerste productiemodel, de Fw 190A-1, uit de fabrieken in Bremen en Hamburg.

UITBRAAK OVER HET KANAAL

De eerste toestellen werden in mei 1941 verstrekt aan een *Jagdstaffel* die gelegerd was bij Le Bourget en tijdens de zomer kwam de Fw 190A in actie bij *Jagdgeschwader* (JG) 26 onder leiding van Adolf Galland. Op 27 september voerden de Fw 190's een gevecht met Spitfires van de RAF, waarbij drie Britse toestellen verloren gingen. Pas een jaar later verscheen er een serieuze rivaal voor de Fw 190 in de vorm van de Spitfire IX. De Fw 190A-1 kreeg de officieuze naam *Würger*.

De eerste grote opdracht van deze jagers was het bieden van luchtsteun aan de slagkruisers *Scharnhorst* en *Gneisenau* en de zware kruiser *Prinz Eugen* die tijdens Operatie *Cerberus/Donnerkeil* probeerden om via het Kanaal de veilige wateren van de oceaan te bereiken op 12-13 februari 1942. De 190's van JG26 schoten zes Fairey Swordfish torpedobommenwerpers uit de lucht die de oorlogsschepen wilden aanvallen.

De twee jaren daarna verschenen er steeds meer Fw 190's aan alle fronten van de Noordelijke IJszee tot aan Rusland en de Middellandse Zee. Om het vaderland te verdedigen, werd de Fw 190A-5/U2-nachtjager voorzien van antiverblindings-schermen en vlamdempers over de uitlaten en ingezet voor de *Wilde Sau*-tactieken. *Wilde Sau* was een tactiek waarbij de Duitse toestellen op eigen houtje met behulp van de zoeklichten vijanden probeerden te onderscheppen. Deze tactiek werd toegepast door JG 300, dat in juli 1943 was opgericht, en later door JG 301 en JG 302.

JACHTBOMMENWERPERS

In het westen werden de 190's gebruikt boven de stranden bij Dieppe in augustus 1942 en bij aanvallen op doelen in Zuid-Engeland. Hierbij bombardeerden de Fw 190 *Jabo's* -

jachtbommenwerpers - van JG26 spoorwegemplacementen, fabrieken en gastanks en brachten ze zes kustvaarders tot zinken. Door gebruik te gaan maken van afwerptanks onder de vleugels, kon het toestel vanaf september dieper doordringen boven Engeland. De Fw 190A-4/Trop was een tropenversie die bedoeld was voor gebruik boven de Middellandse Zee. Er waren filters voor de motorinlaten geplaatst om stof weg te filteren. Dit vliegtuig kon een bom van 250 kg onder de romp meedragen. De Fw 190A-5/ U15 was een experimentele torpedojachtbommenwerper die speciaal uitgerust was voor het vervoer van een LT 950 torpedo van 1000 kg. De A-5/U16 was een speciale versie van de torpedojachtbommenwerper met een 30-mm MK 108-kanon. Voor opleidingsdoeleinden werd de Fw 190A-8/U1 ontwikkeld. Dit tweepersoons toestel was op 23 januari 1944 voor het eerst in de lucht.

IN HANDEN VAN DE RAF

De RAF kreeg de kans hun nieuwe vijand in een minder vijandige omgeving te leren kennen toen op de avond van 23 juni 1942 *Oberleutnant* Arnin Faber, de adjudant van III/JG2, zijn Fw 190A-3 op het RAF-vliegveld Pembrey neerzette. Terwijl ze terugkeerden van een bombardement op het vliegveld Morlaix hadden de negen vliegtuigen van Fabers *Staffel* strijd gevoerd met Spitfires van de in Exeter gelegerde Polish Wing. Faber heeft zich wellicht in zijn locatie vergist: voordat hij landde voerde hij namelijk nog een serie rolbewegingen uit alsof hij zijn vreugde over zijn overwinningen aan zijn collega's wilde laten zien. Na de landing werd het vliegtuig snel naar Farnborough overgebracht waar het grondig bestudeerd werd. Bepaalde elementen van het ontwerp werden later overgenomen in de Hawker Tempest.

Ongeveer een jaar later landde er een Fw 190A-4 die van een tijdelijke matzwarte laklaag voorzien was op de RAF-basis West Malling na een nachtelijke missie. Uiteindelijk had de RAF drie Fw 190's die werden ingezet als onderdeel van de

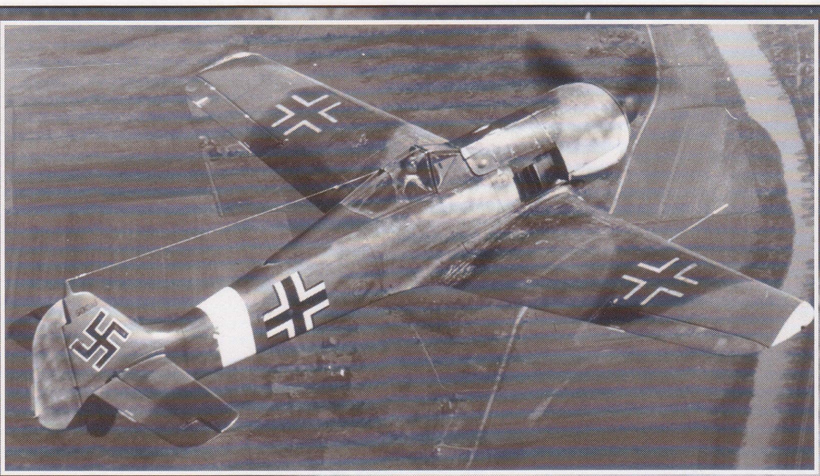

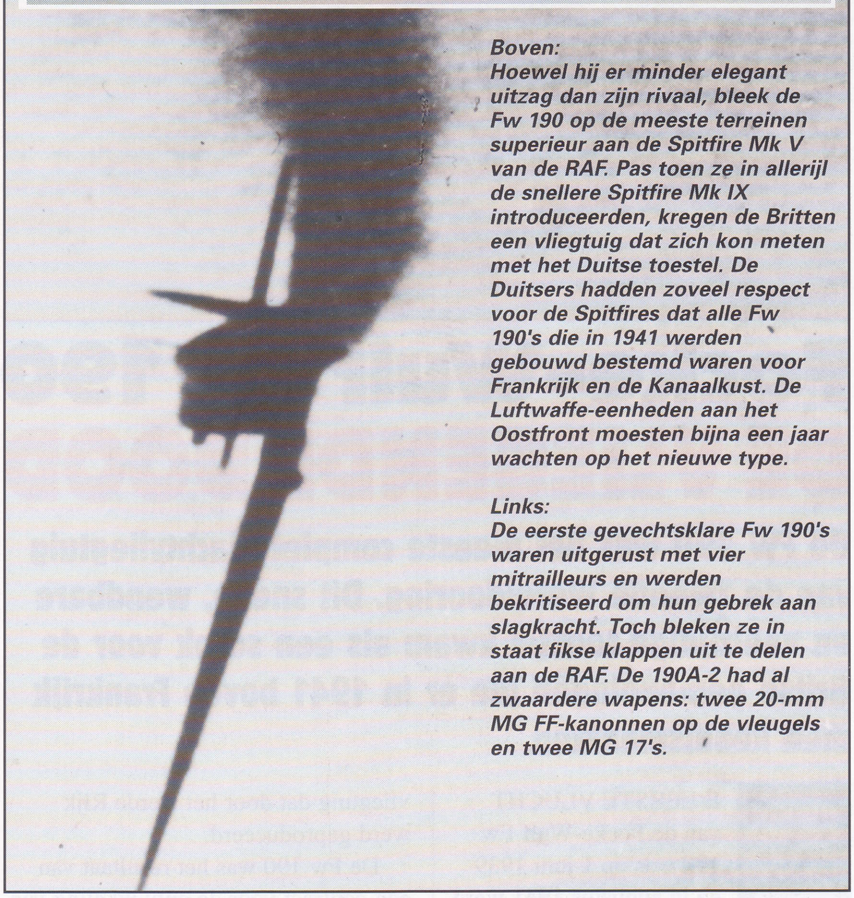

Boven:
Hoewel hij er minder elegant uitzag dan zijn rivaal, bleek de Fw 190 op de meeste terreinen superieur aan de Spitfire Mk V van de RAF. Pas toen ze in allerijl de snellere Spitfire Mk IX introduceerden, kregen de Britten een vliegtuig dat zich kon meten met het Duitse toestel. De Duitsers hadden zoveel respect voor de Spitfires dat alle Fw 190's die in 1941 werden gebouwd bestemd waren voor Frankrijk en de Kanaalkust. De Luftwaffe-eenheden aan het Oostfront moesten bijna een jaar wachten op het nieuwe type.

Links:
De eerste gevechtsklare Fw 190's waren uitgerust met vier mitrailleurs en werden bekritiseerd om hun gebrek aan slagkracht. Toch bleken ze in staat fikse klappen uit te delen aan de RAF. De 190A-2 had al zwaardere wapens: twee 20-mm MG FF-kanonnen op de vleugels en twee MG 17's.

'RAFwaffe'. Dit was een 'vliegend circus' van buitgemaakte vijandelijke vliegtuigen genaamd Flight 1426. De thuisbasis voor Flight 1426 was Collyweston, een satellietluchtveld van RAF Wittering. De Fw 190B was bedoeld voor onderscheppingsacties op grote hoogte. Hij had een vloeistofgekoelde Daimler-Benz DB 603-motor van 1800 pk. Er werden

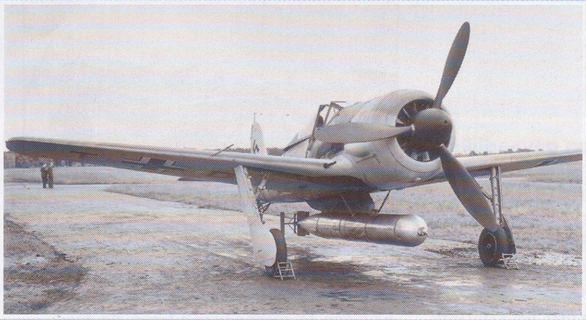

Boven:
Ondanks zijn geringe formaat kon de Fw 190 allerlei bommenlasten vervoeren, waaronder torpedo's. Het toestel op deze foto is de A-5/U14. 'U' staat voor Umrüst-Bausätze of 'ombouwset'.

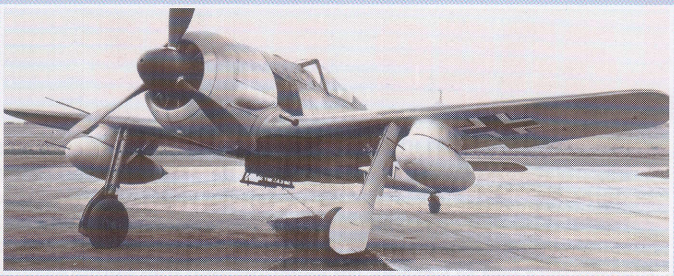

Boven:
Jagdbomber mit vergrösserter Reichweite *was de officiële benaming voor de aangepaste jachtbommenwerpervarianten van de 190 die een groter bereik hadden gekregen. Meestal werd dit afgekort tot 'Jabo-Rei'. Dit prototype van de Fw 190A-5/U-13 was voorzien van slechts twee kanonnen, een lichtere bommenlast en twee brandstoftanks van 300 liter elk.*

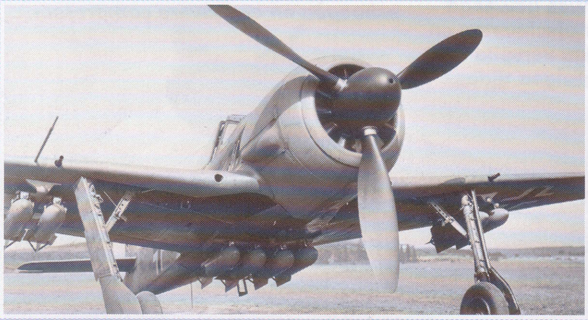

Hieronder:
De Fw 190F was gebaseerd op het A-type. Hij was bedoeld voor aanvallen op gronddoelen en had extra bepantsering als bescherming tegen de aanvallen van luchtdoelgeschut. Dit toestel, dat vooral aan het Oostfront werd ingezet, vervoert acht bommen van 50 kg.

Hieronder:
De Pulk-Zerstörer moest de bommenwerperformaties van de USAAF verstoren. Hij werd met succes ingezet om de aanval op Schweinfurt op 14 oktober 1943 af te slaan. De piloot vuurde de 21-cm mortieren onder de vleugels af op een groep bommenwerpers, waarna de ondersteunende jachtvliegtuigen het werk afmaakten.

zes prototypes van gebouwd. Het toestel was voorzien van grote Focke-Wulf turbocompressors aan de onderkant waardoor het de bijnaam *Känguruh* (kangoeroe) kreeg. De vierschoeps propeller maakte efficiënt gebruik van het extra vermogen. Tijdens testen wist dit toestel hoogtes van meer dan 13 kilometer te bereiken.

LANGNASE

Na de introductie van de uitstekende Fw 190D werd het ontwikkelingsprogramma voor toestellen voor gebruik op grote hoogte gestaakt. De Fw 190D werd in 1944 in gebruik genomen. Door zijn 1.770 pk Junkers Jumo 213A-1-motor, die veel langer was dan de compacte, radiale BMW-motor van de A-serie kreeg dit toestel de bijnaam *Langnase* (lange neus). Er werden grote aantallen Fw 190D's ingezet tijdens Operatie *Bodenplatte*, de wanhopige en zinloze laatste aanval van de Luftwaffe op geallieerde vliegvelden in België en Nederland in januari 1945. Hoewel er in 1944 en 1945 nog veel van deze toestellen gebouwd werden, bleven ze veelal aan de grond staan omdat er geen brandstof was.

VERVANGER VAN DE STUKA

De Fw 190F en G waren versies die ontwikkeld waren voor aanvallen op gronddoelen en om ondersteuning te geven aan de grondtroepen. Het 'F'-model werd in de winter van 1942-43 in gebruik genomen als vervanger van de kwetsbare Ju 87 voor aanvallen op gronddoelen.

De Fw 190F's opereerden vooral aan het Oostfront, waar ze de terugtrekkende Duitse troepen ondersteunden. Ze werden ook in kleine aantallen ingezet in het Middellandse Zeegebied en Italië, tegen de bommenwerpers van de USAAF boven Duitsland, en in Frankrijk. Er werden veel Fw 190's gebruikt om de landingen in Normandië in 1944 te verhinderen: de ervaren JG's 2 en 26 vlogen in Fw 190A's, terwijl er zo'n 75 Fw190F's en G's gebruikt werden door *Schlachtgeschwader* SG 4 en SG 10.

Hoewel er in West-Europa een grote behoefte was aan vliegtuigen voor aanvallen op gronddoelen, moest het opperbevel van de Luftwaffe bijna 600 Fw 190's achterhouden aan het Oostfront om het gevreesde

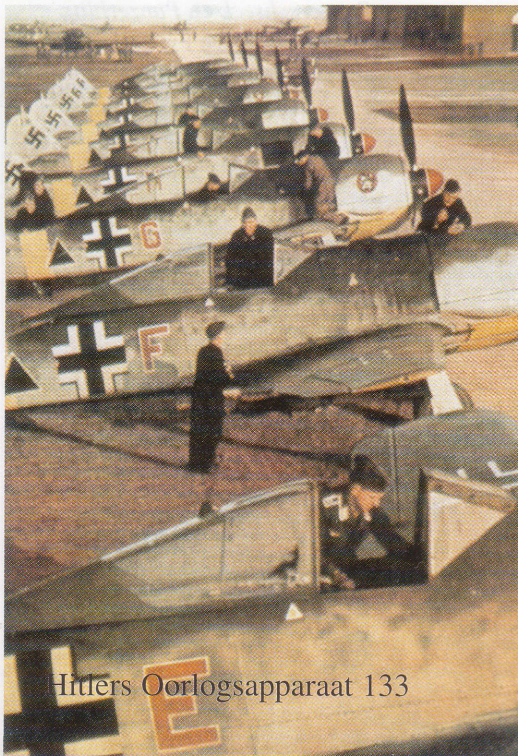

Rechts:
Fw 190G's van I Gruppe, Schlachtgeschwader 2 'Immelmann'. ***Deze foto is van medio 1943. Deze vliegtuigen zouden een belangrijke rol spelen tijdens het Duitse zomeroffensief bij Koersk, samen met de trage en kwetsbare Ju 87 Stuka's die uiteindelijk door dit toestel vervangen werden.***

Lange neus

HOEWEL HIJ TEN TIJDE VAN ZIJN DEBUUT in 1941 het snelste en gevaarlijkste jachtvliegtuig ter wereld was, waren de prestaties van de Fw 190 op grotere hoogtes (boven 7000 meter) minder dan die van de Spitfire. Toen ook de Amerikanen hun rol gingen spelen in de oorlog, werd al snel duidelijk dat de Luftwaffe toestellen nodig had die op grote hoogte konden opereren om de USAAF-bommenwerpers aan te pakken. Na experimenten met compressoren kreeg Kurt Tank, de ontwerper van de 190 en technisch directeur bij Focke-Wulf, opdracht de Junkers Jumo 213A-motor te gebruiken die eigenlijk ontwikkeld was voor de Heinkel 111-bommenwerper. De Fw 190D werd in augustus 1944 aan de eerste gevechtseenheden uitgeleverd. Tank had er weinig vertrouwen in: de 190D was alleen maar bedoeld als tussenoplossing voordat de Ta 152 waaraan Tank de voorkeur gaf beschikbaar werd. Maar na hun aanvankelijke terughoudendheid, bleken de Luftwaffe-piloten razend enthousiast te zijn over dit nieuwe type dat zij beschouwden als het beste jachtvliegtuig in de luchtmacht. De *Dora* was gewaagd aan alle geallieerde toestellen, maar had te leiden onder de brandstofschaarste en het tekort aan goed opgeleide piloten. Veel van de Fw 190Ds werden verspild aan taken op lage hoogte zoals het beschermen van Me 262-straalvliegtuigen tijdens het opstijgen en landen.

***Hierboven:*
*De eerste poging om de prestaties van de Fw 190's bij inzet op grote hoogte te verbeteren was de Fw 190B met een BMW turbo-radiaalmotor. Hij werd opgevolgd door de Fw 190C die hier te zien is. Het 'C'-model had een Daimler-Benz DB603-motor, een propeller met vier schoepen en een zware compressor.***

In april 1944 viel een piloot van de US Army een toestel aan dat hij beschreef als een Fw 190 met een lange neus. Dit werd bekend als de 'Schnozzle' naar Schnozzle Durante, een Amerikaanse komiek met een karakteristieke neus.

zomeroffensief van het Rode Leger in 1944 af te slaan.

PANZERBLITZ

De Fw 190F was voorzien van 2-cm kanonnen en 13-mm mitrailleurs. Hij kon bommen van 250 kg, 500 kg, 1000 kg en 1800 kg vervoeren, alsmede SD-2 en SD-4 clusterwapens. Aan het eind van de oorlog waren deze toestellen uitgerust met de 8,8-cm *Panzerschreck* en *Panzerblitz* antitankraketten. De Fw190G verscheen nog voor de 'F'-serie. Hij had standaard bommenrekken en had geen rompmitrailleurs meer. Hij maakte zijn operationele debuut aan het eind van de campagne in Tunesië in Noord-Afrika en in de Slag om Koersk in juli 1943. De bloedlijn van de Fw190 werd voortgezet met de Focke-Wulf Ta 152H-1. Deze jager voor grote hoogtes was in feite een verbeterde Fw190D. Zijn nieuwe naam was een eerbetoon aan de ontwerper van de Fw 190, Professor Dipl. Ing. Kurt Tank. De eerste vliegtuigen werden in 1945 overgedragen aan de fronteskaders en werden gebruikt voor de verdediging van de bases van de Me 262's.

***Links:*
*Fw 190G's van I Gruppe, Schlachtgeschwader 2 'Immel-mann'. Deze foto is van medio 1943. Deze vliegtuigen zouden een belang-rijke rol spelen tijdens het Duitse zomeroffensief bij Koersk, samen met de trage en kwetsbare Ju 87 Stuka's die uiteindelijk door dit toestel vervangen werden.***

FOCKE-WULF ACES

Majoor Gerhard Barkhorn haalde 302 vijanden neer; deels vanuit een Fw 190; *Oberleutnant* Otto Kittel haalde zijn score van 267+ vooral in een Fw 190A-5; Majoor Walter Nowotny boekte een deel van zijn 258 overwinningen aan boord van een Fw 190 bij JG 54 *Grunherz*. Nowotny zou uiteindelijk zelf beschermd worden door Fw190D jachtvliegtuigen toen hij in 1945 het bevel voerde over het *Jagdgeschwader* 7, *Kommando* Nowotny dat was uitgerust met Me 262's. Hans-Ulrich Rudel is vooral bekend als Stuka-piloot, maar hij vloog ook in Fw 190's. De meeste Stuka-piloten werden van het Oostfront teruggehaald om de nieuwe vliegtuigen te leren besturen, maar Rudel leerde zichzelf in de nieuwe jachtbommenwerper vliegen, terwijl hij ook gewoon zijn missies bleef vliegen in zijn Stuka. "Ik sluit mijn eigen training af," zo schreef hij,"door gewoon een of twee vluchten met het nieuwe type uit te voeren in het frontgebied en dat geeft me een heel veilig gevoel." Dit is een eerbetoon aan een prima vliegtuig van de piloot die het meest bedreven was in het uitvoeren van aanvallen op gronddoelen in de geschiedenis van de luchtvaart.

Neurenberg, 10 september 1934. Reichsarbeitsführer Konstantin Hierl kijkt toe hoe 50.000 leden van de Reichsarbeitsdienst voor de Führer paraderen. Hierl, een voormalige legerkolonel, draagt zijn onderscheidingen uit de Eerste Wereldoorlog op zijn RAD-uniform. Het mouwembleem met de gouden spade werd alleen gedragen door Hierl en door andere hoge RAD-leiders.

REICHS ARBEITS DIENST

DE BASIS voor de arbeidsdienst van de nazi's werd in 1931 gelegd, toen de Weimar-regering de *Freiwilliger Arbeitsdienst* oprichtte. Deze dienst moest op landelijke schaal het grote aantal arbeidsprojecten coördineren dat was opgezet om de werkloosheid tegen te gaan. NSDAP-lid Konstantin Hierl kreeg de leiding over deze nieuwe organisatie.

NAZIFICATIE

In 1933 werd de organisatie omgedoopt tot de National-Sozialistische ArbeitsDienst (NSAD), om een jaar later omgedoopt te worden tot RAD of *Reichsarbeitsdienst*. In 1935 werd het voor alle Duitse mannen in de leeftijd van 18 tot en met 25 verplicht zes maanden voor de RAD te gaan werken. Voor de oorlog nam de RAD deel aan grootschalige arbeidsprojecten: toen de oorlog uitbrak, kreeg de RAD vooral als doel de Wehrmacht van logistieke steun te voorzien en bouwprojecten voor de Wehrmacht uit te voeren.

Boven:
In lijn met de arbeidsgeest van de RAD was het officiële ceremoniële wapen van deze organisatie geen dolk of zwaard, maar een soort hakmes. De hier afgebeelde versie voor onderofficieren had een heft van hertshoorn: officieren hadden een slankere variant. Het heft was meer als een adelaarskop gevormd en was van ivoor.

Hieronder:
Een fotoalbum zoals die overal in kantines van Duitse staatsdiensten verkocht werden. Ze waren meestal van goede kwaliteit en waren voorzien van het symbool van de desbetreffende dienst op de kaft. Dit RAD-album was eigendom van een dame. Op het fotoalbum liggen een mouwembleem en een lidmaatschapsbroche.

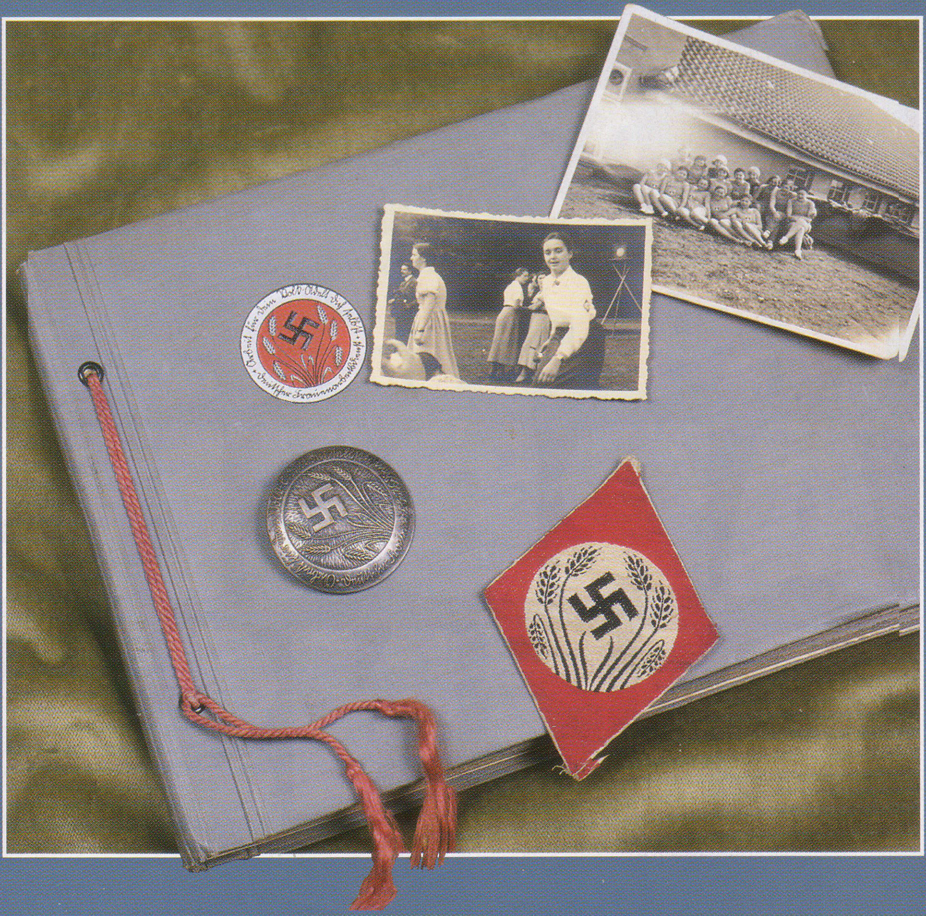

Links:
Een epaulet voor de rang van Reichsarbeitsführer. *Deze werden alleen gedragen door het hoofd van de* Reichsarbeitsdienst, *Konstantin Hierl. Hierl was een voormalige legerkolonel en* Freikorps*-lid. Hij was een volgeling van* Ludendorff *tijdens de* Hitler-Ludendorff-Putsch. *Hij werd in 1927 lid van de partij en werd in 1929 bevorderd tot partijfunctionaris. Toen de arbeidsdienst in 1935 verplicht werd, werd hij* Reichsarbeitsführer. *Dit epaulet is uit 1942. Het kraagembleem werd alleen door Hierl en de* Generalarbeitsführer *gedragen.* Arbeitsführer *droegen hetzelfde ontwerp in het zilver.*

Rechts:
De Reichsarbeitsdienst *was verdeeld over 40* Arbeitsgau*, aangeduid met Romeinse cijfers. Onder elke* Arbeitsgau *vielen ongeveer acht eenheden ter grootte van een bataljon: de* Arbeitsgruppen. *Deze mouwemblemen werden gedragen door vrouwelijke leiders van* Arbeitsgau *IX, waar* Brandenburg West *onder viel, en* Arbeitsgau *XVIII (Niedersachsen-Ost). Eronder is een eenvoudige verzilverde lidmaatschapsbroche van de RAD te zien.*

Zoals bij de meeste Duitse geüniformeerde organisaties het geval was, tooiden de hogere officieren hun auto's met een herkenningsvlag. De officieren die deze luxe vlag van de Reichsarbeitsdienst *op hun auto mochten voeren waren onder andere* Arbeitsdienst Inspekteure, Arbeitsgauführer *en* Amtschefs *(afdelingshoofden).*

WERKEN VOOR DE FÜHRER

Boven:
De Reichsarbeitsdienst maakte gebruik van een typische houthakkerspet. De kleur van de bies was zoals altijd belangrijk. De zilveren bies betekent dat deze pet gedragen werd door een officier: een generaal had een gouden bies, terwijl onderofficieren en de lagere rangen een zwarte bies hadden. Het kraagembleem en de epauletten zijn van een Arbeitsführer.

Links:
De spade en de korenaren gaven de band van de RAD met arbeid en het land aan. Dit embleem voor op een sportshirt werd op de borst gedragen. Het aluminium petembleem werd door onderofficieren en lagere rangen gedragen (en soms door officieren). Verder zien we een stoffen petembleem voor de lagere rangen en het embleem voor op de onderarm met de 'levensrune' die door medisch personeel gedragen werd.

Uiterst links:
Het mouwembleem met 'TS' geeft aan dat de drager een staflid was van een Truppenführerschule (een officiers-opleiding). Het andere mouwembleem werd gedragen door onderofficieren verbonden aan de 6e Abteilung van Arbeitsgruppe 76 - onderdeel van Arbeitsgau VII in Schleswig-Holstein. Het petembleem met ingeweven aluminium-draad werd door officieren gebruikt.

Nacht-und-Nebel Erlass

Hoewel de nazi's in principe met instemming van de gewone Duitsers het land bestuurden, bedienden ze zich van terreur om hun macht te bestendigen. In de bezette gebieden werd die terreur onderdeel van het dagelijkse beleid. In de beruchte 'Nacht-und-Nebel'-verordening die Hitler op 7 december 1941 uitgaf, bepaalde hij dat "personen die de Duitse veiligheid in gevaar brengen" niet overgeleverd moesten worden aan de rechterlijke macht, maar in de 'nacht en nevel' moesten verdwijnen. Generaal Wilhelm Keitel, het hoofd van het Oberkommando des Wehrmachts verklaarde: "in principe is de doodstraf de enige straf voor misdaden tegen de Duitse staat. "Effectieve en blijvende intimidatie," zo voegde hij daaraan toe, "kan alleen verkregen worden met de doodstraf of door middelen waardoor de bevolking in het ongewisse blijft over het lot van de schuldige." Het Nacht und Nebel-beleid werd uitgevoerd door de SD, de veiligheids-dienst van de SS. Er bestaan geen nauwkeurige cijfers over het aantal slachtoffers hiervan, maar het staat wel vast dat ze vrijwel allemaal een concentratiekamp gestuurd of standrechtelijk geëxecuteerd werden. Natuurlijk werden er geen dossiers bijgehouden; ze moesten immers in de nacht en nevel verdwijnen.

Boven:
Duitse militaire politie arresteert stakende arbeiders in de bezette gebieden. Veel van deze mannen worden uiteindelijk naar kampen in Duitsland gestuurd en verdwijnen voor altijd "in de nacht en nevel".

Zie ook Nazi verschrikkingen
Nummer 11: Bezetting

Nationale Redoute

Aan het eind van de oorlog besteedde Goebbels veel aandacht aan de 'Nationale Redoute' die zich volgens zijn zeggen in de bergen van Zuid-Duitsland en Oostenrijk bevond, vlakbij Berchtesgaden. Dit zou een uitgestrekt gebied met verdedigingswerken in de Alpen zijn waar het Duitse leger en volk zich tegen de geallieerden konden verdedigen. Adolf Hitler zou dan uit Berlijn ontsnappen om de strijd vanuit de Nationale Redoute voort te zetten. Van daaruit zou hij de vijanden van Duitsland alsnog overwinnen met de geheime wapens die de nazi-propaganda al zo lang in het vooruitzicht had gesteld. Het was een luchtkasteel. De Nationale Redoute heeft nooit bestaan. Toch had dit zijn uitwerking op de oorlog. De Amerikanen vreesden dat Zuid-Duitsland een basis zou kunnen zijn van waaruit fanatieke nazi's langdurig een guerrillastrijd konden volhouden en dat er zware gevechten zouden volgen in de bergen. Daarom weigerde generaal Eisenhower in te gaan op de plannen van Montgomery om in een ruk door te steken naar Berlijn om de Russen voor te zijn. In plaats daarvoor koos hij voor een voorzichtige aanpak en hield hij rekening met de gevechten in de Nationale Redoute - die dus nooit plaatsvonden.

Boven:
Amerikaanse troepen worden gewaarschuwd als ze de Duitse grens oversteken.De angst voor hordes fanatieke nazi's die zich in de 'Nationale Redoute' verschanst hadden, was van grote invloed op het beleid van de geallieerden.

Nationalpolitische Erziehungsanstalten

De nationaal-politieke opleidingsinstituten of Napola's waren door de staat gesponsorde kostscholen voor middelbaar en voortgezet onderwijs. Deze scholen werden oorspronkelijk na de Eerste Wereldoorlog in Pruisen opgericht en werden op 14 april 1933 onder het nazi-bewind geplaatst. De Napola's waren bedoeld voor het opleiden van toekomstige leiders voor de regering en de krijgsmacht, terwijl de *Adolf Hitler Schule* gericht was op het opleiden van toekomstige partijleiders. De Napola's kwamen in 1936 onder leiding van August Heissmeyer van de SS te staan. Hoewel ze oorspronkelijk deels naar de Engelse 'public schools' gemodelleerd waren, wilde men met deze scholen het type onderwijs terugbrengen dat vroeger op Pruisische kadettenacademies gegeven werd. Het lesprogramma was hetzelfde als dat van de reguliere Duitse scholen, maar in plaats van godsdienst werd er politieke vorming onderwezen. Zoals op dergelijke nazi-instellingen altijd het geval was, lag de nadruk op sport en voorbereidende militaire training. Als gevolg daarvan lagen de academische niveaus van de afgestudeerden een stuk lager dan die van de leerlingen van reguliere scholen. In hun vijfde jaar moesten de leerlingen zes tot acht weken op een boerderij helpen en in hun laatste jaar werkten ze in fabrieken of mijnen. In 1938 waren er 23 Napola's, waarvan vier in Oostenrijk en een in het Sudetenland in Tsjecho-Slowakije. Ook was er nog een *NS Deutsche Oberschule* die door de partij geleid werd.

Nationaal-socialistische organisaties

Het gezag in de nazi-partij liep van de Führer via de Reichsleiters en Gauleiters naar de lokale partijorganisaties overal in Duitsland. Maar een aantal min of meer onafhankelijke nazi-organisaties hadden zelf veel macht. De belangrijkste daarvan waren de Gliederungen (afdelingen of geledingen) van de partij, zoals de SA, de SS, de Hitlerjugend, de NSKK, de NSFK en de nationaal-socialistische Duitse Studentenbond of NSDStB die gewijd was aan de verspreiding van de nazi-levensstijl onder studenten. Ook de Nationalsozialistische Frauenschaft was een zogenaamde Gliederung. Deze vrouwenbond werd op 1 oktober 1931 opgericht onder leiding van Elsbeth Zander. Zij werd opgevolgd door Gertrud Bäumer en daarna kwam Gertrud Scholtz-Klink. Het doel van de organisatie was ervoor zorgen dat de leden hun kinderen opvoedden als patriotten en aanhangers van de ideeën en bevelen van Adolf Hitler.

Een belangrijke groep uit de begindagen was de National-sozialistische Betriebszellenorganisation (NSBO) die een netwerk van industriële propagandaeenheden opzette in fabrieken. De NSBO werd al voordat de nazi's aan de macht kwamen opgericht om de macht van de vakbonden tegen te gaan. Deze organisatie beschouwde zichzelf als de "SA van de werkplaats" en zat op één lijn met de revolutionaire tak van de partij. Na de Nacht van de Lange Messen werd ook de NSBO een stuk minder invloedrijk. Duitse arbeiders zeiden dat NSBO eigenlijk stond voor "Noch sind die Bonzen oben" - "De partijbonzen staan nog altijd bovenaan".

Andere partijorganisaties werden gekwalificeerd als Abgeschlossene Verbande. Hieronder bevonden zich beroepsmatige organisaties als de Nationalsozialistische Dozentenbund, die ervoor moest zorgen dat universitaire hoogleraren zich conformeerden aan de partij-ideologie, en welzijns- en liefdadigheidsinstellingen als de Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (NSV) die opgezet was voor het welzijn van de partijleden en hun gezinnen, met name moeders en kinderen. Verder waren er nog betreute Organisatione (steunorganisaties) zoals het Deutsche Arbeitsfront dat officieel onafhankelijk was maar dat in feite een tak van de partij was.

Nationaal-socialistische publicaties

Hoewel er in Duitsland niet echt een nationale pers bestond voordat de nazi's de macht overnamen, had het land met 4700 kranten in 1933 wel een van de meest uitgebreide netwerken van lokale publicaties ter wereld. De pers kwam geleidelijk onder controle van de nazi's totdat in 1943 bijna 80 procent van de 977 overgebleven kranten onder leiding stonden van Max Amann, Hitlers voormalige sergeant-majoor en zakelijke adviseur en nu Reichsleiter en hoofd van de publicatiedienst van de NSDAP.

De nationaal-socialisten onderkenden al vroeg de kracht van het gedrukte woord. De eerste nazi-krant was de Völkischer Beobachter, het officiële dagblad van de partij. Andere invloedrijke kranten uit de begindagen waren Gregor Strassers Nationalsozialistische Briefe, een tweewekelijkse nieuwsbrief waarmee men de partijtop op de hoogte hield van de officiële partijlijn. Strasser huurde de 27-jarige schrijver Dr. Joseph Goebbels in als redacteur. Toen Strasser in conflict raakte met Hitler, koos Goebbels de zijde van Hitler.

Het Nationalsozialistische Monatshefte was een maandblad dat werd uitgegeven door Alfred Rosenberg en vol stond met nazi-propaganda. Deze publicatie werd gezien als het maandelijkse alternatief voor de Völkischer Beobachter.

Elke partijorganisatie produceerde zijn eigen blad, zoals SA-Mann, het weekblad van de stormtroepen, en Der Schwarze Korps van de SS. Populairder dan deze bladen waren de geïllustreerde nieuwsbladen zoals de Illustrierter Beobachter. Soms waren dit racistische, pornografische vodden, zoals Der Stuermer van Julius Streicher.

Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

De National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei of NSDAP werd in april 1920 opgericht als opvolger van de *Deutsche Arbeiterpartei*. In 1921 koos de partij Adolf Hitler tot voorzitter en verleende men hem vrijwel onbeperkte bevoegdheden. In 1922 stond hij al bekend als de Führer, de leider. De NSDAP onderscheidde zich van de andere partijen uit die periode door zichzelf een 'beweging' en een 'collectieve partij' te noemen, hoewel de partij volledig ondemocratisch en autoritair van opzet was. Een voorbeeld daarvan is de *National-sozialistischer Volksbund* - NSVB, een splintergroepering binnen de partij die in 1925 in München actief was en die zich tegen Hitler verzette. De NSVB was echter geen partij voor Hitler. In 1933 was de NSDAP uitgegroeid tot een monolithische organisatie die op het Führer-principe gestoeld was: alle macht verliep van Hitler via de acht bestuurslagen naar de nederige *Parteigenosse*, of 'partijkameraden'. Nadat de NSDAP in 1933 aan de macht kwam, werd deze partij de *Staatspartei*, de enige wettelijk toegestane politieke partij in Duitsland, en in december 1933 werd er een wet uitgevaardigd om 'de eenheid van partij en staat veilig te stellen'. De NSDAP werd gelijkgesteld aan de natie en de term *National-sozialistischer Deutscher* werd een synoniem voor rijksburger van het Derde Rijk.

Onder:
De NSDAP groeide uit tot een enorme organisatie die zijn tentakels in alle geledingen van de Duitse maatschappij en het Duitse leven had. De duidelijkste manifestatie van de macht van de nazi-partij waren de jaarlijkse* Parteitage *in Neurenberg.

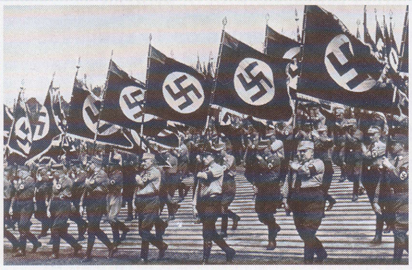

Nationalsozialistisches Fliegerkorps

De NSFK was de laatste grote organisatie die door de partij werd opgericht. Op 17 april 1937 zette Hitler officieel de NSFK op als een speciaal opleidingsonderdeel van de NSDAP ter vervanging van de DLV - de Deutsche Luftsporte Verbande.

De DLV was in 1933 opgericht om in het geheim piloten te kunnen trainen voor de Luftwaffe. De NSFK had een vergelijkbaar doel.

Bij de NSFK leerden jonge mannen hoe ze modelzweefvliegtuigen moesten bouwen en besturen en kregen geselecteerde leden van de Hitlerjugend de noodzakelijke training om zweef- en gewone vliegtuigen te besturen. De NSFK had vliegscholen waar veelbelovende 18-jarigen gratis les konden volgen en waar ervaren militaire of burgerpiloten opfristrainingen konden doen.

Rechts:
Hoewel de NSFK net als de SA of de SS beschouwd werd als een 'Gliederung' van de partij, had deze organisatie nooit dezelfde invloed als de zusterbewegingen. De activiteiten van deze organisatie waren echter wel belangrijk voor de prestaties van de Luftwaffe tijdens het begin van de oorlog.

Nationalkomitee Freies Deutschland

Het antinazistische nationale comité voor een vrij Duitsland werd in juli 1943 in de Sovjet-Unie opgericht. Het bestond uit Duitse krijgsgevangenen, communisten en schrijvers die in ballingschap leefden omdat ze zich kritisch hadden uitgelaten over het nazisme.

Dit comité had banden met de Bond van Duitse Officieren of BDO die was opgericht door Duitse officieren in krijgsgevangenschap, waaronder generaal Walther von Seydlitz-Kurzbach en veldmaarschalk Friedrich Paulus.

Het nationale comité gaf een weekblad uit, verzorgde radio-uitzendingen, verspreidde pamfletten en probeerde de Duitse soldaten aan het front met megafoons te beïnvloeden. Ze hadden echter weinig effect omdat de gewone Duitsers Hitler vrijwel tot het einde van de oorlog blind vertrouwden.

De leden van het comité werden door de nazi's aangemerkt als landverraders en werden gewantrouwd door de oppositiegroeperingen in Duitsland zelf.

Het comité werd in november 1945 opgeheven, maar uit de communistische leden werd de naoorlogse regering van de DDR onder leiding van Walther Ulbricht gevormd.

Boven:
Friedrich Paulus, verslagen bij Stalingrad, was een van de bekendste leden van het comité.

Nazionalsozialistiches Kraftfahrkorps

Het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps was een paramilitaire Gliederung van de nazi-partij, vergelijkbaar met zusterorganisaties als de SA, de SS en de Hitlerjugend. Dit korps werd in 1930 opgericht als de NSAK (nazi-autokorps), een tak van de SA. De NSAK zorgde ervoor dat er voldoende auto's beschikbaar waren voor de verkiezingscampagnes van de partij. De naam NSKK werd in 1931 ingevoerd en in 1934 werd het korps onafhankelijk van de SA. De functies van de NSKK veranderden sterk toen de nazi's aan de macht kwamen. Een van de doelen was rijles geven aan de jeugd, en meer dan 200.000 tieners leerden hier tussen 1933 en 1939 autorijden. Ook fungeerde de NSKK als verkeerspolitie en verzorgden ze een nationale dienst voor pech onderweg.De NSKK - of beter gezegd de daarmee gelieerde Deutscher Automobil-Klub - was ook de enige officiële organisator van motorsport-evenementen in het Derde Rijk. Vlak voor de oorlog kreeg de NSKK steeds meer een militaire rol. Het korps verzorgde onder andere het transport voor de enorme bouwprojecten van de Todt-organisatie en het had de verantwoordelijkheid voor het opleiden van reservechauffeurs voor het leger. Met het uitbreken van de oorlog leverde de NSKK logistieke ondersteuning aan de Wehrmacht en de Luftwaffe en waren eenheden van het korps soms bij gevechten betrokken. In 1931 telde de NSKK nog geen 10.000 leden; ten tijde van de invasie in Polen was het korps uitgegroeid tot een organisatie met een half miljoen leden.

Hierboven:
NAK-leden in de houding in de periode waarin de Weimar-regering uniformen verboden had. Dit onderdeel van de SA zou later omgevormd worden tot de NSKK

Zie ook Nazi symbolen
Nummer 12: De NSKK

Naujocks, Alfred Helmut (1911 - 1960)

Een van de betere speciale agenten van de SD. Naujocks, een goede vriend van Heydrich, was afgestudeerd aan de universiteit van Kiel, vocht met de SA tegen de communisten en werd in 1931 ingelijfd bij de SS. In augustus 1939 voerde hij de eenheid aan die in Poolse uniformen het radiostation in Gleiwitz overviel om het 'bewijs' te produceren dat Polen Duitsland geprovoceerd had. Op 8 november 1939 ontvoerde hij de Britse geheime agenten S.Payne Best en R. H. Stevens uit Venlo. Hij kwam in 1943 bij de Waffen-SS nadat hij uit de SD ontslagen werd. Tijdens gevechten aan het Oostfront raakte hij gewond. Hij werd later verantwoordelijk gehouden voor de moord op Deense verzetsmensen. Op 19 oktober 1944 liep hij over naar de Amerikanen. Hij werd gevangen gezet, maar wist in 1946 te ontsnappen. Hij werd ervan verdacht betrokken te zijn bij de Odessa-organisatie die na de oorlog hoge nazi's hielp uit Duitsland te ontsnappen. Hij vestigde zich in Hamburg en werd zakenman. Hij stierf in 1960 in Duitsland zonder ooit berecht te zijn voor zijn daden.

Nebe, Artur (1894-1945)

Artur Nebe werd geboren in Berlijn. Hij diende in het leger en ging na de Eerste Wereldoorlog bij de politie in Berlijn werken waar hij zich snel opwerkte tot inspecteur. Hij werd in 1931 lid van de nazi-partij en werd in 1933 rechercheur bij de Pruisische geheime staatspolitie.

In 1936 werd hij hoofd van de Kripo (Kriminal Polizei) en in 1939 had hij de leiding over Abteilung V van Heydrichs RSHA. In 1941 voerde Nebe het bevel over een Einsatzgruppe in Rusland, waar hij verantwoordelijk was voor de dood van tienduizenden joden en volkscommissarissen. Het schijnt dat hij geestelijk niet bestand was tegen deze massamoorden en zelf zijn overplaatsing terug naar Berlijn regelde. Nebe lijkt echter een dubbelleven geleid te hebben. Hij had contacten met mensen die zich tegen de nazi's verzetten, zoals Hans Gisevius, die hij waarschuwde over de plannen van de Gestapo. Volgens eigen zeggen raakte hij zijn loyaliteit jegens de nazi's al in 1934 kwijt toen Goering hem opdracht gaf Gregor Strasser te vermoorden.

Als hoge SS-officier werd hij gezien als een mogelijke opvolger voor Heydrich. In 1944 kreeg Nebe de taak onderzoek uit te voeren naar de bomaanslag op Hitler, maar al snel kwam zijn vriendschap met Gisevius aan het licht. Hij vluchtte en wist zich schuil te houden tot hij in januari 1945 verraden werd door een voormalige minnares. Hij werd berecht door het Volksgericht en op 21 maart 1945 geëxecuteerd.

Boven:
Artur Nebe vergezelt zijn baas Reinhard Heydrich. Nebe, een ervaren politie-officier, gaf leiding aan de Duitse politie in burger.

Nero Befehl

Het 'Nerobevel', dat ook wel bekend staat als het *Verbrante Erde Befehl* werd door Hitler op 19 maart 1945 uitgevaardigd. De tactiek van de verbrande aarde maakte al lang deel uit van de oorlog aan het Oostfront. Nu de vijanden van Duitsland vanuit het westen, oosten en zuiden het Vaderland binnenvielen gaf Hitler opdracht het Duitse rijk in een woestenij te veranderen. Het leek erop dat hij hiermee de geallieerden dwars wilde zitten, maar in werkelijkheid dacht Hitler dat als hij ten onder ging, Duitsland met hem mee moest gaan. In het bevel riep hij op tot de vernietiging van de industriële infrastructuur van het land, waaronder de bruggen, fabrieken, wegen en spoorwegen. Albert Speer, de minister van bewapening, besefte dat Duitsland zich na de oorlog weer moest kunnen opbouwen en deed zijn best om te voorkomen dat de *Gauleiters* dit bevel daadwerkelijk uitvoerden. Hij zorgde ervoor dat alle orders via zijn ministerie liepen en slaagde er in samenwerking met de Wehrmacht in de vernieling vrijwel geheel te voorkomen.

Onder:
Hoewel de geallieerde bommenwerpers de meeste grote Duitse steden al in puinhopen veranderd hadden, wilde Hitler van de rest van Duitsland ook één enorme brandstapel maken.